هندي سبک

او

پښتو شاعري

Ketabton.com

خاطره قریشي

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل پوهنتون
د ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو څانګه

هندي سبک او پښتو شاعري

(د ماسترۍ تېزس)

لیکواله:
خاطره قریشي

۱۳۹۴ ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: هندي سبك او پښتو شاعري

ليکـــواله: خاطره قريشي

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنگي څانگه

وېـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

ډيزاينـگر: ضياء ساپی

پښتۍ ډيزاين: فياض حميد

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۶۷)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملی کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې د دې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانۍ ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لاربنود استاد نظر

اغلې خاطره جانې قریشي د خپلې ماسټرۍ تېزس (هندي سبک او پښتو شاعري) د پښتو څانګې د ماسټرۍ علمي بورډ له خوا د منل شویو مفرداتو پر اساس بشپړ کړی دی او د یوې ښې لیکوالۍ اصول او قواعد یې په پام کې نیولي دي.

نوموړې خپل تېزس د شپږو سترو سرلیکونو په ترڅ کې په ترتیب سره کښلی دی، لومړی یې پخپله پر سبک باندې په زړه پورې بحثونه کړي او بیا یې پر هندي سبک چې له آره یې د تېزس موضوع ده، ژور بحثونه کړي دي، لکه: د هندي سبک د پیدا ښت لاملونه، د هندي سبک صعود او نزولي سیر، د هندي سبک مهمې ځانګړنې، د هندي سبک ژبه، فکر، ادبیات، مدعامثل، تخیل، انځورجوړونه او داسې نور. دغه رنګه یې پر پښتو شاعرۍ او هندي سبک څېړنه کړې ده او دا چې په پښتو کې هندي سبک کله پیل شو او پښتو شاعرۍ ته یې څه ورکړل، په لنډه توګه یې څېړلي دي. همدا رنګه یې په پښتو کې د هندي سبک مخکښ شاعران هم را پېژندلي دي، لکه: عبدالحمید مومند، کاظم شیدا، کامګار ختک، غلي او نور.

زه د لاربنود استاد په توګه د دغې تېزس په اړه لاندې ډول ارزوم:

۱ - ټایپک یې ښه او غوره ده.

۲ - اغلې خاطرې خپل تېزس په ښه توګه رغولی او د سرلیکونو لړۍ یې ډېره ښه په پام کې نیولې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - په دې تيزس کې کارول شوي مواد خپل ارزښت او اهميت لري، او ډون او ترتيب يې د ستاينې وړ دی، چې انکار ترې نه شي کېدی، خو دا هم يو ښکاره حقيقت دی، چې تر دې لا ډېره څېړنه هم پرې کېدای شي.

۴ - اغلې ليکوالې په راټولو شوې ډېټا ډېر زيار او زحمت ايستلی او هڅه يې کړې ده، چې تعبير او تفسير يې سم او په زړه پورې وي.

۵ - درنې قريشي هڅه کړې ده، چې د دې تيزس په ليکلو کې له مستندو او معتبرو باوري منابعو او سرچينو استفاده وکړي، ترڅو دغه تيزس په راتلونکي کې د ماخذ حيثيت ترلاسه کړي.

۶ - دا بايد وويل شي چې ژبه يې ابهام او غوټې نه لري، ساده او روانه ده، چې لوستوال په ډېرې اسانۍ سره بشپړ مطلب ترې اخلي او دويم ځل لوستلو ته يې اړتيا نه پېښېږي.

په پای کې د اغلې قريشي دغه تيزس يو ځل بيا مثبت ارزوم او د ماسټرۍ دورې د بشپړتيا لپاره يې کافي بولم او د قدر په سترگه ورته گورم او د پوهنتون له درنو چارواکو څخه هيله لرم چې د چاپ لپاره يې زمينه مساعده کړي، ترڅو گټه يې عامه شي او د پښتو ادب په بڼ کې يو ښکلی خوشبو گل بل هم ورزيات شي.

درنښت

ډاکتر محمد اجان حقپال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سر خبرې

یو وخت کله چې د ماسترۍ دورې محصله وم، له ځانه سره مې سوچ کاوه، چې په پښتو کې د هندي سبک د اغېزو او د همدې سبک د پیروو شاعرانو په اړه یو څه ولیکم، ځکه دا داسې موضوع وه، چې زما په کې ډېر څه ترسترګو شوي نه وو.

همداسې مې وکړل، له فراغت وروسته مې د تېزېس د موضوع لپاره د ځینو نورو موضوعاتو ترڅنګ دغه موضوع وټاکله، چې له نېکه مرغه زما لارښود استاد محمداجان حقپال هم د همدې موضوع د څېړلو او سپړلو مشوره راکړه او د همده په مشوره او پوره مرسته ما دغه موضوع تر خپلې وسې پورې وڅېړله. که څه هم موضوع د محتوا له اړخه ډېره غني او هر اړخیزو څېړنو ته اړتیا لري، خو ما یوازې ورباندې سرسري څېړنه کړې ده. کېدای شي زموږ نور څېړونکي لیکوال په راتلونکي کې په دې موضوع کې پراخې څېړنې وکړي، ځکه هندي ادبي ښوونځی له هره اړخه دومره پراخ دی، چې خورا لیکنو او شننو ته په کې اړتیا پېښېږي. دا سبک په شاعري کې یو ډېر منلی او خوږ سبک دی، ډېری مینه وال لري، نه یوازې په افغانستان، بلکې په ایران، هند او د سیمې په یو شمېر نورو هېوادونو کې د دغه سبک مینه وال شته او لا هم پر دغه سبک شعرونه ویل کېږي او پیروان لري.

که موږ په خپله پښتو ژبه کې د دغه سبک پر پیل او ارتقا خبرې کوو، نو ویلی شو، چې د دغه سبک بنسټ حمید بابا ایښی، کاظم شیدا ورته وده ورکړې، چې بیا وروسته دغه سبک په پښتو کې یو څه پیکه شوی، خو په معاصره دوره کې یو ځل بیا ښاغلي استاد محمدصدیق پسرلي د همدغه سبک پر پیروی او خصوصیاتو برابره شاعري وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې تر څنګ دغه سبک لا هم په پښتو ادب کې ژوندی سبک دی، یو شمېر ځوان شاعران شته، چې پر دغه سبک شاعري کوي، چې ښه مثال یې ځوان شاعر جیلاني جلان دی، چې د هندي سبک او د ښاغلي پسرلي د شاعرۍ خصوصیات یې په شاعرۍ کې موندلی شو.

دا چې دغه سبک کوم خصوصیات لري، څنګه سبک دی، کله رامنځ ته شوی، څنګه یې وده کړې، پښتو شاعرۍ ته کله را ننوتی او پر پښتو شاعرۍ یې کومې اغېزې شیندلې دي، دا ټول موضوعات به د همدې تېزېس په رڼا کې سره وشاربو او توضیح به یې کړو.

درنښت

خاطره قریشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډيز

دلته د موضوع د لنډيز په توګه يوازې دومره ويلى شو، چې دغه موضوع چې له خورا اهميته او ارزښته برخمنه ده، موږ وربانـدې ترخپلې وسې پوره څېړنه کړې، دا چې زموږ څېړنه به څومره پر ځاى او معيارې وي، دا به د لوستونکيو له قضاوته جوته شي.
په ټوله کې بايد ووايم چې په دې تېزېس کې لومړى د سبک په اړه معلومات وړاندې شوي او د سبک پر تعريف او مشخصاتو بحث شوى دى. بيا د هندي سبک پر پيدايښت، د پيدايښت پر لاملونو، د دغه سبک پر وده او د ودې پر مهمو عواملو او همداشان د دغه سبک پر خصوصياتو او ځانګړنو باندې تفصيلي بحث شوى دى.
تر دې وروسته په پښتو ژبه کې د دغه سبک د پيل او رونق په اړه خبرې شوې دي او په پښتو ژبه کې د دغه سبک مشهور شاعران لکه حميد بابا، کاظم شيدا، علي خان، کامګار خټک، بېدل، محمدي صاحبزاده، قلندر مومند، خانګل خليل، فيض محمد ګدون او معاصر شاعر استاد محمدصديق پسرلي څېړل شوي او د هندي سبک په رڼا کې د هغوى پر شاعرۍ خبرې شوې دي.
تر دې وروسته د وروستي بحث په توګه پر پښتو شاعرۍ د هندي سبک د اغېزو په اړه بحث شوى او دا په کې په ډاګه شوې ده، چې هندي سبک پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو شاعرۍ څه اغېزې کړې دي او ایا دا اغېزې د پښتو شاعرۍ لپاره مثبتې پایلې درلودلې او که منفي.
همداشان په پای کې د موضوع د پایلې له راوړلو سره په څنګ کې مناقشه او یو شمېر وړاندیزونه هم شوي، چې د موضوع د بشپړتیا او ښې څېړنې لپاره یې په بې ګټې نه وي. او د ماخذونو او معتبرو سرچینو په راوړلو سره موضوع ته د پای ټکی ایښودل شوی دی. دا یوازې هغه څه دي، چې په دغه تېزیس کې وړاندې په تفصیل سره رڼا اچول شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

اړینه ده، چې د ماسټرۍ دورې تر پای ته رسېدو وروسته یوه تحقیقي رساله ولیکل شي او دفاع شي. په همدې ترڅ کې ما هم په خپل وار سره دغې موخې ته د رسېدو هلې ځلې پیل کړې او لومړی مې د څېړنې لنډه او ټلاین ترتیب کړ او د کابل پوهنتون د ادب پوهنځي له استاد ښاغلي ډاکتر محمد اجان حقپال سره مې موضوع شریکه کړه. نوموړي هم په ورین تندي ومنله او د لیکلو موافقه یې راسره وکړه. دا چې هره څېړنه او څېړونکی د لارښود استاد لارښوونې ته اړتیا لري، نو ما هم د یادې څېړنې د ترسره کولو لپاره ښاغلی ډاکتر صاحب حقپال د خپل لارښود استاد په توګه غوره کړ، چې نوموړي د خپل لطف او مهربانۍ له مخې زما سره د دې څېړنې په بشپړتیا کې خپلې نېکې لارښوونې، نظرونه او وړاندیزونه شریک او د همدې برکت و، چې ما خپله څېړنه په بریالیتوب او اسانۍ سره بشپړه کړه.

د ماخذونو په برخه کې ویلی شم، چې ما د دغه اثر د بشپړتیا لپاره سره له دې چې له کتابتونې مېتود څخه کار اخیستی، خو په څنګ کې مې خپل تحلیلونه او زیاتونې هم ورسره غبرګ کړې.

ما ډېره هڅه وکړه او ډېری کتابتونونه مې ولټول، له لیکوالو ملګرو او دوستانو سره مې خبره شریکه کړه، چې د موضوع په اړه راته لیکلي اثار په ګوته کړي، دوستان دې هم خیر یوسي، تر ډېره بریده یې زما سره په دې برخه کې مرسته وکړه او زه یې دې لیکنې په بشپړاوي باندې وتوانولم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هندي سبک شاعري يو ځه ابهام لري، خو ابهام يې دومره نه دی، چې څوک ورباندې پوه نه شي. د دې ډول شاعرۍ پر لوستولو سره لوستونکي په اني توګه موضوع ته ژر نه رسېږي، يو څه فکر ته اړتيا لري، ځکه په دې ډول شاعرۍ کې له لوړ خيال او لوړ تفکر څخه او هغه هم په تشبېهي او استعاري ډول کار اخيستل کېږي، نو ځکه پرې پوهېدل هم يو څه هنري او ادبي استعداد ته اړتيا لري.

په پای کې له خپل لاربنود استاد ښاغلي ډاکتر محمداجان حقپال څخه د زړه له تله مننه کوم، چې په خپلو لازمو او ګټورو لاربنوونو، وړانديزونو او نظرونو سره يې له ما سره د دې اثر په بشپړتيا کې پوره مرسته وکړه. له الله ج څخه ورته د ډېر، سوکاله او خوشحاله عمر غوښتنه کوم.

همداشان له ټولو هغو دوستانو څخه هم مننه کوم، چې د دې اثر په بشپړتابه کې يې له ما سره خپلې مرستې کړې دي او د همدوی په همکارۍ ما دغه څېړنه بشپړه کړه. الله ج دې ټول سوکاله او اباد لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع هدف او ارزښت

هره موضوع چې د لیکنې او څېړنې لپاره انتخابېږي باید د ارزښت او هدف درلودونکې وي. هېڅ څېړنیزه موضوع بې هدفه او بې ارزښته څېړل کېدای نه شي.

موږ هم هندي سبک او پښتو شاعري د دې هدف لپاره څېړو چې هندي سبک کله او څنګه پښتو ادب ته راغلی او همداشان په پښتو شاعرۍ کې یې څه خوبۍ، رنګینۍ او خوږلنۍ شیندلې دي.

ارزښت یې هم په دې ټکي کې را خلاصه کولی شو، چې د هندي سبک شاعري له ابهامه ډکه خو رنګینه او خوږه شاعري ده، دا چې په پښتو کې کومو شاعرانو دغه سبک پاللی او پښتو شاعري یې تر کومه بریده وربانده ې رنګینه کړې. د همدې ارزښت له مخې موږ د دغه اثر او لیکنې د بشپړتیا او څېړلو هڅه وکړه.

په دې څېړنه کې به موږ هڅه وکړو، چې د څېړنې د ارونو له مخې لومړی هندي سبک معرفي کړو، ځکه دا سبک په پښتو ژبه کې او سمهال یو څه پیکه دی او ډېری شاعران او لیکوال ورسره چندان بلدتیا نه لري، نو اړینه ده، چې د دغه سبک د پیدا ایښت، خواصو او غایې په هکله لومړی معلومات وړاندې کړو او ورپسې به بیا په پښتو ژبه کې د دغه سبک پر پیل، وده او پرمختیا خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دې سره به له يوې خوا د هندي سبک له ځانګړنو سره اشنا شو او له بلې خوا به په پښتو کې د دغه سبک پر بهير او ځرنګوالي پوه شو.

په دې سره به هغه څوک چې په پښتو کې د هندي سبک د شاعرۍ له سور و بور سره بلد نه دي، په دې به پوه شي، چې هندي سبک څه ډول سبک دی، کومې ځانګړنې لري او په پښتو شاعرۍ کې يې ښکلا ييز اړخ تر کومه بريده جوت دی.

همداشان د دغه اثر لوستل به له هغو شاعرانو سره هم مرسته وکړي، چې په پښتو کې د هندي سبک خوښوونکي او مينه وال وي او په دې سره به وکولی شي، هندي سبک لکه څنګه چې دی، هغسې په پښتو شاعرۍ کې پلی او منعکس کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع مخینه

هندي سبک او پښتو شاعري – هغه موضوع ده، چې تر دې مخکې ورباندې شاید هېڅ بشپړ کار شوی نه وي.

هندي سبک د یوولسمې پېړۍ شاوخوا رامنځ ته شوی او پښتو ته هم د حمید مومند په واسطه راغلی دی او بیا یې کاظم شیدا ورته وده ورکړې ده او د بشپړتیا پولو ته یې رسولی خو وروسته د غه سبک بېرته پښتو کې هم ورو ورو له منځه تللی تر دې چې بېرته استاد پسرلي پښتو کې د دغه سبک جسد ته نوې ساه وپوکله.

په دې موده کې د دغه سبک د اشنايي او یا په پښتو کې د دغه سبک د شاعرۍ په اړه ډېر څه نه دي لیکل شوي او که لیکل شوې هم وي، یوازې به د ګوتو په شمېر څو مقالې وي خو په تولیزه توګه په دې برخه کې کوم ځانګړی اثر او کتاب نه دی لیکل شوی.

د یادونې ده چې ښاغلي مجیب الرحمن امیري یوازې په دې برخه کې د هندي سبک یو معاصر شاعر استاد محمدصدیق پسرلی د یاد سبک په رڼا کې څېړلی او د هغه یې یوازې غزلیزه شاعري څېړلې ده. که څه هم د هندي سبک په اړه یې هم په کې ډېر څه ویلي، خو د نوموړي کار یوازې تر استاد پسرلي پورې محدود دی.

همداشان ځینو لیکوالو هم د هندي سبک د شاعرانو په اړه یوازې سرسري یادونه کړې ده، خو په پښتو کې یې د هندي سبک

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعري او د دغه سبک پیروان شاعران لکه څنګه چې بایده دي هغسې نه دي څېړلي.

نو په دې توګه ما هم تصمیم ونیو چې دغه موضوع یو څه په اجمالي توګه وڅېړم او هڅه به مې همدا وي، چې هندي سبک او بیا په پښتو کې د دغه سبک پیروان لرغوني او معاصر شاعران څه ناڅه په تفصیلي بڼه وڅېړم او پر یاده موضوع د خپلو څېړنیزو اهدافو له مخې رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېړنې مېتود

هره څېړنه ځانته مېتود او تګلاره لري. مېتودونه او تګلارې هم سره ورته نه دي.

په نړۍ کې د څېړنې په برخه کې يو شمېر مېتودونه شته، خو د موضوع د څرنګوالي او شرايطو له مخې څېړونکی بايد د خپلې څېړنې له شرايطو او اصولو سره سم مېتود غوره کړي.

ما هم د دې څېړنې لپاره کتابتوني مېتود غوره کړی، کتابتوني مېتود په دې مانا چې تر ډېر بريده مې کې له کتابتونونو او کتابونو کار اخيستی او پر مټ مې يې خپله څېړنه بشپړه کړې ده. ځکه د خپلې څېړنې د موضوع د مفرداتو د روحيې او د هغو په پام کې نيولو سره دې ته اړ وم، چې د خپلې څېړنې يو شمېر مواد له کتابتونونو ترلاسه کړم. په دې توګه مې وپتېيله چې په دې اړه خپاره شوي کتابونه، مجلې، ليکنې او معلومات را غونډ کړم. همدا کار مې وکړ او په دې برخه کې مې تر خپلې وسې پورې ټول هغه مواد او کتابونه را ټول کړل، چې په اړه يې ليکل شوي وو، د هغو تر کره کولو، ثقه کولو او ارزيابي کولو وروسته مې د ليکلو پړاو د ياد مېتود پر بنسټ پيل کړ.

په ټوله کې کتاب پر څو څپرکو باندې وېشل شوی، چې بيا د هر څپرکي تر سرليک لاندې يو شمېر واړه څنګزن سرليکونه هم راغلي، ترڅو د څېړنې په برخه کې د لوستوالو لپاره نور هم وضاحت ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک(Styel)

۱–۱ سبک څه ته وايي؟

سبک د ليکل شويو منظومو او منثورو اثارو د لفظونو او ماناوو ترمنځ د ګډ نزاکت هغه شېوه، کړنلاره او اسلوب دی، چې يو شاعر يا ليکوال يې د ځان لپاره غوره کوي. خو د سبک د پېژند يا تعريف لپاره پوهان بېلابېلې نظريې لري، خو په مجموع کې د غه نظريې تر ډېره سره نژدې والی هم لري. محمدصديق روهي سبک داسې راپېژني: ((سبک عربي کليمه ده، چې د سرو او سپينو زور د ويلې کولو او تويولو په مانا راځي او سبکيه د زرو ټوټې ته ويل کېږي، اما په اصطلاح کې سبک د ويلو او ليکلو خاص ډول او طرز ته ويل کېږي. د عربي د سبک په مقابل کې اروپايان د (Styel) کليمه استعمالوي. که څه هم د سټايل لغت د سبک په نسبت زيات جامعيت او ارتوالی لري، ځکه چې د غربيانو (Styel) د ټولو کړو وړو لکه (نڅا ، رسم او داسې نورو) لپاره چې په يوه خاص او ممتاز ډول سره وي، استعمالېږي. د پارسو پخوانو ادباوو به د سبک پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای د فن، طرز، سیاق، طریقه، شېوه، اسلوب، دا او داسې نورې کلمې استعمالولې، مګر اوس د سبک کلیمه ډېره تعمیم شوې ده.

... سبک د کلماتو هغه ترتیب ته وایي، چې په خورا ښه ډول د لیکونکي شخصیت، مفکوره او ذهني نظر څرګند کړي. ډېر ښه سبک هغه دی، چې د لیکونکي یا ویونکي ذهني مفکوره عیناً تمثیل کړي، که څه هم د دغه مقصد لاسته راوستل ډېر ګران دي، مګر لیکونکی زیار باسي، ترکومې چې بشري محدودیتونه اجازه ورکوي، دغه مقصد ترسره کړي.)) (۱۴: ۸۴-۸۵)

د استاد روهي دا خبره، چې اوس د سبک کلیمه ډېره تعمیم شوې ده، پر ځای خبره ده، خو بیا هم دومره ویل په کار دي، چې د سبک له کلیمې سره اشنایي لا هم هغې کچې ته نه ده رسېدلې، چې یو شمېر کره کتونکي یې په اسانۍ سره تشخیص او په اړه یې پرېکړه وکړي، یانې د سبک د پېژندلو او تشخیص او د بېلابېلو سبکونو ترمنځ توپیر او شباهت لا هم د یو شمېر کره کتونکو ترمنځ ستونزمنه چاره ده، ځکه په پښتو ژبه د سبک د پېژندلو، تشخیص او خصوصیاتو په برخه کې داسې لازم او کافي اثار تر اوسه نه دي پنځېدلي، چې کره کتونکو ته د سبک او سبکي خصوصیاتو په درک سره د سبکونو د تشخیص، پېژندلو او تفکیک په برخه مرستندوی واقع شي. خو په دې برخه کې بیا هم د ښاغلي روهي کار د ډېرې ستاینې وړ دی. نوموړي تر ډېره بریده د سبک د پېژندلو او د سبکي خصوصیاتو د درک لپاره لاره هواره کړې ده او د سبک مفهوم یې تر ډېره بریده روښانه کړی دی. نوموړی وایي: ((که موږ وغواړو چې په واقعي ډول د سبک اندازه واخلو، نو ښایسته زیاتو ازموینو ته اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرو. موږ دا سې نهايي اصطلاحاتو ته ضرورت لرو، چې په خپل حساسيت سره تر يوې اندازې پورې وکولی شي، چې د هر ليکونکي سبک له نورو څخه جلا کړي. که څه هم دا مو ويلي دي، چې په اخري تحليل کې دوه سبکونه يو ډول نه وي.)) (۱۴: ۸۵)

که څه هم پخوا دا نظريه معمول وه، چې سبک تر فکر لوړ دی، خو دا نظريه تر ډېره بريده باطله شوې او کره کتونکي دې پايلې ته رسېدلي، چې سبک په هېڅ صورت کې له فکر څخه بېل او لرې نه دی. بيا هم محمدصديق روهي ليکي: ((حقيقت دا دی، چې سبک هېڅکله له فکر څخه نه شو شکولی، بلکې ويلای شو، چې فکر جوهر او سبک يې ځلا او رڼا ده. يا په بله ژبه فکر اساس او ماده ده او سبک يې شکل او خاصيت دی.

معمولاً د سبک په تعريف کې ويل کېږي، چې سبک د فکر د افادې ډول دی، که فکر نه وي، سبک هېڅکله د وجود په ډګر پل نه شي ايښودای. دا ناممکنه ده، چې خواص به وي او جسم به نه وي. دا ناشونې ده چې فکر دې نه وي، مګر ژبه او مفاهمه دې موجوده وي.)) (۱۴: ۹۹-۱۰۰)

د ښاغلي روهي له څرګندونو ښکاري چې سبک له فکر سره ژور تړاو لري، خو تر فکر مقدم ځکه نه دی، چې تر هغو فکر شتون ونه لري، مفاهمه او ژبه شتون ونه لري، نو سبک هم شتون نه شي پيدا کولی. نو په دې توګه ويلی شو، چې د سبک لپاره د فکر شتون اړين دی او د فکر تر وجود وروسته د سبک څېړل، تشخيص او خصوصيات د درک وړ دي. خو فکر هم د څرګندلو وسيلې لري، بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له وسایلو د فکر وجود هم ناشونی، ځکه فکر ته ژبه او الفاظ په کار دي او د ژبې او الفاظو له مخې د سبک تاکل او تشخیص شونی دی.

اجمل ښکلی سبک د بیان طرز بولي او وایي: ((ویندود (سبک) د بیان طرز دی، خو د بیان د طرز بریدونه دومره واړه او تنګ نه دي، چې سړی یې دې په اسانه کچ مېچ کړای شي.)) (۲۰: ۲۲)

د ښاغلي اجمل له خبرو هم دا جوتېږي، چې د سبک پېژندل او د بیان د طرز د بریدونو کچ مېچ کول اسانه کار نه دی، خو که چېرې د یوه شاعر یا لیکوال د بیان د طرز بریدونه په سمه توګه کچ نه شي، نو د هغه د سبک په اړه قضاوت هم له ستونزو سره مل کېدای شي. دا سمه ده، چې د بیان د طرز د بریدونو تشخیص، تفکیک او کچ کول یې ستونزمن کار دی، خو د هرې ستونزې د هوارې لپاره د لازمو هڅو پر کار اچول په کار دي او تر هغو چې د سبکپوهې په برخه کې لازم کار ونه شي، د شاعر او لیکوال د بیان د طرز ډول، خصوصیات او ځانګړنې یې په اسانه د تشخیص وړ نه وي او له همدې امله د سبکونو د امتزاج او یا هم د سبکونو د تشخیص او تفکیک په برخه کې ناسم قضاوتونه منځ ته راتلای شي.

په هره توګه دلته زمونږ اصلي موخه د شاعرانه سبک په اړه څه ویل دي. شاعرانه سبک په اصل کې د یوه خیال او فکر د وړاندې کولو طرز دی، خو د دغه طرز د وړاندې کولو د انداز توپیر سبکي توپیرونه او خصوصیات را په ګوته کوي. حنیف خلیل د شاعرانه سبک په هکله لیکي: ((د هر شاهر او فنکار د اظهار طریقه داسې جدا وي، لکه چې انساني شکلونه سره د کره وره د یووالي له امله یو بل نه جدا وي. په دې طریقه کې د هر فنکار شاعرانه سبک هم یو بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره څه خو فرق ضروري لري، وجه يې داده، چې د شاعرانو احساس، ادارک، او داخلي رجحان يو بل سره فرق لري او بيا ځيني شاعران خو له يو بله دومره فرق لري، لکه په انساني شکلونو کې چې کله کله بېخي له يو بله جدا شکلونه په نظر راځي.)) (۹: ۸۳)

همدا شان مومن مهاجر هم په خپله ليکنه کې ليکي: ((دا چې په ادبياتو کې سبک څه معنا؟ څرنگه يې پېژندلای شو او څوک د ځانگړي سبک څښتن بلل کېدای شي؟ له همدې سره په ضمن کې د ادبي سبک او مکتب پېژندنې او تو پيرونه څه دي؟ پر همدې موضوع خبرې کوو:

سبک پېژندونکو او څېړونکو د هغه گڼ اصطلاحي تعريفونه کړي چې د الفاظو له څه ناڅه توپير سره – سره په پای کې د ټولو تعريفونو حاصل داسې بيانولای شو:

په ادبي اصطلاح کې سبک د يو شاعر يا ليکوال د شعر او ليکنې هغه ځانگړې، لار ، تگلوری او ژبه ده چې دی له نورو بېلوي.

دې تعريف ته په پام ويلای شو چې هر شاعر او ليکوال د بېل سبک څښتن دی، ځکه هر يو ځان ته بېله ژبه، لاره او تگلوری لري چې بل يې نه لري، له دې ځايه د هغو خلکو نظر ناسم دی چې وايي فلانی ليکوال او شاعر اوس هغه پړاو ته رسېدلی چې ځانته بېل سبک او تگلوری يې پيدا کړی دی، ځکه هر څوک چې څه ليکي او يا يې وايي هغه يې په داسې ډول بيانوي چې بل څوک په دې طرز کې له ده سره شريک نه دی. يا په بل عبارت سبک په بشپړ ډول يوه شخصي چاره ده او هر سبک د يوه ځانگړي شخصيت استازيتوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، نو لکه څرنګه چې اشخاص بېل دي همدا سې يې سبکونه هم بېل دي.

۱–۲ د سبک د بدلون ځينې عوامل:

دلته دا خبره هم د يادولو وړده چې سبک څېړونکو ځينې داسې عوامل په نښه کړي چې د سبک په بدلون او تغير کې مهم رول لري، لاندې به په لنډ ډول هغو ته هم اشاره وکړو.

الف: د يوه ليکوال او شاعر نفسيات:-

د هر شاعر او ليکوال سبک د ده د ځانګړو نفسياتو او داخلي کيفيت څرګندونه کوي د بېلګې په توګه که د عبدالرحمن بابا شاعري وګورو نو په کلام کې يې عرفاني فلسفه له ورايه جوته ده چې همدا د ده د وجداني کيفيت زېږنده ده.

ب: سياسي، ټولنيز او تاريخي بدلونونه:

په هر زمان کې سياسي، ټولنيز او تاريخي بدلونونه هم د يوه شاعر او ليکوال پر سبک د پام وړ اغېز لري. که موږ او تاسې د شوروي تر يرغل وروسته او وړاندې ليکنې او شعرونه وګورو نو تر منځ به يې د ځمکې او اسمان توپير ومومو.

ج: فرهنګي زمينه:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ هغه زانګو ده چې هنر پکې زېږي او وده پکې کوي له همدې امله د هر وخت فرهنګي حالت او شرايط خپل اغېز لري. د بېلګې په توګه اسلامي فرهنګ د شاعرانو او ليکوالو پر ليکنو څرګند اثر درلودلی دی.

د : مخاطب :-

د يوه اثر مخاطب يا لوستونکی د هغه پر کيفيت او څرنګوالي مهم اغېز لري. مثلا کوم شعر چې د يوه پاچا په دربار کې ويل کېږي د هغه ژبه ډېره پېچلې او له غوره ماليو و ستاينو ډکه وي خو که شعر عامو لوستونکو ته ويل کېږي نو ژبه يې ساده، سپينه او روانه وي.

هـ: موضوع :-

د خبرو موضوع هم ځانګړې ژبه غواړي، له همدې امله موږ او تاسو وينو چې د حماسي او عرفاني شعر د بيان ډول له يوه او بله بېل دی.

و: چاپېريال :-

ځانګړی محيط او چاپېريال هم د بيان ژبه بدلوي، که موږ او تاسو د هغو دوو کسانو شاعري سره پرتله کړو چې يو يې په غرنۍ سيمه کې اوسي او بله په ګڼه ځنګلي سيمه کې نو هر يو چې کله په خپل کلام کي جغرافيايي انځور وړاندې کوي هرومرو به له يوه بله بېل وي. همدا راز که يو سړی په کلي کې اوسي او بل په ښار کې نو هم به د چاپېريال په انځورګرۍ کې د يوه او بل ترمنځ توپير وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې سربېره يو شمېر نور عوامل هم شته چې د ځانګړي سبک او يا تګلوري په رامنځ ته کېدو کې رول لري خو د ټولو يادول او بيان موضوع اوږدوي، ځکه مونو يوازې د هغو عواملو پر يادونه بسنه وکړه چې په عمومي ډول يې رول ډېر جوت او ښکاره دی.

کله چې پر ادبي سبک خبرې کېږي نو ورسره په خواکې تل د ادبي مکتب نوم هم يادېږي چې سبک پېژندونکي او د ادب مينوال يې له ابهام او ناڅرګندتيا سره مخ کړي دي، ځکه د هر يوه بېل - بېل تعريف او تو پيرونه پېژندل خورا کړکېچنه مسئله ده، وجه يې دا ده چې له يوې خوا په خپله سبک هم ډېر روڼ، جوت او جامع ومانع تعريف نه لري له بلې خوا يې په څنګ کې له ادبي مکتبه ماهيت او ځانګړتياوې بېلول ستونزه نوره هم زياتوي. لاندې به لومړی د ادبي مکتب پر لغوي و اصطلاحي مفهوم او بيا به د دواړو ترمنځ پر شته توپير خبرې وکړو چې تر کومه ځايه سم او پر ځای دي ؟

مکتب په لغت کې د ليکنې او ښوونې ځای ته وايي او د ادب پوهانو په اصطلاح هغه پراخ ادبي جريان دی چې د څو سبکونو له يوځای کېدو رامنځ ته شوی وي. يا په بل عبارت ادبي مکتب د هغو ادبي او فرهنګي نظرونو مجموعه ده چې د يوه او يا ډېرو هېوادونو د سياسي، فرهنګي او ټولنيزو حالاتو له امله راټوکېدلي وي.

د همدې تعريف پر بنسټ د ادبي سبک او ادبي مکتب توپير په دې شوی چې ادبي سبک له فرد سره تړاو لري خو ادبي مکتب له فرد نه بلکې له ګڼو اشخاصو او افرادو سره تړلی دی. که خبره نوره هم رڼه کړو نو داسې به وو ايو چې کله څو ادبي سبکونو د خپلو مشترکاتو پر بنسټ سره يوځای شي، نو ادبي مکتب بلل کېږي خو که هر يوه ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بېل – بېل نظر وګورو نو بيا ادبي سبک دی يعنې ادبي سبک خاص او محدود دی، مګر ادبي مکتب عام او پراخ دی.

د ادبي سبک او مکتب د تو پير په اړه يوه نسبتاً مناسبه نظريه داده چې په سبک پېژندنه کې ژبې ته پام کېږي يعنې خبره پر دې ورټوله وي چې په دې اثر کې د کلماتو غوراوی، د جملو ترکيب، ادبي صنعتونه، وزنونه، اهنګ او بلاغي ځانګړتياوې څه ډول دي؟ خو په ادبي مکتب کې د ژبې پر ځای د يوه اثر معنوي ځانګړتياوو، منځپانګې او محتوا ته پاملرنه کېږي. د بېلګې په توګه کلاسيک هنرمند په ادبي اصطلاحاتو کې ډېر سخت دی او مفهوم په لنډو ټکو کې بيانوي، خو د خلکو روزنې او پالنې ته پام اړونکي اخلاقي ارزښتونو ته متوجې وي، په رومانيت کې جمال، رنګ، ښکلا، تصوير جوړونې، دقت او نازکخيالۍ ته ډېر ارزښت ورکول شوی او په ناتوراليزم کې هڅه کېږي چې د محاوري ژبه ادبياتو ته ډېره لار ومومي.))

اوس چې د سبک پر معنا، مفهوم او همداشان د مکتب پر معنا او مفهوم او د دواړو ترمنځ په توپير مو ځان پوه کړو، نو پر خپله اصلي موضوع چې هندي سبک دی، رنا اچوو او په دې خبرې کوو چې هندي سبک څنګه سبک دی، کله رامنځ ته شوی او څنګه يې وده وکړه او همداشان پښتو ادب ته يې کله لار وموندله او ترکومه ځايه ورسېد. دا ټول په همدې څېړنه کې سره رانغاړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ - هندي سبک

د ادب په برخه کې بدلون، کړنلاره او اسلوب هم د پام وړ موضوع ده، چې تل په یوه حالت نه پاتېږي، بلکې بدلون را بدلون مومي. سبک هم د دغو بدلونونو او اوښتونونو یوه ننښه ګڼل کېږي. هندي سبک چې وروسته یې بیا د یوه لوی ادبي مکتب بڼه غوره کړه، هم له دغو اوښتونونو او ننښو څخه دی. داسې ویل کېږي، چې دغه سبک د یوولسمې پېړۍ په لومړیو او د دوولسمې پېړۍ په منځنیو کې د هند، منځنۍ اسیا او ایران په سیمو کې ډېر معمول او دود و. ښاغلی هېوادمل په دې اړه لیکي: ((د لسمې هجري پېړۍ په جریان کې د پارسي ژبې ځینې شاعران د پارسي شاعرۍ له زړو عنعنو څخه ووتل او په خپل شعر کې یې نوې لاره غوره کړه. د یوولسمې هجري پېړۍ په اواخرو او د دوولسمې پېړۍ په اوایلو کې دغه نوې شعري لاره خپل اوج ته ورسېده. په هند کې اوسېدونکو ځینو پارسي ژبو شاعرانو هم دغې نوې شعري لارې ته مخه وکړه، نو ځکه دغه ادبي لارې د هندي سبک په نامه شهرت پیدا کړ.)) (۲۸: ۲۱۴)

۲–۱ د هندي سبک د پیدا ښت زمینې او لاملونه

د هندي سبک په اړه دا هم ویل کېږي چې د عراقي سبک تر پیکه کېدو وروسته دغه سبک سر را پورته کړی. په همدې هکله ښاغلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنارس خان ختټک وايي: "د نهمې صدۍ هجري تر اخر پورې د عراقي سبک ازانګې خورې وې، خو له دې نه وروسته د لسمې صدۍ هجري په شروع کې ايرانيانو يو بل سبک يعنې هندي سبک ته رواج ورکړو. ښکاري دا چې د عراقي سبک د سادګۍ او عام فهمه خيالاتو څخه شاعرانو بغاوت وکړو او يو ځل بيا د بيان عالمانه انداز او ګرانو استعاراتو او تشبيهاتو ته مايل شول. دې سبک ته تقويت که هر څو فغاني ورکړو، ولې په دې خبره د ايران او هند محققين متفق دي چې ابتدا يې د امير علي شيرنوايي او عبدالرحمان جامي له خوا وشوه. ډاکتر ظهرالدين احمد ليکي: ژباړه: (د دې سبک ابتدا له اميرعلي شيرنوايي او عبدالرحمان جامي د مجالس نه وشوه. بيا فغاني شيرازي په غزل کې د دوی پيروي وکړه. فغاني ته ډېر شهرت حاصل شو. د ده په معاصرينو کې اهلي شيرازي، خواجه اصفي او امير شاهي هم په دغه سبک کې ليک وکړو. بيا لساني، شريف تبريزي، محتشم کاشاني، ضمير اصفهاني او وحشي بافقي يې هم پيروي وکړه او دې سبک په ايران، برصغير او توران کې ډېر مقبوليت ترلاسه کړو.) ... د هندي سبک په رايج کولو او کمال ته رسولو کې د فيضي، عرفي، ظهوري، نظيري، جلال اسير او شوکت بخاري ستر لاس دی. کليم په دې کې د مثاليه اسلوب اضافه وکړه، صايب او غني کشميري د مثاليه اسلوب داسې نادرې شعري نمونې منظرعام ته راوړې چې د دوی فن ورڅخه د ادب په افق وځلېدو." (۳۸:۸ او ۳۹)

د دې ترڅنګ يو شمېر نور شاعران هم وو چې دغه سبک يې د خپل اوج پوړيو ته ورساوه، چې له هغې جملې بيدل هم يادولی شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې نوموړي په خپلو نادرو استعارو او تشبیهاتو سره دغه سبک ته یو نوی رنګ او خوند ورکړو.

په هره توګه دا چې د دغه سبک د منځ ته راتګ انګېزه او عوامل څه شی دي او څنګه دا سبک را منځ ته شو، په دې هکله ښاغلی شمسیا سیروس لیکي: ((د هندي سبک په پیدا ایښت کې مذهب، هند ته د شاعرانو سفر، د اصفهان ښار پراختیا او له فرهنګ سره د صفوي شاهانو علاقه مندي د دغه سبک د پیدا ایښت عوامل ګڼل کېدای شي. مانا دا چې صفوي حکومت مدحي او درباري شعر ته پاملرنه نه کوله او له سنتي او عرفاني آمیزو سره په تضاد کې و، او همدا لامل شو، چې شعر له دربار څخه ووځي او ټول اصناف د شاعرۍ د ادعا حق ومومي او جزيي چارو، پند، اخلاقو او ... ته پاملرنه را واړوي. له مدحي شعر څخه د ګټې نه لاسته راوړلو له امله شاعرانو د هند دربار ته مخه کړه او د هندوانو له تفکراتو سره د هغوی اشنايي هم تر یوې اندازې د سبک په بدلون کې اغېزناکه تمامه شوه. د خلکو اقتصادي بسیا کېدنه هم د دې لامل شوه، چې هر څوک د خپل وس مطابق په یو ډول نه یو ډول ادبیاتو، شعر او شاعرۍ ته مخه کړي او شعر د عامو خلکو په منځ کې دود شي. دې ټولو عواملو ورو ورو د هندي سبک د پیدا ایښت زمینه رامنځ ته کړه.)) (۱۹ : ۱۸۳)

همداشان ښاغلی جیلاني لبیب لیکي: د پخواني خراسان ځمکه ټولنیزو کړکېچونو د ال تیمور د کورنۍ د کشمکشونو په ګرداب کې ډوبه کړې وه. سلطان حصن میرزا او امیر علي شېرنوايي سترګې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نړۍ پټې کړې وې. خاتم الشعراء مولانا عبدالرحمن جامي هم پر دې نړۍ نشته او هرات يې له شمال څخه د ازبکو شيبانيانو او له لويديځ څخه د ايراني صفويانو له خوا په وبنو کې لت پت شوی دی. د هند بابريانو له ختيځ لوري څخه کابل او کندهار تر بلوسې لاندې راوستي دي، غواړي چې خپل قدرت په هريوا او سنايي غزنوي کې د خواجه انصار تر زيږنځای پورې ورسوي.

د ختيځ د رنسانس د مهال هېواد او د علم و ادب پالنځای اوس مخ پر ځوړ دی، پرديو تجزيه او پخپلو کې وېشلی دی. هنر او ادب په پخوانۍ بڼه نه دی پاتې او نور څوک د شاعرۍ مقام ته په ارزښت او لوړتابه نه دي ولاړ.

هو، د خراسان کولتور او تمدن له خپل پخواني نوم نښان، پراختيا او پرمختګ څخه برخمن نه دی او مرکزي دولت، چې د علم و ادب، تاريخ ليکونکي، ادب او اديب ملاتړی او ستايوونکی دی، له منځه تللی دی. جامي، نوايي، بهزاد، کاشفي او نور د يوې زماني د وروستي مېراث په توګه ثبت شوي دي، چې خراسان دغو د ادب او فضليت خاوندانو ته په شرق کې د پوهنپالنې او هنر د خپراوي تر سرليک لاندې له کولتور او ادبياتو سره د عشق او مينې په لمن کې ښوونه کوله، هڅول يې او لوړاوی يې ورکاوه. پوهنه او هنر نور په درد دواء پېرېدونکي نه لري. هر ځای، څه په خراسان او څه د صفوي فارس په هېوادونو کې د هند او په ډهلي او اګره کې د هستوګنې لپاره د سفر هوډ کېږي. هغه هنرپالي، چې هغه ځای (هند) ته د تللو خيالونه په سر کې نه لري لږ ليدل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو ، ليکوالو او چکامه ليکونکيو يوه يوه او ډله ډله خپل زېږنځايونه پرېښوده او ډېری يې د هندوستان هنرپالوونکي هېواد ته تلل.

اماني کابلي، بنايي کابلي، کاهي کابلي، صبوحي کابلي، عبدالرزاق مدرس کابلي، عشقي کابلي، عياني کابلي، صبوري کابلي، فاضاي کابلي، فارغي کابلي، اتشي کندهاري، بيکسي غزنوي، جهانگير هروي، عزت هروي، ميرکلان هروي، ميرک هروي، نعمت الله هروي، ساغري هروي، فخري هروي، فصيحه هروي، فياض هروي، صالحي هروي، ميلي هروي، سيد محمد هروي، عتابي تکلو ، بايزيد هروي، کاهي سبزواري، نيازي بدخشي، ملاشاه بدخشي، لعلي بدخشي، الله يار بلخي، شيدا بلخي، عوض محمد بلخي، فيضي بلخي، کمالي شبرغاني، مير فخرالدين ميمنه گي، تاش محمد کندوزي، خواجه حسن استاذ فيضي او ارزاني د هغو کولتوريانو له ډلې ځخه دي، چې له پوهې او کولتور ځخه د ملاتړ او لومړيتوب نه ورکولو په امله يې له هېواد ځخه لرې والی او د هندوستان هېواد غوره وګاڼه. وايي: کله چې محمد اسلم هراتي هندوستان ته لاړ نبه هر کلی يې وشو ، قاضي و تاکل شو او شاه جهان د دغه پوه او مفکر انسان د وزن په کچه ده ته د سرو زرو (طلا) شپېږزره پنځه سوه سکې بخشش ورکړې. (۲۲ : ۳۰۳ -۳۰۴)

دايران د صفوي شاهانو په دربار کې، چې خپله يې له فارسي ژبې سره سمه اشنايي نه درلودله، هم وضعيت همداسې و. که کله ناکله د دوی له خوا شاعر او اديب ته کومه پاملرنه هم کېدله، هغه به د اثر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيعه تو ب له ا مله وه نه د اديب او ادب د تشويق له امله. په فارس کې د صفوي لړۍ د درباري شاهانو القاب، عناوين، خبرې او محاورې زياتره په ترکي ژبه وې.

په همدې حالت کې ځينو شاعرانو او اديبانو، لکه: حکيم فراري گيلاني، صفي اصفهاني، حياتي گيلاني، فغفور گيلاني، عارف ايگي، الهي اسد ابادي همداني، سالک يزدي، سنجرکاشاني، نوعي خبوشاني مشهدي، محوي همداني، عالي شيرازي، شهرت شيرازي، عزمي شيرازي، ظهوري ترشيزي، ملک قمي، نظيري نيشاپوري، سالک قزويني، جعفر قزويني، رفيع خراساني، صوفي املي، انيسي شاملو، شاه پورتهراني، قاسم مشهدي، سليم تهراني، سرمد کاشاني، صيدي تهراني، روح الامين اصفهاني، شکيبي اصفهاني، عتابي نجفي، غزالي مشهدي، فوجي نيشاپوري، ابوطالب کليم کاشاني، صائب تبريزي، طالب املي، مولانا شکيبي، حاجي محمدجان، قدسي مشهدي او فيضي خپل هېواد فارس پرېښود او د هند لوري ته يې مخه کړه او په هغه ځای کې د نوم نښان او ډوډۍ خاوندان شول. وايي: عبدالله خان زخمي د بابر له نوموتو کسانو ځينې حاجي محمد جان قدسي ته د هغې مدحې په بدل کې، چې د ده لپاره يې ويلې وه ((خېمه له خزانې، کارخانو او دوابې سره ټول د صلې په توگه هغه ته وبښل)). (۱۵ : ۲۵۷)

د هند شاهانو او شهزادگانو په فارسي دري شعر باندې وياړل او په دې اړه يې د خپراوي او لا غوړېدا لپاره هر کوښښ او زيار ته درنښت ورکاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظهیرالدین محمد بابر شاه پخپله شاعر و. زامنو یې هر یو نصیرالدین محمد همایون، میرزا کامران، میرزا عسکري او میرزا هندال هم چکامې لیکلې او لمسی یې جلال الدین اکبر هم شاعر پېژندل شوی دی. له فارسي کولتور او ادب سره د هغه عشق او علایق د دې لامل شوه، څو په کابل او کندهار کې یې له فرمان لاندې حکمروایان هم د شاعرانو او ادیبانو پالنې او غوړېدنې ته پام واړوي. د جلال الدین اکبر هڅې لامل شوې، چې د فارسي شعر او ادب د غوړېدا په موخه د هند په خاوره کې د هرات د تیموریانو د مهال په شان یو ځل په تاریخ کې تجربه کړي، جهانګیر او مېرمن یې نورجهان دواړو چکامې ویلې او له شعر او ادب سره یې خورا مینه درلوده.

شهاب الدین محمد شاه جهان د جهانګیر زوی، ادب پالونکی او پوهه خورونکی انسان و. د تاج محل ماڼۍ چې هغه په اګره کې خپلې ګرانې مېرمن (ممتاز محل) لپاره جوړه کړه او خپل قبر یې هم پکې دی، د نړۍ له عجایباتو څخه ده. داراشکوه د شاه جهان زوی شاعر و او د خپل مهال د هندي کتابونو په ژباړه کې یې په دري باندې په زړه پورې برخه درلوده. زیب النساء مخفي د اورنګزیب لور او عالمګیر پاچا خپله چارواکي ډېری لیکوالان او ادیبان وو او د فارسي دري شعر په پېژندا کې یې پراخ لاس درلود.

هو، هندوستان د فارس، خراسان، ګنجه، ثمرقند او بخارا پر ځای د فارسي دري پوهنې، شعر او ادب د خپراوي او پرمختیا ځای ګرځېدلی و. خپله په هند کې هم فاضلان، ادیبان او چکامه ویونکي زېږېدلي او لوی شوي وو، چې د فارسي ژبې د کولتوري حوزې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب او هنر د ویاړ لاملین ګڼل کېدل، لکه: برهمن لاهوري، افرین لاهوري، احسن تربتي، فیضي فیاضي، شیدا فتحپوري، فقیر دهلوي، هاشمي دهلوي، جمالي دهلوي، عرشي دهلوي، مظهر اکبرابادي، بینش کشمیري، ګرامي کشمیري، سرخوش کشمیري، فاني کشمیري، اعجاز شاه جهان ابادي او جویا د کولتور له هغو مخکښانو څخه وو، چې د هند له خاوري یې سر پورته کړی او په هغه خاوره کې یې د فارسي ژبې او شعر د خپراوي او پرمختیا په موخه ګامونه اخیستي دي. ابوالمعاني مولانا میرزا عبدالقادر بیدل دهلوي په دې منځ کې ځانګړی دریځ تر لاسه کړی دی.

هو، صفوي فارس او خراسان کې شاعران او ادیبان یو له بله شندلي او ځانونه یې د درباري ژبې د تعریف شویو معیارونو پابند نه ګڼل، چې د تشویقوونکو او غوښتونکو په توګه یې د شعر او ادب د پراختیا او پرمختیا مسیر ټاکه. شاعران د خلکو له منځ څخه پورته شوي وو او د خلکو په منځ کې یې ژوند کاوه. د نورو په شان یې هم کار او کسب درلود او هم یې شاعري کوله.

له دې ډلې څخه اګهي تبریزي سوزنګري کوله، ظریفي تبریزي خورده فروشي درلودله، فنایي غلافي کوله، فقیري یخني ښوروا پخوله، وصلي تبریزي له مطربۍ څخه ګټنه کوله، امیر اصفهاني عطاري درلودله، مولانا یمیني سمناني او بزمي قزویني موچیان وو، محتشم کاشاني او ملا قدرتي د بزازۍ له دکان څخه ګټه وټه لاسته راوړله، سرمد کاشاني او نظیري نیشاپوري د سوداګرۍ ار وبار درلود، زکي همداني نعلګري کوله، امیر بیګ قصاب و، استاذ محمدرضاء خوانساري کارګري کوله، د طرحي شیرازي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

طراحۍ پلورنځای د هغه مهال د شاعرانو د ټولېدو ځای ګڼل کېده، میر الهي همداني او ملا شکوهي قهوه چیان وو. د یادولو وړ ده، چې دغو شاعرانو د لیکلو او لوستلو لپاره بسیا سواد نه درلود. (۱۵ : ۲۵۷)

له همدې امله په دې مهال کې عامیانه ژبه تر بل هر مهاله په شعر او ادب کې کارول او ښکاره کېږي. د صائب تبریزي ارسال المثلونه په ښه توګه سره د عامو خلکو د حکمت اصطلاحات او لغات په خپل شعر کې راوړي او متداوله د محاورې ژبه چې د نه اړتیا له امله د عربي ژبې څخه لرې د احساس، اړیکو، ورکړې راکړې او مراودې د بیان په موخه کارېدله، د چکامه ویلو په هنر کې ځانګړی ځای مومي. د بېر عام خلک د زرین کوب په وینا په شعر کې د ((شور او عاطفې له القاء نه زیات د حیرانوونکي حس د رامنځته کېدو)) غوښتونکي وو. له همدې امله د خیالي تصویرونو د تخلیق او نویو او تازه مضمونونو د ابداع په موخه کوښښونه زیات شول. (۲۱ : ۴۴۵)

امیر حسین اریانپور، په دې نظر دی، چې له دربارونو څخه د شاعرانو راوتلو او ولسي کېدلو یې دوی د ټولنې له ناخوالو او ستونزو سره ښه اشنا کړل او دغه حالت یې پخپلو شعرونو کې په ترخو بیانونو څرګند کړ. هغه د صفوي ایران پر مهال د شاعرانو په منځ کې د رمز وینې او رمز لټونې د رواجولو او بیانولو له کوټلو دلیلونو څخه، په هغه ټولنه کې د ازادۍ نشتوالي او د ځورونې شتون بولي. د هغه به باور د صفوي دربار دیني تعصب د چکامه ویونکو د بیان ازادي محدوده وله او هغوی هم لا چار د خپل باور او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلام د ځرګندولو په موخه د خیال او ابهام له تصویرونو څخه په ګټه اخیستنه کې زیاتی کاوه. هغه په خراسان کې د شاهرخ میرزاد د دورې له څېړنې د هغه مهال د چکامه ویونکو په شعر کې ((پېچلتوب، ابهام او تصنع)) لکه د مولانا عبدالرحمن جامي د وخت د شرایطو خرابوالی او د ((عقایدو پلټنه او د مخالفانو تکفیر او تعذیب)) په ګوته کوي. د هغه په وینا په هرات کې د هندي سبک د پېلامې رامنځته کېدلو لامل همدا دی. (**۱۵ : ۲۵۲**)

زموږ هېواد ته د فارس د صفوي مهال د شاعرانو او ادیبانو تګ راتګ د خراسان هغه برخې ته، چې د هندي بابریانو له خوا اداره کېدله له یوې خوا او زموږ د هېواد د ادب چکامو هنرمندان د هند په دربار کې او د هند د خپلو لیکوالانو او چکامه ویونکو عشق او علاقه د خراسان ځمکې ته له بلې خوا لامل شوی دی، چې هندي سبک زموږ په ژبه او ادبیاتو کې ښه و ځلېږي او زمونږ د هېواد پیوند د دغې ادبي یون سره ټینګ او کلک و ښیي. د کابل د طبیعي ښکلاګانو په هکله د صائب تبریزي قصیده، یوه له ډېرو مهمو اثارو څخه ده، چې د دغه په ستایلو کې د شعر او هنر له پخوانو څخه د یادګار په توګه پاتې ده.

طالب املي مخکې له دې، چې په هندي دربار کې د نوم او نښان خاوند شي، څو کلونه یې په کندهار کې تېر کړل. صائب تبریزي ډېر وختونه په کابل کې تېر کړل، صوفي املي او فغفور ګیلاني څه وخت په کندهار کې پاتې شول. غنیمت پنجابي څه وختونه په کابل کې واړول او احسن تربتي د هند د واکمنانو له خوا د کابل صوبه دار و ټاکل شو. جهانګیر هاشمي له جامي سره په هرات کې صحبت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبري اتري درلودې او فرقتي له فصيحي هروي سره، همدارنګه شيخ بهايي عاملي هم يو مهال د موفق او خواجه انصار په ښار کې ژوند تېر کړ. شاپور تهراني د کابل د ديوان خاوند و ټاکل شو او الهي اسد ابادي همداني څه وختونه په کابل او کندهار کې تېر کړل.

هغه ادبي پانګه، چې شاعرانو او اديبانو له خراسان او فارس له هېوادونو څخه هندوستان ته راوړه، له هنر او ادبياتو څخه د دغې ځمکې د دربار او درباريانو ملاتړ، د هند د حکيمانو او شاعرانو له خوا د جلا وطنو هڅول، چې په فارسي ژبه يې خبرې کولې او څه يې ليکل، د بې روزګارۍ او ناهيلۍ، په شعر او ادب کې د خلکو د محاوروي ژبې رواجول او په خيالي تصويرونو کې د غلو او زياتې نازک خيالۍ د شعري سبک د رامنځته کولو له کوټلو ټکو څخه دي، چې وروسته په هندي سبک و نومول شو، هر څو که پيل يې د خراسان په هرات کې و نه په اګره او ډهلي کې.

همداشان د هندي سبک د پيدا ښت ځينې بنسټيز لاملونه په دې توګه په ګوته کولی شو:

- مذهب
- هند ته سفرونه
- د اصفهان پراختيا
- اقتصادي وده
- له فرهنګ سره د صفوي پاچاهانو مينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هندي سبک په پیدا ېښت کې بېلا بېل لاملونه ونډه لري، لکه مذهب، هند ته د شاعرانو سفرونه، د اصفهان ښار پراختیا، اقتصادي وده. او همدا شان له بله اړخه له مدحیه شعرونو څخه د عوایدو د نه ترلاسه کېدو له امله شاعرانو د هند دربارونو ته مخه وکړه او د هندي شاعرانو له فکر او خیالونو سره یې اشنايي پیدا کړه او همدا عوامل وو، چې د هندي سبک پیدا ېښت او ودې ته یې لار پرانیستله. همدا شان له فرهنګ سره د صفوي پاچاهانو بې کچې مینه هم د دغه سبک په پیدا ېښت کې ستره ونډه لوبولې ده.

په هندي سبک د شعر کالب یو بیتیز دی، چې د غزل بڼه لري او په دې توګه په یوه بیت کې بشپړېږي. کله چې دغه بیتونه یو په بل پسې راځي، نو د غزل بڼه خپلوي. شاعر ته بایده دي، چې لومړی مسره په نوي مضمون سره پیل کړي او مطلب یې نوی وي. دا چارد دې لامل کېږي چې ورځ په ورځ د تازه اړیکو د رامنځ ته کولو لپاره د شاعرانو امکان محدود شي او ورو ورو له چارو له نښلولو څخه لرې او ورو ورو د تعقید او اغراق په لومو کې ښکېل شي او په شعر کې ابهام رامنځ ته شي، له همدې امله ده چې وایي په هندي سبک کې ابهام شتون لري. (۱۹: ۱۸۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۲ د هندي سبک صعودي او نزولي سير

هندي سبک د خپل وخت ډېر مشهور سبک و، چې په سيمه کې يې ډېرى پيروان درلودل، خو دغه سبک تر يوه وخت وروسته نزولي حرکت پيل کړل، چې دا حرکت ډېر لاملونه هم لري.

پر همدې موضوع ښاغلي بشير سخاورز بشپړه رڼا اچولې، چې دلته يې راوړل اړين بولم:هندي سبک د وخت په سبکونو کې مشهور او بارز سبک بلل کېده، دغه سبک پر خپل وخت ډېر پرمختګ وکړ، خو د پرمختګ تر پړاو وروسته بېرته له يوه نزولي حالت سره مخ شو، دغه نزولي حرکت ته يې ښاغلي بشير سخاورز کتنه کړې، چې نچوړ يې په دې ډول دی: "نورالدين عبدالرحمن جامي وروستنی وتلی شاعر دی، چې په شعرونو کې يې د لرغونتيا اصول او بنسټونه منعکس شوي تر هغه وروسته تر ډېرې مودې دا اوصول او بنسټونه د هندي سبک د دود له امله ونه غوړېدل او د ادبي بهير تر رامنځته کېدو پورې په ايران کې د دغې تګلارې بيا رغاونه ترسره نه شوه. خو په افغانستان کې هندي سبک هغې کچې ته رسېدلی و چې د ادب د بيا راستنېدو په توګه دې کوم څه رامنځته شي. که څه هم د امير عبدارحمن خان د دربار منشي چې واصل کابلي نومېده بيا يې عراقي سبک ته پام واړاوه او د حافظ له مريدانو نه دی پخپلو څو غزلونو کې يې د حافظ د شعرونو هرکلی کړی او هغه يې تضمين کړي دي. له دې سره سره د هغه لاره او هلې ځلې چې د هندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک د لوړوالي لپاره یې وکړې، د دې سبک پلویانو پروړاندې لکه غلام محمد طرزي د محمود طرزي پلار او په هند کې میرزا غالب، ډېرې کمزورې ګڼل کېږي، ځکه نوموړیو د هندي سبک په بدن تازه روح پوه کړل. د همدې وسعت او پراخوالي د سبک تر اوسه هم په هندي سبک کې داسې شاعران لرو چې د هغوی لپاره ادبي راستنېدل یا مطرح نه دي او یا یې هغه په بشپړه توګه له پامه غورځولي دي. محمد عظیم الفت ، محمد انور بسمل، سردار محمد حسن امضا ، محمد ابراهیم صفا ، سردار محمد عزیز عزیزالله قتیل ، عبدالعلي مستغني، نریم، شبر احمد مخلص ، غلام حیدر مزنب، محمد امین عندلیب ونزیمي جلوه له دې ډلې څخه شمېرل کېږي. د شعر او هنر د غوړېدو په برخه کې د خپل واکمنانو هلې ځلې هند د پارسي شاعرانو او ادیبانو لپاره د فرصتونو په خاوره بدل کړی و. د تېمور بابر نه وروسته چې په کال ۹۳۷ ه ق کې ومړ، امپراطور اکبر، نورالدین جهانګیر، او شاه جهان د پارسي ژبې شعر او ادب ته ډېره پاملرنه وکړه. د دوی ملاتړ له شعر او ادب نه ددې لامل شو چې د ترکانو او مغلو نیوکې یې راپورته کړې او ستر خان میرزا عزیز خان ته یې چې د جهانګیر پاچا له خپلوانو څخه و ددې له امله ګواښ وکړ چې ټولې چارې د خراسانیانو په لاس کې دي. دا هغه وخت و چې د هغه په حکومتي دستګاه کې پارسي ژبه رسمي ژبه وه او ددې لړۍ د حکومتي چارواکو په هڅونه نه یوازې ځیني کتابونه لکه تاریخ تذکره ، لغت او ادب په پارسي ژبه ولیکل شول بلکې یو شمېر کتابونه له لرغوني هندي ژبې نه وژباړل شول او د عرفان له لارې اسلامي حکمت په پلي کېدو سره په بت پرستي هم نیوکې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشوي. پارسي شاعران هغه مهال دي ټاټوبي ته راغلل چې یا یې منصبونه تر لاسه کړل او یا یې هم پانګې و ګټلې ، له بلې خوا هندي پوهانو هم د دوی تر اغېزې لاندې په هندي سبک کې پنځونې وکړې.

پارسي شعر ۷۰۰ کاله مخکې د صرف، نحوې او عروض تر اغېز لاندې راغی او له بلې ژبې یې تغذیه کوله. دا ځلې د مغلو د دربار مېلمه شو او د هندي شعر سره اوږه په اوږه مخه ته په دې مېلمستیا کې یې خپله پیاوړتیا ښکاره کړه، هندي فرهنګ هم وتوانېد چې خپله موسیقي نڅا او عرفان ننداري ته وړاندې کړي. په بېلابېلو برخو کې یې راکړې ورکړې دوام درلود.د هندي موسیقي چې ضرب په اساس ده،تال نومېږي و توانېده چې ۳۶۰ نور تالونه رامنځته کړي . د دې تالونو پېژندنې د عروض پیاوړي بریدونه شاته ووهل چې بلاخره یې د هغې زماني په شعرونو کې هندي مالګه ورګډه کړه. کولای شو د هغې ډلې نه د ابوالمعاني عبدالقادر بېدل بداعت یاد کړو.

هغه له هندي ضربي موسیقۍ په ګټه اخیستنې خپل جوړ شوي وزنونه و کارول او څرګنده یې کړه چې د عروض قاعده تل تطبیق کېږي. له بلې خوا بودایي عرفان هم په مېلمه شاعرانو اغېز وکړ، دې عرفان نه یوازې د هندي روحانیونو په وسیله د مغولو په دربار کې خپل ځای وموند او زموږ په فرهنګ یې اغېز وشینده، بلکې د موسیقۍ د وینایيزې ژبې په واسطه یې دې ژبې ته لار وموندله. د کتک او کرناتک ، نڅا ، ډول ،ډول موسیقي دستګاوې ۳۶۰ ډوله تاله تازه عرفان نا آشنا همکارۍ دا ټول د مېلمنو شاعرانو د فرهنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه برخه خپل اغېز وشیندله ، او مېلمه شاعران یې خپل ځان خواته وکاږل. دا جاذبه د دواړو لـه خـوا د منلـو وړ ده ، هنـدي او پاړسي شاعران پرته له دې چې د یو بل پر وړاندې غبرګون وښیي پر یو بل پر یو بل یې اغېز وکړ. هېره دې نه وي چې د فضاد مغولو چې ظالمانه تـاریخ یـې درلـود جـوړه کـړې وه. خـو اوس دا ده فرهنګـي ولسونه د دې هند ملاتړي شوي وو.

مهاجر شاعرانو لکه عرفي شیرازي ، قدسي مشهدي، ظهوري ترشندي، کالب آملي، کلیم کاشاني، صایب تبریزي او ځو تنه نور د یادونې وړ دي په دې وخت کې مشهورې تذکرې لکه ، میخانه، ماثر رحیمي، خزانه عامره، او طرات الخیال په هند کې ولیکل شول. چې په دې ټاټوبي کې یې د پارسي شاعرانو ډېروالی او د پارسي شعر پیاوړتیا په ګوته کوله. د دې دوو فرهنګي یوځایوالي هندي سبک لا پیاوړی کړ. د هندي او مغلو دوستي د پارسي شعر د روزنې لامل شوه. په دې وخت کې هندوانو پارسي ژبې زده کړه پیل کړله او آن ځینې د پارسي ژبې وتلي شاعران شول. دلته د لومړي ځل لپاره مذهب و نـه توانېـد چـې د فرهنګـو تـر مـنځ برید جـوړ کـړي. هنـدي شاعرانو د پارسي شاعرانو د شعرونو دیوانونه جوړ کړل چې لـه هغـې ډلې نه چندربهان لاهوري برهمن د یادونې وړ دي. هندي لیکوالو یوازې شعرونه نه بلکې د نعت په تدوین او تاریخ د شاعرانو تذکره او ځینو نورو لرغونو آثارو ژباړې ته متې بډ وهلې. د مغلو دربار د بابل اسطورې بیانولې خو دې تو پیر سره چې په بېلابېلو ژبو کې بېلتون نه رامنځته کاوه.بلکې فرهنګونه یې پیاوړې کول. بېدم خان چې په (۹۶۸ ه کې ومړ) ترکي او فارسي شعرونه یې ویل او زوی یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالرحیم خان چې خان خانان نومول شوی و په ۱۰۳۴ ه کې ومړ او په پارسي ترکي او هندي شعر ویل. لګه څنګه چې وویل شو، د عربو له لاس بري نه وروسته دا دویم پړدی فرهنګ و چې زموږ په فرهنګ یې مهم اغېز وکړ په دې توپیر سره چې عربو د عجمو له فرهنګونه سره ورانه وه، او په دې هڅه کې وو چې خپله ژبه په نورو ومني. خو د هندیانو فرهنګ د مغولو په منځګړیتوب د پارسي فرهنګ ترڅنګ پېژندل کېده چې له دې نه داوړه خوا شاعرانو او لیکوالو ګټه پورته کوله، عربو په خپل هوډ او تعصب سره هڅه کوله چې خپل فرهنګ په نورو ومني خو پر وړاندې یې هندي او اصلي پارسي ژبو هندي راکړه ورکړه درلوده. د همدې اصل له مخې ددې زمانې هندي پدیدې د هنر د پراختیا له نظره برخه مندې وې او وتوانېدلې چې د فرهنګونو اختلاط له مخې کولای شو ددې ګډولې نه څو ځانګړنې راواخلو.

۱– د هند په موسیقۍ کې د غزل رامنځته کېدل: د پارسي شعر تر راتګ د مخه په هند کې کلاسیکه موسیقي وه، دا موسیقي که څه هم سندرییزه وه، خو سندرغاړي شعرونه نه ویل بلکې له خپل ستوني نه یې داسې آوازونه ایستل چې بودایي عرفان یې څرګند او دې آوازونو ته به تان ویل کېده.

په هند کې د مغلو په زمانه کې سندرغاړو پارسي شعرپه ځانګړې توګه غزل یې د تصنیف به یې وایه. چې د موسیقۍ دغې ډول ته یې غزل ویل کېده.

غزل د مغولو په دربار کې رامنځته او بیا د هند په ډېرو لرو برخو کې و غځېدو چې نن غزل د هند او افغانستان د موسیقۍ له ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهمو برخو څخه شمېرل کېږي. او د مشهور غزل لیکوونکو څخه مهدي حسني، غلام علي، جګجیت سنګ او انواب جهوتا د یادونې وړ دي.

۲ – د شعر نویو وزنونو رامنځته کېدل:

ځکه ځینو شاعرانو د شعر ویلو لپاره ساحه تنګه ولیده په دې برخه کې میرزا عبدالقادر بېدل بدعتونه لري.

۳ – د نوي فلسفې رامنځته کېدل چې د جلال الدین اکبر هڅونې دي دا نوې فلسفه د الهي فلسفې په نوم مشهوره ده.

هغه کسان چې د دې فلسفې وړاندې کوونکي دي په دې باور لري چې د ټولو انسانانو د عاګانې یوازې په یوې نقطې پورې اړه لري چې د پاک الله (ج) ذات دی، نو پر دې اساس باید د بېلابېلو مذاهبو ترمنځ څ توپیر نه وي، ځکه ټول مذاهب بلاخره یوه پایله لري. جلال الدین اکبر چې د دې فلسفې پلوی و، خپله مفکوره یې په عمل کې پلې کړه، د هغه په دربار کې هندوان، مسلمانان، او عیسویان څنګ تر څنګ کښېناستل.

۴ – له هندي میناتورۍ سره د پارسي میناتورۍ یوځای کول چې بلاخره یوه نوې نقاشي میناتوري منځته راوړه چې د مغول میناتورۍ په نامه یادېږي.

۵ – له اسلامي معمارۍ سره هندي معماري یوځای کول چې بلاخره لویې ودانۍ منځته راغلې لکه شاهي مسجد، شالیمار باغ، تاج محل او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مغلو مشهور امپراطور جلال الدین اکبر د هنر په دودولو کې نسبت نورو ته ډېره برخه واخیسته، دا ځکه چې ده په خپله ډېر شوق درلود چې د هنر لوړولو پوړیو ته ځان ورسوي، د هغه په زمانه کې د هند مسلمانان او هندوان یوځای د هند په اساسي اداراتو کې په کارونو بوخت وو، چې د مشهورو وزیرانو نه یوتن چې ډېر پوه سړی و اوبریل نومېده په خپله پوه وتوانېد چې د وزیرانو ستر مقام تر لاسه کړي او په لږه موده کې د دربار له نږدې کسانو څخه وشمېرل شو.

د جلال الدین اکبر د ډېرې پاملرنې له امله چې هنر ته یې درلوده هندوانو د پارسي ژبې زده کړې پیل کړې او په پارسي ژبه یې شعرونه او دیوانونه ولیکل. اکبر لیکوالان او هنرمندان په یو ګوټ کې را ایسار کړي و او له دې ګوټ نه یې په کلکه پلوي کوله او دایې نه پرېښوده چې څوک دې دین او په نورو نومونو د لیکوالانو او هنرمندانو مخه ونیسي.

د اکبر په زمانه کې د اسلام، عیسویت او هندو مذهب استازي سره کښېناستل خبرې او مذاکرات یې وکړل ددوی حقیقت موندلو لپاره یې خپلې هلې ځلې وکړي. اکبر خان د خپل عمر ډېره برخه په زده کړه کې تېره کړه. او د هغه د مخه درناوی یې پوهې او زده کړې ته یې درلود د ډېرو نورو شاعرانو د راتګ لامل شو، دوی د ډېرو لرو سیمو نه لکه کندهار، کابل، تبریز، اصفهان، سند، لاهور او بنګال څخه هند ته راغلل. له اکبر نه وروسته د دې کورنۍ نورو حاکمانو هم د پارسي ژبې د پرمختګ په برخه کې زیار وایست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په دې وخت کې ځمکې پر مخ جنت و تا به ویل د دې ټاټوبي ټول حاکمان مکلف دي چې دا لوی هېواد د پرمختیا په لور بوځي، آن شېرشاه سوري چې د اکبر خان امپراطور سره يې ورانه وه په دې فکر کې و چې پېښور نه تر بنګاله پورې لویه لاره جوړه کړي دا لویه لاره تر اوسه جوړه او د موټرو د تګ راتګ لپاره ترې ګټه اخیستل کېږي. شېرشاه سوري غوښتل چې د هند شمالي پرخې د کمربند په شکل وتړي. او ځان د اکبرخان پر وړاندې چمتو کړي. د دې کار له امله ډېر خلک وتوانېدل چې په اسانۍ سره سفرونه وکړي او ډېر لرو سیمو ته نه لکه بنګال نه پېښور ته لاړشي، دې لویې لارې نه یوازې سوداګرو او وزیرانو سره مرسته وکړه بلکې شاعران او لیکوالان هم په اسانۍ سره یو ځای نه بل ځای تلل راتلل چې د دوی پر ذهنونو یې اغېزه درلوده هند د دوه اویا ولسه وګړي په بڼه د شاعرانو د ذهن پر پیاوړتیا اغېز وکړ. هر ډلې او ولسونو خپلې تجربې د نورو ولسونو او ډلو سره شریکولې او د بومي شاعرانو پر پوهه يې خپل اغېز وکړ او د نورو ولسونو له تجربو سره آشنا شول. د هند لویه وچه څه ناڅه خوندي هېواد و او دا ارمتیا د خپل شاهي دربار ته د لرو سیمو نه د هنرمندانو د تګ او راتګ لامل شوه.او د نورو تر اغېز لاندې يې روزنه ولیدله. مخکې تر دې زموږ هنرمندانو د عربو تر اغېز لاندې اسلامي هنرونه یې روزل خو اوس یې دا وضعه چې د فارس یعنې د هنر زموږ هنر سره ګډه پوله لري ځکه د دې ولسونو مذهبي لرغونتیا د عربو له راتګ نه دمخه وه خو عربو دوه آریایي ولسونه سره بېل کړل. نو ویلی شو چې د بومي ژبې هندي سبک شعر نه دی بلکې له هغه سره د عربو، حکمت د پارس تخیل ، د هند عرفان ګډ شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم دا تعریف بشپړ نه دی نو ښه به وي چې وو ایو په دې سبک کې د دوه اویا ولسه فکري خوند دی چې د سرو زرو وړانګې د سفر په پلو شو کې خورولي دي.

د مغولو امپراتوري په حقیقت کې د هغه د انعطاف نقطه هم وه ځکه له هغه وروسته امپراتوري مخ په ځوړ روانه شوه او ونه توانېدل چې خپله امپراتوري بیا جوړه کړي. د مغولو ستر امپراتور اورنګزیب سره له دې چې خپلو فتوحاتو ته یې د هند په ځلورو لارو کې پراختیا ورکړه خو ددې امپراتورۍ لړۍ هم وترله. دی په ډېر تعصب سره پرمخ ته او د سرتیري په جامو کې یې د اسلام توره په لاس ونیوله او د نورو ادیانو له پیروانو سره یې جنګ ته ملا وتړله او خلک یې اسلام دین ته رابلل او د سوله ییز ژوند اصل چې اکبر په واسطه منځته راغلی و له منځه یوړ. هندو لیکوال او شاعران یې له درباره وشړل. هندي روحانیون سپک شول. اورنګزیب په دې هم بسنه ونه کړه او امر یې وکړ چې له هندوانو دې جزیه واخیستل شي او اورنګزېب په دې نامه چې خپل اسلامي رسالت یې ترسره کړی وي د ډېرو کسانو سرونه یې پرې کړل. نو هندو هنرمندان د متعصب حاکم له درباره وشړل شول او د پارسي ژبې ګلیم ددې په نوم چې د مسلمانو ژبه ده د هند له درباره ټول شو او هندوانو ځانونه یې د مسلمانانو پر وړاندې ولیدل.

که چېرې د اکبر تګلاره تعقیب شوې وای پارسي ژبه به د هند په هر برخه کې غځېدلې وه او نن به ښایي په زرګونه ستر شاعران لکه چندر بهان لاهوري غوندې هندي سبک ته مخه کړې وه. که د اورنګزېب او نورو مسلمانانو حاکمانو تعصب له حده نه وای وتلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن به پارسي ژبه د هند د رسمي ژبې په توګه پاتې وه. او وتلي شاعران لکه ټاګور به خپل کتاب ګينا انجلي په پارسي ژبه ليکلی وای خو اورنګزېب نه د مقالو سړی و او نه هم په څه پوهېده. نوموړي د هغه په ډېرو برخو حملې وکړې او يوازېنی کتاب يعنې قرآن به تل ورسره و چې هغه به يې پخپله او يا په بل کس تلاوت کاوه.

نڅا، موسيقي، نقاشي، هنر او آن شعر دده پر وړاندې خپل ارزښت له لاسه ورکړی و، د وخت حاکم دې ټولو هنرونو ته په سپکه سترګه کتل او خلکو ته يې بدعت معرفي کړی و.

د اورنګزېب تعصب يوازې د هندو او مسلمانو ترمنځ بېلتون رامنځته کړ بلکې د مسلمانانو په مختلفو ډلو کې هم بېلتون راوست، د شعيه او سني په نوم هم مسايل راپورته شول.

اورنګزېب د توري په زور په هند او ګاونډيو هېوادونو حکومت وکړ خو کله چې مړ شو واکمني يې ورځ تر بلې کمزورې شوه. د هغه تعصب د وګړو په منځ کې ملي حس ژوندی کړ او خلکو د مغولو حاکمانو پر وړاندې غبرګون وښود. هغو مذهبونو چې د سولې په اساس منځته راغلي وو د مغول واکمنۍ پر وړاندې يې خپل حساسيت څرګند کړ. له هغو ډلو نه سکان چې مخکښ يې ګرونانګ چې سوله مل سړی و له خپلو پلويانو يې غوښتل چې خپل حساسيت د مغولو حاکمانو پر وړاندې څرګند کړي. د دوی دين لرغونی نه و د پيدا ايښت يې اپله څو لسيزې کېدې. له اورنګزېب وروسته د حاکمانو پر وړاندې يوازې سکانو نه بلکې مراټه و جټانو هر يوه غوښتل چې په امپراتورۍ کې ونډه واخلي. له بلې خوا دا قومونه د خپل ځان نه په ډېرو لوړو واکمنيو کې راګير پاتې وو. هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمني چې غوښتل يې مغول امپوراتوري ته خاتمه ورکړي د نادرشاه د لښکرو لوی واک و خو دا ځلې نه د اسلام دين لپاره او نه هم د پارس فرهنګ د دودولو لپاره ، بلکې د مغولي امپراتورۍ د غنيمت د لاسته راوړنو لپاره چې اوازه يې په ټوله نړۍ کې خپره وه .

نادر افشار مغول پاچا محمد شاه ته په پاني پت کې په کال ۱۷۳۹ م کې ماتې ورکړه او خپله بريا يې د دوه سوه زرو کسانو په وژلو ونمانځه. هغه دوې مياشتې وروسته هند پرېښود او ډېر غنايم لکه تاج طاووس ، کوه نور الماس او نورې ګاڼې، خطي نسخې، درې سوه فيلان، لس زره اسونه ، لس زره اوښان او پنځه لس زره کروره نغدې روپۍ تر لاسه کړې. نادر افشار نور هندوستان ته مخه ونه کړه او آن حيران شو چې مغولو ولې دا ټاټوبی خپله پلازمېنه ټاکلې ده.په داسې حال کې کولای شول لکه پخواني پاچاه ظهيرالدين بابر کابل خپله پلازمېنه وټاکي. لنډه دا چې نادر افشار د يوه غښتلي پوځي په توګه د هند فرهنګ نه شوای درک کولی ، افغان واکمن احمد شاه دراني هم د مغولو د دولت نه خپله برخه واخيسته. هغه اته ځلې پر هند بريدونه وکړل او په خپلو ټولو بريدونو کې يې د مغولو پاچا دې ته اړ وبست چې افغانستان ته ډېر باج ورکړي او په خپل وروستي بريد کې يې نوی مغولي پاچا د عالمګير دوم په نوم پر تخت کښېناوه او په ۱۷۵۴م کې يې د پنجاب ، کشمير، او سند سندونه تر لاسه کړل. مرهټيانو، سکانو او جټانو پرله پسې خوځښتونه د نادر افشار او احمد شاه بابا او د واک و بش پر سره د مغولو شهزادګانو ترمنځ جګړې فرهنګ ته د کارکولو موقع له منځه يوړه او هغه اور چې اورنګزېب بل کړی و د هغه د اولادونو لمنې ته ورسېد ، د مغول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دربار لیکوال او شاعران نور نو خوندي نه وو او هرې خواته لاړل.د دې ټولو ستونزو سره مغولي امپراتورۍ خپل وروستي حد ته نه و رسېدلی او د نورو قومونو مداخلې دولت کمزوری کړی و او اورنګزېب ته یې د راتلو زمینه برابره کړې وه. د انګرېزانو د امپراتورۍ پوځونه په خپل ټول واک سره د مغلو پر سر ..... او هغه یې له منځه یوړل. انګرېزانو د دې لپاره چې د مغلو امپراتوري بیا راژوندۍ نه شي پارسي ژبې ته یې په دې امپراتورۍ کې یې برخه درلوده ګوابس راپورته کړ او انګرېزي ژبه یې د هغه وخت رسمي ژبه وټاکله ، او مسلمانان چې د مغلو امپراتورۍ پوځونه وو. په مهمو کارونه ونه ګومارل او هغوی یې د هندوانو پر وړاندې سپکول، انګرېزانو هغه هندوان چې د تعصب په وخت کې له درباره اېستل شوي وو ، په ستر مقامونو کې وګومارل او هندوانو او مسلمانانو په منځ کې یې کرکه رامنځته کړه . که د اکبر سیاست د اتحاد او دومخې جوړې پر اساس و ، خو انګرېزانو د قومونو ترمنځ تفرقه واچوله. ترڅو د پوځونو له اختلاف نه ګټه پورته کړي. هغه کمزوری کړي او له خپلو پوځونو سره یوځای کړي، هندوانو په ظاهري ډول پلویان موندلي و او ځینې چې د اورنګزېب د توري په زور مسلمان شوي وو بیا یې هم خپل خپل دین بدل کړ او عیسویت یې غوره وګاڼه ترڅو انګرېزانو ته نورو هم نږدې شي او مسلمانانو ته هم یوه لویه ضربه ورکړي. د مسلمانانو او هندوانو تر منځ لوی درځ رامنځته او په پایله کې دا هېواد په دریو هېوادونو ووېشل شو چې هغه هند ، پاکستان، او بنګله دېش دي. مسلمان له هندو او هندو له مسلمان سره جګړې وکړې په میلیونونو خلک ووژل شول، ډېرې ودانۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسو ځېدلي انځور ګرۍ او خطي باارزښته اثار یا له منځه ولاړل او
یا انګرېزانو تر لاسه کړل او انګرېزانو خپل موزیمونه پرې سینګار
کړل. په دې توګه د مغولو امپراتورۍ له اورنګزېب نه وروسته مخ په
ځوړ شوه. او له هغې سره د هندي سبک شعر او د هند پارس، ترک،
عرب، او ماورانهر هېوادونو بېلابېل هنرونه ورو ورو له منځه لاړل،
د انګرېزانو له مداخلو نه وروسته د ولسونو په منځ کې خپلمنځي
اړیکې ډېرې شوې او شاعران د دې اړیکو قرباني شول. د مغولو
شاعرانو اړیکې له پارسي ژبو سره پرې شوې او په پایله کې هغه څه
چې مورږ د هندي سبک په نامه په ایران او سیمه کې پېژندو له هغه
سبک سره چې د هند په مغولي دربار کې و، توپیر درلود او د هغې
ډلې نه د میرزا غالب شعري سبک په ایران کې پردی وګڼل شو. د
ایران او هند شاعرانو اړیکې یو له بل سره پرې شوې.د مغولو دربار
شاعران نور نو خوندي نه وو، نو ځکه ځینو یې ایران او ځینو نورو
یې افغانستان ته مخه وکړه. احمد شاه دراني سره له دې چې د مغولي
دولت په کمزوري کولو کې یې ونډه درلوده، خو خپله یې شعري
طبعیت درلود او یو دیوان هم ترې پاتې دی. ده او زوی یې تېمور شاه
په خپل دربار کې ډېر شاعران راغونډ کړي وو، واقف، ابن قاضي او
الفت هم د مغول له دربار نه راپاڅېدل او افغانستان شاهي دربار ته
راغلل خو دا دوره هم ډېره لنډه وه، ځکه انګرېزانو کله چې خپلو
بریدونو ته پراختیا ورکړه او کابل یې ونیو، نو د شاعرانو لپاره
کابل هم خوندي ځای نه و، ځینو افغان شهزادګانو د خپل ادبي ذوق
له مخې ځو تنه شاعران خپلو فرهنګي حوزو کې سره را ټول کړل. او

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتل يې د دوی په ورو فرهنګي کارونو شعري نړۍ ته خدمت وکړي.

خو دوی په يو ځای کې نه و او د ژوند ډيره برخه يې په جګړو او تيښته تيره له نو دا ګډوډي هندي سبک ته د نورو شاعرانو د نه راتګ لامل شو، نورنو کوچني دربارونه هم ددي شاعرانو ذهنونه نه روزل او د عصر شاعرانو يوازې په دې بسنه وکړه چې يوازې په خپلو شعرونو کې د هندي سبک د شاعرانو د شعرونو هرکلي وکړي او تضمين يې کړي. په دې توګه د هندي سبک شعر په افغانستان او ايران کې ضربه وليده او له پرمختګ نه پاتې شو، چې کولای شو دا حالت په دريو برخو کې وڅېړو:

۱- د مغلو په زمانه کې پارسي ژبې ته ډيره پاملرنه کيده ترهغه چې انګريزانو خپله پښه هند ته د ننه کړه او په خپلو دسيسو يې هندي ولس ته داسې وښوده چې ګني دا پردۍ ژبه ده او د هغو خلکو ژبه ده چې د ډېرو هندوانو د وژلو لامل شوي دي. په دې توګه پارسي ژبې ته لږه پاملرنه ددې ژبې د شاعرانو د کميدو لامل شوه.

۲- د هندي سبک ځينې شاعرانو کابل ته راغلل او د شاهي دربار له خونديتوب نه يې ګټه پورته کړه. دوی دلته خپله شاعري کوله خو له بده مرغه د دې خوندي توب موده لنډه وه ځکه د انګريزانو يرغل پر کابل شروع شو.

۳- د مغولو د واکمنۍ پر مهال د هند او ايران ترمنځ اړيکې خرابې شوې، په ايران کې داسې ويل کيدل چې هندي سبک د پرديو شاعرانو آن که چيرې وو ايو د دې سبک بنسټ ايښودونکی امير

(c) ketabton.com: The Digital Library

خسرو بلخي دی. دا شاعر په هند کې زیږیدلی، عمر یې په هند کې تیرشوی او په هند هیواد پورې اړه لري.

د هغه ضدیت له مخې چې ایران او هندي حاکمانو یو له بل سره درلود، د ایران حاکمانو له هندي سبک سره طبع نه لګېده او په ورستیو کلونو کې د هندي سبک ستر شاعران لکه میرزا عبدالقادر بیدل او میرزا غالب د موجودیت نه سترګې پټوي، خو په دې کلونو کې د بېدل اشعاروته ډېره پاملرنه شوې ده. د مذهب بېلوالی هم په دې خپلمنځي اړیکو کې ډېر رول درلوده، ځکه فعل دربار هندي سبک شاعران سني مذهبه وو او د ایران په شیعه مذهبې ټولنې کې دویځای نه شول.(وېب: آریایي)

۲-۳ د هندي سبک مهمې ځانګړنې څه دي؟

هندي سبک د نورو سبکونو په پرتله یو شمېر متمایزې ځانګړنې لري. ښاغلی هېوادمل د دغه سبک مهمې ځانګړنې داسې را پېژني:

((۱-د دغه سبک تابع اثار زیاتره ابهام او پېچلتیا لري.

۲-د دغه سبک خاوندانو د خپلو پخوانیو شعري عنعنو په پرتله نویو مضامینو او د تازه فکر د پیدا کولو خوا ته توجه کړې ده.

۳-ایجاز د دغه سبک بل خصوصیت دی، د دغه سبک شاعران زیاتې خبرې په لږو الفاظو کې بیانولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – دقیقو تشبیهاتو او ځانګړو استعاراتو په دې شعرونو کې ځانګړې وده موندلې ده.

۵ – د دې سبک په شعرونو کې متلونه، عامې محاورې او محلي اصطلاحات ډېر استعمال شوي دي.

۶ – د هندي سبک پیرو شاعران د خپلو اشعارو د هر شعر په مسریو کې الفت او تناسب ساتي، د تقابل او مراعات النظیر، مدعاومثل او حسن تعلیل ادبي صنایعو په پاللو کې ډېر پیاوړي دي.

۷ – د دې سبک اشعار د یوه خاص آهنګ او لحن (غاړې) لرونکي دي.

۸ – د دې سبک غزلې زیاتره د مینې پر محور چورلي، حال دا چې تر دې سبک د دمخنیو شاعرانو په غزلو کې متنوع موضوعات بیان شوي دي. د دې سبک غزلې ځینې موضوعي تشتت لري او هماهنګي هم په کې نه لیدل کېږي.

۹ – د هندي سبک پیرو شاعران زیاتره د نکته سنجۍ او مضمون تراشۍ په فکر کې وي او د شعر د معمولو قواعدو چندان خیال نه ساتي. د غزلونو د بیتونو زیاتوالی او د قافیې د تورو تکرار او نور، د هندي سبک په پیروۍ ایجاد شویو شعرونو کې لیدل کېږي.

۱۰ – افراط او تفریط، اغراق او مبالغه د هندي سبک په تابع اشعارو کې زیات لیدل کېږي.)) (۲۸ : ۲۱۲ – ۲۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا شان ښاغلي محی الدين هاشمي هم د دغه سبک مهمې ځانګړنې دا سې را لنډې کړې دي: ((

۱-د نويو او بکرو خبرو لپاره هڅه، ۲-مضمون افريني، ۳-د لفظي او معنوي صنعتونو په زيات استعمال سره د وينا پېچلتيا او کړکېچ، ۴-په مبالغه کې غلو او افراط، ۵-د مضمون او تشبېه د رامنځ ته کولو لپاره له چاپېريال او شاوخوا څخه استفاده، ۶-د ارسال المثل صنعت زيا ته کارونه، ۷-د تخيل زياته ژورتيا.))(۳۲: ۹۲)

همدا شان ځينې نورې ځانګړنې هم شته، چې د هندي سبک په تبارز کې مهمه ونډه لري، لکه:

۲-۴ ژبه:

شعر ته د بېلا بېلو طبقو مخه کول د دې لامل شو، چې د کوڅې او بازار ژبه هم شعر ته لار وکړي او د شعر د وييونو دايره پراخه شي او ډېر پخواني ادبي لغتونه له شعر څخه مخه ښه وکړي، تر دې حده چې ويلی شو د هغې دروې شعري ژبه نوې فارسي ده او د خراساني سبک د ځانګړنو څرک ورکې نه شته.

د دې سبک ژبه بايد ربښتينپاله ژبه وبولو، ځکه د هغې دروې د خلکو حقيقي ژبه ده.

۲-۵ فکر:

هندي شعر معناپال شعر دی نه جوله پال. شاعران يې مانا ته ډېره پاملرنه کوي نه ژبې ته. هغوی د عالم په طبيعت کې د مضمون

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړونې په فکر کې وي او له همدې ډېره ګټنه کوي. د هندي سبک ادبيات ميناتوري ادبيات دي او د مانا طول او عرض او همداشان تحسين او اعجاب يې له يوه بيت نه ډېرېږي.

د هندي سبک د شاعرانو کار د تېرو پوهانو د غنايي، عرفاني او فلسفي مطالبو ترجمه ده، چې د هندي سبک په کالب کې يې کوي. په همدې دوره کې د هندوانو د دودونو، مذاهبو او ادابو کلمې او افکار هم شعر ته لار پيدا کړې ده.

۲ – ۲ ادبيات:

په هندي سبک کې بديع او بيان ته چندان پاملرنه نه کېږي. ((البته تشبيه د دغه سبک بنسټ جوړوي، خو نور ادبي صنايع په کې له تصادف پرته نه کارول کېږي، ځکه د هندي سبک شعر حيرانوونکي مضامين او عجيبې او غريبې رابطې لري.)) (۱۸: ۱۹۸)

د هندي سبک د شعر ژبه له کنايو، تشبيه او استعارو ډکه ده، خو تر ډېره په کې تلميح ته پاملرنه کېږي، ځکه چې تلميح په مضمون جوړونه کې ډېر رول لري او مضمون جوړونه د هندي سبک بنسټ جوړوي.

مسلط شعري کالب غزل دی، داسې غزل چې حد او حدود نه لري او حتا څلوېښتونو بيتونو ته هم ورسېږي، ځکه شاعران يې يو يو بيت جوړوي او که کوم بيت ترې کم و زيات هم شي د غزل پر بيتونو اغېزه نه کوي، او د قافيې تکرار په کې عادي خبره ده، ځکه شاعر په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې یو بیتیز سبک کې بیتونه د قافیې او ردیف په تار سره تړي او دا قافیه که تکرار هم شي کومه خبره نه ده.

په دې سبک کې اوږده ردیفونه هم دود لري، بیتونه د ارسال المثل بڼه لري، بیتونه خوله په خوله پاته کېږي او د شاعر نوم هېرېږي، په دې توګه ویلی شو چې د بیت مشهورتیا او د شاعر د نوم مجهولتیا د هندي سبک د شاعرۍ یوه مهمه ځانګړنه ده.

دا او دې ته ورته ځینې نورې ځانګړنې لکه د مینې د اروا پوهنې بیانول، ښکلا پنځونه، د ژوندانه په اړه ژورې خبرې، نادر الفاظ او ترکیبونه، د معنا نازکي او نزاکت، مینې او حسن ته ډېره ترجیح ورکول او په دې برخه کې مبالغه، غلو او ان اغراق، د مینې د وصل، هجران او بېلتون دردونه بیانول، د انساني ژوندانه د هیلو او هوسونو واقعي تمثیل او بیان، انتقادي، ټولنیزو او اخلاقي مسایلو انځور او دې ته ورته نور هغه څه دي، چې د هندي سبک شاعري له نورو سبکونو څخه ورباندې توپیرېږي.

د دغه سبک په پیروانو کې دغه نومونه ډېر مشهور دي: کلیم کوشاني، نظیري نیشابوري، عرفي شیرازي، عبدالقادر بیدل دهلوي، صایب تبریزي، غني کشمیري، وحید قزویني، طالب آملي، صابر کرماني، تاثیر تبریزي، قاسم مشهدي، مسیح کاشاني، سلیم تهراني، واعظ قزویني، رفیع مشهدي، حزیني لاهیجي، قدسي مشهدي، دانش مشهدي، ظفرخان حسین، محمدعلي شیرازی، نجیب کاشانی، میرنجات اصفهاني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به د هندي سبک د شاعرۍ پر ځينو لفظي او مفهومي ځانګړنو هم لړه رڼا واچوو او په سر کې به د دغه سبک پر مهم فکتور يانې مدعا مثل خبرې وکړو:

۲ - ۷ مدعا مثل

مدعا مثل د هندي سبک مهمه ځانګړنه باله شي. مدعا مثل د ادبي او معنوي ښايستونو له ډلې هغه صنعت دی، چې په شعر کې د يوې ادعا لپاره مثل يا يو کره دليل راوړل شي. ښاغلی اسدالله غضنفر وايي، ((مدعامثل د هندي شاعرۍ خورا مهم خصوصيت دی. دلته د مرکبې تشبيه غوندې څو مشبه او مشبه به موندلای شو، خو له مرکبې تشبيه يې فرق دا دی چې په مدعا مثل کې شاعر هم يو ذهني مفهوم عيني کوي او هم د مشابه مثال په راوړلو سره د يوې ادعا ثابتول او توجيه کول غواړي)).

همدا شان نوموړی زياتوي: ((د مدعامثل بنياد په تشبېه ولاړ دی. په هغه بيت کې چې مدعا مثل وي، معمولا په يوه مصرعه کې شاعر يوه ادعا وکړي او په بله مصرعه کې د ادعا د ثابتولو لپاره مثال راوړي. د نولسمې پېړۍ شاعر ميرزا حنان بارکزی وايي:

په کثرت د اسباب نه شي مطلبونه
په دوو ژبو دوې خبرې نه کړي مار

شاعر په لومړۍ مصرعه کې ادعا کړې ده چې هدف ته رسېدل خامخا په دې پورې غوټه نه دي چې کافي وسايل او امکانات دې ولرو. دی په دويمه مصرعه کې همدا خبره د يوه مثال په ذريعه زموږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترگو ته دروي او وايي چې مار که څه هم د يوې په ځای دوې ژبې لري خو خبرې نه شي کولای. په دې بيت کې تشبيهي رابطې وينو: د لومړۍ مصرعې (مطلبونه) د دويمې مصرعې له (دوو خبرو) سره او د لومړۍ مصرعې د (اسبابو کثرت) د دويمې هغې له (دوو ژبو) سره تشبيه شوې دي. مدعا مثل د تشبيه د کورنۍ يو صنعت دی خو له عادي تشبيه يې توپير په دې کې دی چې:

(۱) په مدعا مثل کې د مثال راوړلو له لارې د يوې ادعا د ثابتولو هڅه روانه وي مگر په عادي تشبيه کې ممکن د غسې هڅه نه وي.

(۲) په مدعا مثل کې معمولاً مشبه او مشبه به تريوه زيات وي.

(۳) په مدعا مثل کې د تشبيه توري (لکه، هسې، په شان...) نه وي.

(۴) په مدعا مثل کې دا امکان زيات دی چې د تشبيه وجه بيان نه شي.

همدا شان ښاغلي مجيب الرحمن اميري په دې اړه ليکي: ((په مدعا مثل کې د ادعا او د ادعا د اثبات او تقويت لپاره د مثل په راوړلو کې ډېر دقت په کار دی، مانا دا چې مثل يا دليل بايد د ادعا مطابق راوړل شي، داسې نه چې ادعا يو څه وي او مثل بل څه راوړل شي، ياني د ادعا او د مثل ترمنځ د مفهوم د نژدېوالي او ذاتي همرنگۍ او مشخصاتو شتون اړين دی.

په شعرونو کې يې د راوړلو گټه دا ده، چې شاعر خپله ادعا او خبره وربانديې ثابته او کره کوي، ياني که شاعر يوه ادعا وکړي، ممکن ډېر خلک يې ورسره ونه مني، خو که خپلې ادعا ته يو کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثبوت وړاندې کړي، ممکن ډېر خلک يې ومني. همداشان مدعامثل د کلام د ښايست لامل هم کېږي. کله چې يوه خبره وشي او بيا ورته مثل او بېلگه هم راوړل شي، نو ډېره پخېږي او د کلام ښکلا ورسره يو پر دوه کېږي. دلته به مورږ د ښاغلي پسرلي له شاعرۍ د مدعامثل يوه بېلگه را واخلو، چې په څومره فنکارۍ يې کارولې دی:

د فساد چاره په پاک او قوي لاس شي
د کمزوري جراح لاس کې نشتر رېږدي
د ظلمو ويښو جذبو ته به څوک ټينگ
شـــــــــــــــــــــــي
چې بخار د ځمکې وخوځي غر رېږدي
که کيسې مې يوه له غره وي يوه له سمې
هېمشه په ماته خوله کې خبر رېږدي

په پورتنيو بيتونو کې د مدعامثل صنعت راوړل شوی دی. د دريېو واړو بيتونو په لومړنيو مسرو کې يوه ادعا شوې او بيا د ادعا د پوخوالي لپاره يو مثال ورکړل شوی دی.

په مدعا مثل کې د ادعا او د مثل ترمنځ هماهنگي او تشببهي اړخ ډېر مهم دی. پورتني بيتونه له همدغه اهميته برخمن دي، ځکه د هرې ادعا لپاره مثل په موزونه او قوي تشببهي توگه راوړل شوی دی. په لومړي بيت کې د قوي عظم خبره مطلب ده، خو قوي عظم هم د قوي او پاک ځواک زېږنده دی، چې ځواک او قوي عظم پاک نه وي، قاطع نه وي، رښتونی نه وي، هغه داسې مثال لري، لکه د کمزوري جراح په لاس کې نشتر. ځکه کمزوری جراح له هره اړخه کمزوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، د وس ژبـه يـې پـرې وي، زړه نـازړه وي، قـاطع نـه وي او نـه شـي کولي چې په پوره ډاډ او باور سره اقدام وکړي.

په دويم بيت کې کله چې د زلميو جذبې ويښي شي، دا مانا لـري، چې هېڅوک ورته بيا د ټينګې نه وي. دلتـه هم د همدې ادعـا لپاره يـو تشـبيهي مثـل راوړل شوي دی. هغـه دا چې ويښـې جذبې د ځمکې لـه بخار سره تشـبيه شوي. د ځمکې بخار چې وخوځېږي، دومره زور او قوت لري، چې لوی لوی غرونه او ځمکه ربړدولی شي. د ځمکپوهنې د علم لـه نظره ځمکربړد يا زلزلـه د ځمکې د بخار د خوځېدو لـه امله منځ تـه راځي. د دغـه حالـت او د زلميـو د ويښـو جذبو تـرمنځ تشـبيه راغلې ده. يانې په لومړۍ مسره کې يو مطلب ذکر شوی او بيـا د هغـه لپاره په بهر چاپېريال کې يو پـه زړه پـورې مثـال وړاندې شوی دی او ذکر شوی مطلب ورباندې قوي او کره شوی دی.

په درېيم بيت کې هم يو مطلب ذکر شوی او بيـا د مطلب د ادعـا د بنسټ او قويتوب لپاره يو غوره مثـال وړاندې شوی دی. کـه د يـوه چا خبرې سر نه سره خوري، يوه له يوه او بلـه لـه بـل څه کوي، نو دا داسې مثال لري، لکـه ماتـه شوې خولـه، چې همېشـه پـه کې خبره ربړدي.)) (۳: ۱۲۰)

اسـتاد مجـاور احمـد زيـار ليکـي: ((مـدعا مثـل د هنـدي شـاعرۍ خورا مهم خصوصيت دی. دلتـه د مرکبې تشبيه غونـدې)) څو مشبه او مشـبه بـه موندلای شو خو لـه مرکبې تشـبيه يـې فـرق دادی چې پـه مدعا مثـل کې شاعر هم يو ذهني مفهوم عيني کوي او هـم د مشـابه مثال پـه راوړلـو سره د يوې ادعـا ثـابتول او توجيـه کول غـواړي. دغـه تخنيک په کلاسيکو استادانو کې تـر هرچا ډېر د شيدا پـه شاعرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې وینو. په اوسنو کې ښاغلی جلان یو داسې څوک دی چې له مدعا مثل سره یې جوړه ده. مثال:

وخت څومره ساده دی چې تپې مو په رسۍ تړي

چا پر(په) شګو رېګو د دریاب مخه نیولې ده

په اوله مسره کې شاعر یوه ادعا وکړه. په دویمه مسره کې یې د هغې د اثبات لپاره تصویري مثال راوړ. دلته هم د مرکبې تشبیه غوندې د مشبه او مشبه به ارتباط وینو.(چا) د وخت،(تپې) د دریاب او(رسۍ) د شګو رېګو معادل دی.

۲-۸ تخیل او تفکر

تخیل او تفکر د شعر هغه مهم توکي دي، چې شعر او شعریت ورنه جوړېږي. هر هغه فکر، چې د تخیل جامه واغوندي او د په ښکلو تصویرونو کې وړاندې شي، نو شعر شي. ځکه شعر مخیل کلام دی، که فکر هم وي، د تخیل په جامه کې به راځي. د شعر په نړۍ کې تخیل او تفکر نه بېلېدونکي توکونه دي، یانې په شعر کې فکر له تخیل پرته شاعرانه کېدای نه شي او تش تخیل هم څه مانا نه لري، نو ځکه فکر او تخیل چې دواړه سره یو ځای شي، نو شعر شي او شاعرانه پیغام او مفهوم د شعریت په انداز کې لېږدوي. مصطفی سالک تخیل د فطرت د تصوراتو ترکیب بللی او وایي((زما په خیال تخیل په خپل انتهایي منزل کې د فطرت د تصوراتو ترتیب او ترکیب دی، هر څو که د فطرت اجزا او دغه تصورات له مختلفو مرحلو نه تېرېږي، خو اصل شیز فطرت دی، که فطرت نه وای تصورات به یې هم نه وو، نو فطرت پېژندل هم ضروري دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فطرت څه شی دی؟

د دې سوال لپاره پوهانو ډېر ځوابونه ورکړي دي، خو زه به دلته یوازې د رونلډ ډبلیو هیپ برن تعریف ذکر کړم. نوموړی وایي: (په عامه ژبه کې له فطرت نه زه ټول هغه شیان مراد اخلم، چې په هغو کې د انساني صنعتګرۍ لاس نه وي، زه دلته ټول ممکن اختلافات نظر انداز کوم، چې خلک یې د فطري شیانو په هکله لري.

دلته د یوې خبرې وضاحت ضروري دی، چې فطرت ته د خدای ج صنعت ویل شوی دی (او دی هم) لېکن د تخیل مراد یوازې فطرت نه دی، د انسان د لاس جوړ شوی صنعت هم د تخیل لپاره په کار را تلای شي، یانې هر هغه ځیزونه، چې د انسان د پنځو حواسو په دام کې را تلای شي، تصورات یې د تخیل مواد دي. بغیر له دې پنځو حسونو نه یو بل حس هم شته، چې د جمالیاتو عالمانو یې ذکر کړی دی. لکه سیسرو چې وایي: (حس څه داسې تنزیهي ځیز نه دی، چې د تصور په دام کې راځي، حسن که د حواسو په ګرفت کې را هم نه شي، بیا هم زړه د دې ادراک کولی شي.)

د سیسرو دا خبره خو سمه ده، چې زړه د حس ادارک کوي، خو دا خبره یې چې حسن څه داسې تنزیهي ځیز نه دی، چې د تصور په دام کې راځي، سمه نه ده، ځکه چې که زړه هم د ښکلا ادراک وکړي، په انساني ذهن کې یې تصور قایمېدای شي او عجیبه خبره خو داده، چې نوموړي له ادارک سره تړلې خبره کړې ده او که تصور نه وي، نو بیا هغه ادارک نه بلکې احساس دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیر را به شو اصلي موضوع ته، لکه وړاندې چې مې وویل: فطرت او نور محسوسات د احساس، ادراک، شعور، حافظې قوه امتیاز له مرحلو نه تېرېږي، دغه تصورات یو ځای کېږي او یو نوی انځور منځ ته راځي. دغه قوه چې تصوراتو ته ترکیب ورکوي، تخیل دی.)) (۱۲: ۷۵-۷۶)

خو دا هم ویل کېږي، چې تخیل د زمان او مکان په قید کې نه شي را تلی. په همدې هکله قیصر اپریدی لیکي: ((د تخیل لپاره ضروري ده، چې هغه دې د زمان او مکان له قید نه ازاد وي، ولې چې که په مقید صورت کې تخیل په یوه مکان کې کار کولو، نو بل زمان (ماضي، مستقبل) ته به یې لاس نه رسي.

... تخیل د زمان او مکان له حدبندیو نه ازاد یو داسې خپلواک قوت دی، چې ماضي حال ته راوړلی شي او حال مستقبل ته رسولی شي، په ذره کې جهان پیدا کولی شي او جهان ته له ذرې سره نسبت ورکولی شي، اسمان ځمکې ته را کوزولی شي او ځمکه اسمان ته خېژولی شي.)) (۱: ۱۲-۱۳)

باید ووایو چې په شعر کې تر تفکر تخیل د ارزښت وړ دی، ځکه د شعر په اړه ډېری پوهانو دا هم ویلي، چې شعر د تخیل زېږنده دی او یا شعر یو مخیله کلام دی، نو له دې ښکاري چې شعر تر ډېره بریده د تخیل پر پایه ولاړ دی او له تخیل پرته شعر هډو جوړېدلی هم نه شي او تفکر هم له تخیله پرته په شعر کې ښکلاییز اړخ نه لري، ځکه هر تفکر چې مخیل شي، نو شعر ترې جوړ شي او په دې توګه په شعر کې تخیل له تفکر پرته او تفکر له تخیله پرته ښکلاییز جاج او رنګ نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفیسور ربنواز مایل هم تخیل په شعر کې تر هرڅه ارزښتمن توک ګڼي او وايي: ((له شاعرۍ سره د تخیل ذکر چې شاعري له تخیل نه وي ډېر وي، لا ډېر په ویلو او لیکلو کې راځي، لکه حمزه صاحب چې د پښتو د یوه ډېر ساده بیان او ډېر معروف شاعر په تپوس چې په غزل کې څه شی وي، ده ورته ویلي وو چې په غزل کې تخیل وي.))

په دې توګه ویلی شو، چې په شعر کې تخیل ډېر لوړ مقام لري او هر تفکر چې په شعر کې وړاندې کېږي، نو باید تخیل په جامه پوښل شوی وي او له تخیله پرته تفکر شاعرانه خوند او رنګ نه لري.

((هر هغه فکر چې مخیل شي نو شعر شي، خو کله کله تشې خبرې هم مخیلې کېږي، موزونې کېږي او شعري کالب ته لوېږي، خو په اصل کې هغو ته شعر نه ویل کېږي. شعر هغه دی، چې یو فکر او پیغام په خواږه او له نازه ډک انداز کې تر لوستوال یا اورېدونکي پورې ورسوي. ځکه پخوا د شعر په اړه دا نظر و، چې شعر د شعر لپاره دی. شاعرانو به ځان ته شعرونه ویل او مانا یې هم له ځانه سره ساتله. خو اوس شعر د خلکو لپاره دی او خلکو ته ویل کېږي. شاعر د خپل مادي او معنوي چاپېریال ترخې او خوږې، مثبتې او منفي خواوې د تخیل په وسیله انځوروي، شعریت په کې اچوي او ټولنې ته یې وړاندې کوي.

لوړ خیال او لوړ تفکر د شعر په ښکلا او خوږلنی کې لوړ ارزښت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویو شاعرانو کمال هم دا دی، چې په شعر کې یې د تخیل تر څنګ د تفکر هم ډېر خیال ساتي. شعر هم تر ډېره بریده په تخیل سره ښکلی کېږي، تش تفکر هو مره خوږلني نه لري، خو د تخیل خواږه ورسره یو ځای شي، نو ښه ترا خوږلني په کې پیدا شي. په تخیل کې تر ډېره بریده له مبالغې هم کار اخیستل کېږي، خو مبالغه هم باید موزونه او متناسبه وي، دومره هم نه وي، چې د شعر تخیل قوت ته زیان ورسوي. ډېر ځله داسې هم کېږي، چې د یوه شاعر په شعر کې تفکر تر تخیل غښتلی وي، یا تخیل تر تفکر غښتلی وي، یا یوه ته یې فکري شعر ویل کېږي او بل ته یې تخیلي شعر. خو زما په اند که چېرې تخیل او تفکر دواړه سره متناسب راوړل شي، شعر ته زیاته ښکلا ورپه برخه کوي.

تفکر او تخیل په شعر کې انځورول او بیا یې په شعریت سمبالول ساده خبره نه ده. دا کار د شاعر مشاهداتي، ادراکي، تخیل او تفکري قوت پورې تړلې خبره ده او ښاغلی پسرلی په دې کار لاسبری او بریالی غزلبول دی. نوموړي په ډېر لوړ انداز تخیل او تفکر ته په خپلو غزلونو کې ځای ورکړی او تر ډېره بریده یې د دواړو ترمنځ متناسب توازن هم ساتلی دی. که څه هم په شعریت په اصولو کې د شعري توکو ترمنځ انډول او تناسب ساتل تل ممکن نه وي، ځکه کله تخیل پر تفکر قوي، کله تفکر پر تخیل قوي، که احساس او عاطفه کمزورې او کله قوي، کله وزم او آهنګ نا منظم او کله منظم، کله د الفاظو ښکلا تته او کله ځلانده، په هره توګه که د مهمو شعري توکو ترمنځ تناسب موجود وي، د شعر په رنګینۍ او ښکلا کې ډېر رول لري.)) (۳ : ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – ۹ خیال آفریني او مضمون افریني

((خیال افریني او مضمون افریني د هندي سبک د شاعرۍ ډېره مهمه ځانګړنه ده. حتا تر دې چې په شعر کې خیال نه وي، شعر يې نه شو بللی او د شعر یو تعریف هم دا دی، چې مخیل کلام دی. نو له دې ښکاري، چې په شعر کې خیال افریني ډېر ستر ارزښت لري.

خیال افریني او مضمون افریني تر یوه بریده سره تړلي مفاهیم دي، ځکه که چېرې په شعر کې مضمون پنځول کېږي، نو اړینه ده، چې د خیال پر چینه به لمبول کېږي، که نه نو تش مضمون شاعرانه او غزلیز رنګ نه لري او که خیال هم پنځول کېږي، نو په وزرونو کې يې یو فکر او یو مضمون نغښتی وي. په دې توګه دواړه توکي یو له بله سره ذاتي او معنوي رابطه هم لري.

په هندي سبک شاعري هم تر ډېره بریده د خیال آفرینۍ او مضمون آفرینۍ یو متناسب او موزون امتزاج دی. ځکه که د ده هر غزل ولوستل شي، نو سړي ته جوتېږي، چې د نوي خیال، نوي فکر او مضمون رنګ په کې غالب دی.

د غزلیزې شاعرۍ یوه ځانګړنه دا هم ده، چې هر غزل نوی خیال، نوی فکر، نوې کلمې او الفاظ، نوی مضمون، نوي ترکیبونه او نوی انداز لري. ځکه دا کار هم پراخې مطالعې ته اړتیا لري او هغه څوک چې په ادب او فنونو کې پراخه او هر اړخیزه مطالعه ونه لري، نو د نوي مضمون او نوي خیال د پنځولو ځواک او توان نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک هم هغه شاعري خوښوي، چې له تنوع ډکه وي، د فکر او خیال تکرار په کې زیات نه وي او لوستونکي ته نوي نوي فکرونه او نوي خواږه ورکړي.

دلته به مورد د بېلگې په توگه د هندي سبک د معاصر شاعر استاد پسرلي یو غزل راوړو او وبه گورو، چې تر څومره بریده په دغه لوی هنر او فنکارۍ کې بریالی دی.

سر چې نه پاتېږي څه نشه به سر کې پاته شي
خاپي د فکرونو په زاړه دفتر کې پاته شي
ښار د حقیقت ته سترې فکر د ماضي بشر
گرد د رهروانو شي په نیم سفر کې پاته شي
هر سړي یوه لنډه منډه کړې په شهرت پسې
شوق د ځلېدلو بس په مړه شرر کې پاته شي
اور چې لگېدلی وي تول لاس تیتوو وژنو یې
ظلم نه دی څه دی که شریر په شر کې پاته شي
یو الوتل غواړم که هر څه وي د سپرغۍ په څېر
دا حسرت مې مه غواړه چې بال و پر کې پاته شي
بله ستا د لاس ښنه به کومه زه محشر ته وړم؟
پرې یې ږده چې غشی مې په خوږین ځیگر کې پاته
شـــي
مه درسره وړه پسرلیه هغلته مادي غوښتې
دا زړې پنې باید د ناز په در کې پاته شي

په پورته غزل کې د فکر، خیال او مضمون د تنوع ښه څرک لگېدای شي. د غزل له سره تر پایه یو فکر او یو خیال نه دی راوړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی، بلکې څو فکرونه او خیالونه سره غوټه شوي او یو نوی له رنګینیو او خوږلنیو ډک غزل یې پنځولی دی. حتا دا هم باید ووایو چې په دغه غزل کې تر ډېره د کلمو، عبارتونو او ترکیبونو نوی والی او په خپل منځ کې د هغوی ذاتي اړیکې په داسې انداز او بدل شوي، چې د هر لوستونکي پر زړه او ذهن اغېزه کوي او هغه تر خپل جادویي تاثیر لاندې راولي. که څه هم په دغه غزل کې د ابهام رنګ هم یو څه جوت دی، خو ابهام په خپله یو هنر دی او دا هنر د هندي سبک د شاعرۍ یوه ځانګړنه هم ده. ډېر ځله لوستونکي له هنري ابهام څخه هم خوند اخیستی شي، یانې که ورباندې پوه هېږي نه، خو خوند ورکوي.

نن ورځ غزل یوازې په یوې ځانګړې موضوع پورې نه شي محصورېدلی، بلکې د غزل هر بیت او ان هره مسره یې یوه موضوع او یو فکر انځورولی شي. په غزل کې د تفکر، تخیل او مضمون افرینۍ له اړخه مهم معیار د تفکر یا مضمون او تخیل ترمنځ د توازن او تناسب ساتل دي. که موږ پورتني غزل ته پاملرنه وکړو، دغه اصل په ښه توګه په کې په پام کې نیول شوی دی. د دغه معیار ښه والی په دې کې دی، چې لوستونکی پر موضوع له شک او مغشوشتیا ساتي او دا کار د شعر د ذاتي قوت لامل کېږي.)) (۳: ۲۴ – ۲۲)

۲ – ۱۰ انځور جوړونه

انځور جوړونه په شعر کې لوی کار دی، هغه شعرونه چې فکر او خیال په کې په ښه توګه انځور شوی وي، د شعر په ښکلا کې لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رول لري. که موږ وګورو نو له تخیل نه تصویر جوړېږي او له تصویر نه شعر جوړېږي، خو شاعرانه تصویرونه هم باید تش تصویرونه نه وي. که څه هم تش تصویرونه شعر ته داخلېدای شي، خو د شعر په شعریت او ښکلا کې بیا رول نه لري او نه هم کوم فکر او مانا لېږدوي. شاعرانه تصویر هغه دی، چې هم تصویر وي او هم یو فکر او پیغام ورسولی شي او همداشان د فطرت درک شوي تصورات په ذهني بڼه داسې سره و اوبي، چې د انسان د وجدان د افاقي فضا د منلو وړ وي. داسې تصویرونه نه وي، چې هغه د عقل او منطق له ساحې وتلي او د منلو وړ نه وي.

په شعر کې هم لکه مخکې مو چې وویل تخیل تر انځورجوړونې مقدم دی، یانې لومړی تخیل منځ ته راځي او بیا هماغه تخیل د الفاظو په وسیله انځوریز کېږي.

کېدای شي لوستونکو ته دا پوښتنه پیدا شي، چې انځور څه ګټه لري؟ په دې اړه باید ووایو، چې انځور د شعر مهم توک دی، هر هغه شعر چې انځوریز وي، د خلکو فکر او پاملرنه ځان ته اړولی شي، ځکه انځور پېښې او حالتونه په حرکت او خوځښت راولي، شور په کې پیدا کوي او د لوستوالو پام ځان ته وراړوي (۳ : ۲۹). لال پاچا ازمون هم په همدې تړاو لیکلي: ((د انځور یوه ګټه هم دا ده، چې لوستونکي یا اورېدونکي ته پیغام د خوند په جامه کې ورکوي. هغه نظمونه چې انځوریز وي او د بېلګې په توګه که ماشوم ته په کې څه وړاندې شوې وي، هغه تر بل هر څه ښه یادوي. عکس متحرک نه ساکن وي، خو تصویر یا انځور د الفاظو یوه داسې اوډنه ده، چې خوځنده وي، رنګونه په کې په حرکت کې وي، چې څوک یې ګوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یا یې لولي، هغه هم په حرکت راولي، دغه حرکت په ذهن کې بېرته د تصور له لارې پیدا کېږي.))(۲: ۴۵)

نو ځکه ویلی شو، چې انځور په شعر کې ډېر مهم ارزښت لري. د بېلګې په توګه که ووایو (یار مې را روان دی!) دومره خوږه نه لګېږي، خو که ووایو (لمرمخی یار مې را روان دی!) دا جمله خوږه لګېږي، ځکه د تشبېه پر مټ انځور په کې را پیدا شو او انځوریزه شوه.

په شعر کې د انځورونو جوړښت او ترکیب او بیا په منطقي ډول د هغو مسجم کول څه ساده خبره نه ده. زموږ یو شمېر شاعران د انځور په جوړونه کې د انځور جوړونې ارونو ته پاملرنه نه کوي او حتا د یو شمېر شاعرانو په شعرونو کې داسې انځورونه وینو، چې د جوړښت له مخې د فطرت د تصور او تخیل ترمنځ د منطقي تړاو څرک په کې نه لګېږي او دا کار د شعر معنوي جوړښت ته ستر زیان رسولی شي.

دلته بیا هم د هندي سبک د معاصر شاعر استاد پسرلي یو غزل رواړو، چې څنګه یې عیني او ذهني انځور کړي او د انځور جوړونې پر ټولو اصولو یې برابر کړي او همدشان یې د خیال او تصویر ترمنځ یو ښه تناسب او توزان هم ساتلی دی:

خدایه زړه مې کړې د حسن د باغ زړی
چې هر ځای یې ږدم او مینه ترې ټوکېږي
ربه روح مې د ښکلا د ډنډ پري کړې
چې د حسن په جلوو کې دې پټېږي
هر نفس ته مې د نور وزرې غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چــې در وړي مــې ســتا د يــادو تــر درشــله
هــر نظــر مــې د لمــر ســپينه پلوشــه کــړې
چـــې جـــار بېړي دې د حســـن لـــه بورجلـــه
(۴:۱-

(۲)

په پورتني شعر کې که موږ وګورو نو ، د حسن د باغ زړی، د مينې تږکېدل، د ښکلا د ډنډ پرې، د حسن په جلوو کې پټېدل، نفس ته د نـور وزرې غوښـتل، د لمـر سـپينه پلوشـه او د حسـن بورجـل، هغـه انځورونه دي، چې شاعر په ډېر کمال سره را وړي. ځکه د هر انځور او خيال ترمنځ ښه توازن ساتل شوی دی. شاعر خپل زړه د حسن د باغ له زړه سره ورته کول غواړي ترڅو په هر ځای کې يې چې ږدي، مينه ترې وتږکېږي. دلته د حسن باغ او د مينې تږکېدل د تخيل او انځور ترمنځ ښه توازن منځ ته راغلی، دا توازن د تخيل پر معيار برابر دی او له همدې امله دغه انځور د شعر په خوږلنې او شعريت کې ښه ونډه لرلې ده.

په دويم بيت کې هم د ښکلا ډنډ او د حسن جلوې، ډېر ښکلي او پـر ځـای انځورونـه دي. دلتـه روح د ښـکلا د ډنـډ پـرې کېـدل او بيـا د حسـن پـه جلوو کـې د هغـه پټېـدل، د يـادو انځورونو او تخيـل تـرمنځ مناسـب تـوازن ښـيي. ډېـر ځلـه شـاعران پـه شـعرونو کـې د تخيـل او انځور ترمنځ تـوازن تـه پـام نـه کـوي، او همـدا لامـل وي، چې شعر يـې هومره خوند او رنګ نه لري.

همدا شان په دريم او څلورم بيتونو کې د نور وزرې، د لمر سپينه پلوشـه، د يـادو درشـل، د حســن بورجــل هــم پــر ځــای او مناســب

(c) ketabton.com: The Digital Library

انځورونه دي او د يادو انځورونو او تخيل ترمنځ توازن او تناسب ته هم ښه پاملرنه شوې ده.

همداشان په پورته شعر کې باغ، روح، پري، نور، نفس، لمر، بورجل او درشل، هغه قراردادي سمبولونه دي، چې پسرلي په نوي انداز سره کارولي دي. سمبولونه هم د ترکيب او بلاخره د انځور په جوړولو کې ښه جلوه کولی شي. په ځينو حالاتو کې د تخيل د انځورونې لپاره سمبول ډېره خوږلني رامنځ ته کوي، لکه په پورته بيتونو کې چې د تخيل د انځورونې لپاره په مناسب انداز کې کارول شوي دي. (۳: ۷۰-۷۱)

ډاکتر لطيف بهاند د انځور جوړونې په روهي وېبانه کې هکله ليکي: ((د انځور جوړولو لومړنی اصل دا دی چې شاعر له خپلو ازمېښتونو او ذهني انځورونو څخه په ګټې اخستنې، د هغه ادراک په مقابل کې چې دی يې له يوه ټولنيز ذهني او عام شيز څخه لري، يو جزيي، عيني او ځانګړی څيز جوړ دي. په بله وينا شاعر د خپل خام فکر د روزلو په بهير کې هڅه کوي نوي وسايل پيدا کړي او د هغو له لارې خپل فکر نورو ته ورسوي؛ نو له دې کبله شعر د انځورونو په درلودلو سره، له يو پياوړي تمثيلي(سمبوليک) اړخ څخه برخمن دی. دا له دې کبله چې په شعر کې هر ويی(لغت)، هر عبارت او هره جمله د يوه ټولنيز، ذهني او عام څيز برخه ګرځېدلې او ځانګړې شوې بڼه يې ده، چې د هغې ښکارندويي کوي او شاعر بيا په دې بهير کې ځانګړی رول لري. په عادي مفاهيمو او له طبيعت سره د انسان د ژوند په اړيکو کې، يا له طبيعت سره د طبيعت په اړيکو کې د شاعر د ذهن تصرف له اره د دغو اړيکو پر وړاندې د ده د وينښېدو پايله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، او د شاعر ذهن يوازېنی ذهن دی چې کولای شي د دغو اړيکو د احساساتو په وخت کې راوېښ شي، تر ډېرو لرو ځايونو پورې رسېدلای شي او دا اړيکې ډېرې پراخېدلای شي؛ حتا د طبيعت په کچه او د بشري فرهنگ په کچه.

د انسان د ژوند هره برخه د طبيعت له يوې برخې سره په څو ډوله پيوند او اړيکې لري او له دغو پيوندونو او اړيکو څخه کله کله شاعر يو پيوند او يوه اړيکه احساسوي او د هغې پر وړاندې را وينېږي، هڅه کوي او د خپل وينبوالي پايله مورته د انځورونو په مرسته رابنيي.شعر د شاعر د همدغو هاندونو او هڅو پايله گڼل کېږي، چې د انځورونو يو غونډ يې هم بللای شو.

... انځور داسې يو تولنيز او هر اړخيز ويی دی، چې د هر ډول تشبيه، هر ډول استعارې، هر ډول سمبول او هر ډول اسطورې مفهوم رسولای شي. په لنډ ډول ويلای شو چې تشبيه او استعاره دواړه انځورونه دي. تشبيه او استعاره په شعر کې ډېر ارزښت لري، ان تر دې چې له تشبيه او استعارې څخه پرته، شعر، شعر نه دی.))

دا د هندي سبک يو اصل دی، چې استعارې او تشبيه گانې په يو شمېر سمبولونو باندې مزينوي او د شعر ښکلا لاپسې ښکلې کوي. د نوموړي په شاعرۍ کې د سېمبولو مسئله به د سېمبولونو په بحث کې وڅېړو.

انځور يا تصوير په شعر کې په ځانگړې توگه د هندي سبک په شاعرۍ کې ډېره مهمه نقطه ده، ځکه د هندي سبک شاعري پر استعارو، تشبيه گانو، مدعامثل، حسن تعليل، مراعات النظير،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سمبولونو او دې ته ورته ښکليو صنايعو باندې را څرخي او انځور يا تصوير هم د همدې توکو په مرسته جوړېږي. قيصر اپريدي هم په شعر کې د انځور يا تصوير جوړلو په برخه کې چاپېريال هم د انځور په تشکيل کې مهم بولي او وايي: ((د شاعر په لفظي تصوير کې يوازې تصوير نه وي، بلکې تصوير سره يو محيط او ماحول هم موجود وي. د ماحول د را جوتولو عمل مصور هم ترسره کولی شي، خو د مصور په تصوراتي ماحول کې د لمحاتو تبادله نه کېږي، يا ډېره محدوده وي. د دې برعکس شاعر سره په شعر کې په يوه وخت تصوير، د تصوير چاپېرچل او په دې چاپېرچل کې د بدلېدونکو لمحاتو يو زماني تصور هم د محسوساتو په دايره کې راځي، بلکې د شاعر په تصوير کې کله کله له يوه نه زيات تصويرونه او د هغې په مناسبت د لمحاتو د تبادلې سره سره مختلف مناظر هم متعارف شي، خو په دې کې مهمه او د يادولو وړ خبره دا وي، چې دا تش مناظر او خوځنده عکسونه نه وي، چې د لوستونکو په حواسو مازې د حظ او لذت پېرزوينه کوي، بلکې په دې ټولو تصاويرو کې تر يوه فني ربط لاندې د يوه مفهوم په لور فکري ترغيب هم موجود وي.)) (۳ :۷۴)

د تصوير په جوړښت کې د تشبيه او استعارې رول ډېر جوت دی، قصر اپريدي بيا هم دې مسئلې ته اشاره کړې او ليکي: ((هر کله چې موږ په دې خبره غور کوو، چې يو شاعر په شعر کې پيکر سازي او انځورګري ولې کوي، نو د دې په جواب کې سردست سوال مخې ته راځي، چې يو شاعر تشبيه او استعارې ولې اختراع کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگر چې د دې ټاکلی او موثر جواب د تشبیه او استعارې د تعریف په سلسله کې د بیان علم په تفصیلاتو کې موجود دی، خو دلته یې په اضافي صورت کې اختصاراً دومره قدرې ذکر کوو، چې کله د یوه شاعر په ذهن کې خیال یا تصور په مجرد حیثیت کې موجود وي او دی پوهېږي، چې په خارج کې د دستیاب او مروجه الفاظو او اصطلاحاتو په ذریعه د دې نبغ په نبغه او هوبهو اظهار د امکان له حد نه بهر یا کم نه کم ګران دی، نو شاعر د داسې مادي وسیلې لټون را واخلي، کومه چې د خپل خارجي شباهت په طفیل د شاعر د عقلي یا باطني تصور خارجي نماینده ګي وکړي، یا شاعر په خارج کې د یوه مادي څیز مشاهده وکړي او له هغې څخه دې د ده په باطن کې څه مخصوص خیالات او جذبات را وپارېږي. په دواړو صورتونو کې شاعر له خپل باطن سره د خارج یا له خارج سره د داخل د تعلق او رابطې پیدا کولو او بیا د هغې د څرګندولو لپاره د تشبیه او استعارې دریافت او اختراع ته مجبوروي. همدغه شان شاعر له عقلي تجربې سره عقلي او حسیاتي مشاهدې سره د حسیاتي اشیاوو مطابقت هم د تشبیه او استعارې په مدد د مشبه به کره وره د لوستونکي په حواسو په داسې ډول منکشف کړي، څنګه چې شاعر خپله لیدلي او محسوس کړي وي.)) (۱: ۲۵)

د پورتني اقتباس له مخې ویلی شو، چې شاعر د خپل شاعرنه فکر او تصور د وړاندې کولو لپاره د استعارو او تشبیه ګانو راوړلو ته اړ دی. هغه څه چې په مادي چاپېریال کې شتون لري، د ذهني چاپېریال سره یې د تړاو لپاره استعارې او تشبیه ته اړتیا شته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته له دي د شاعرانه خيال انځورول خپل لذت او شعريت له لاسه ورکوي.

په شعر کې د تصوير جوړونې په برخه کې سمبولونه تر استعارو او تشبيه گانو وروسته مقام لري، ځکه داسې سمبولونه هم شته، چې سرې ونه هېڅ مانا نه شي اخيستلی. خو انځور يا تصوير بايد مانا ولري او هغه که له استعارو، تشبيه گانو او که له سمبولونو جوړ شوی وي، مانا په کې شرط ده. خو دا مانا هم بېرته بايد د استعارو، تشبيه گانو، سمبولونو په وسيله انځور شي. حنيف خليل هم همدې موضوع ته اشاره کوي او ليکي: ((په ساده ټکو کې د اميج تعريف داسې کېدای شي، چې دا د لفظونو له نقش و نگار او آرايش نه جوړ شوی يو ښکلی تصوير وي. د يوه اسم، صفت، تشبيه يا استعارې نه اميج پيدا کېږي، بلکې داسې هم کېدای شي، چې د يوې جملې ترکيب يا عبارت په شکل کې د لفظونو په مرسته تصويرونه ساز شي.)) (۸: ۱۷۹)

د انځور جوړولو په برخه کې بايد شاعر د مادي څيزونو د کيفيت ادراک وکړي او بيا په شعر کې انځور کړي. يو انځورگر شاعر چې شعر جوړوي، نو بايد ټول خدوخال يې څرگند کړي او که دا کار ونه کړي، نو د انځور خلقت به يې نامتناسب او حتا د خلکو د خندا به شي، ځکه اصل او تصوير بايد توپير ونه لري او که توپير يې وموند، نو سم نه دی.

په همدې تړاو حنيف خليل ليکي: ((شاعرانه تصوير موږ ته د هرې واقعې، هر خيال، هر کيفيت بيانولی شي. شاعر که د تصوير په پېښ کولو کې د اصل څيز ډېر ضرورتونه نظر انداز هم کړي. خو ولې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا هم د خپل تصویر په ذریعه هغه تاثر ورکولی شي، چې په اصل ځیز کې وي، بلکې ځینې شاعران خو دا سې هم وي، چې د تصویر په ذریعه د تاثر په ښکلا او لطافت کې دومره اضافه وکړي، چې د اصل ځیز په لیدو به هم نه کېږي.))(۹:۹۲)

دا او دې ته ورته نورې هغه ځانګړنې دي، چې په هندي سبک شاعرۍ کې یې تبارز له ورایه ښکاري او په همدې سره د غه سبک له نورو سبکونو بېل شوی هم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پښتو شاعري او هندي سبک

۳-۱ په پښتو کې د هندي سبک پيل او د پښتو شاعرۍ لنډ جاج

د هندي سبک اغېزې د کوشنۍ اسيا ، ايران او هند په شمول په افغانستان کې هم محسوسې دي او ډېرى شاعرانو د دغه سبک پر مزاج برابره شاعري کړې ده. دغه سبک په افغانستان کې هم لومړى په پارسي ژبه کې دود شوى او له پارسي ژبې څخه يې پښتو ته مخه کړې او پښتو ته ننوتلى دى. په پارسي ژبه کې د دغه سبک نومتي پيروان، عرفي شيرازي، ميرزا عبد القادر بيدل، صايب تبرېزي، ميرزا اسد الله غالب او نور دي، خو په پښتو کې د دغه سبک بنسټګر حميد بابا دى او کاظم شيدا خپل اوج ته رسولى دى. په همدې هکله ښاغلى حنيف خليل ليکي: ((هندي سبک په شاعرۍ کې له بلند خيالۍ او فکري ژورو الي سره منسوب ګڼلى شي. د دې سبک شاعران له فني هنرمندۍ نه ښه واقف وي او معنوي پېچيده ګي د دقيقو او نادرو تشبيهاتو استعمال د دې سبک د شاعرۍ خصوصيات دي.

د دې سبک ابتدا د بابا افغاني نومي شاعر سره منسوب ګڼلى شي، کوم شاعران چې له ايران نه هندوستان ته راغلي وو او د هندوستان اب و هوا ، حالاتو او ماحول د مشاهدې په وجه چې د دې شاعرانو په شاعرۍ کې کوم بدلون راغلى و او کومې لفظي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

معنوي استادۍ چې دې شاعرانو په شاعرۍ کې پیدا کړي دي، دې ته د هندي سبک نوم ورکړی شو.

کله تولنیز جریانونه او انقلابونه د دې لامل کېږي چې سبکونه بدلون وکړي. هندي سبک چې د یوولسمې پېړۍ له لومړیو او د دوولسمې پېړۍ ترمنځنیو کلونو پورې د یو سلو پنځوسو کلونو په موده سره په هند او منځنۍ اسیا کې معمول و، د همدې ټولنیزو انقلابونو په پایله کې رامنځ ته شو.

د هندي سبک د مکاني او زماني حوزې په پراختیا سره، په دغه سبک کې تنوع ګانې پیدا شوې او دا د دې لامل شوې چې په منځنۍ اسیا او هند کې د هندي سبک د شاعرانو په شعرونو کې توپیرونه راڅرګند شي. یو شمېر پوهانو د ایراني شاعرانو د دغې دورې متداول سبک ته اصفهاني سبک وواېه او هندي سبک د هند سیمې پر شاعرانو وتپل شو. د یوه بل وېش له مخې د دې دورې د شعر سبک صفوي سبک بلل شوی چې دوې څانګې ورته منسوبې شوې، یوه یې ایراني صفوي سبک او بله هندي سبک. د دې سبک په هندي څانګه کې په هند کې د فارسي د نه بومي توب او د هغه ځای د کولتوري چاپېریال له امله د شعر ژبه پېچلې او حتا کله کله سنتي شوې هم ده. دا هم د یادونې ده که څه هم په ایران کې په په دولسمه هجري پېړۍ کې د هندي سبک او د هغه د انحطاط پر وړاندې غبرګون ښکاره شو، خو د دغه سبک نفوذ په افغانستان، پاکستان، تاجکستان کې تر ډېره دوام درلود.

هندي سبک په حقیقت کې د پارسي شاعرۍ خاصه ده، خو وروسته یې اثرات پښتو ته هم رانوتل. پارسي د دې سبک ستر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعران میرزا کلیم، نمسي، کشمیري، شوکت بخارایي او غیره ګڼلی شي. پښتو شاعرۍ کې د دې سبک امام عبدالحمید مومند ګڼلی شي، چې د دغو شاعرانو په تتبع کې یې د یوه نوي سبک تعارف وکړ. حمید بابا نه علاوه د دې سبک پښتانه شاعران کاظم خان شیدا، حنان بارکزی او تر څه حده علي خان ګڼلی شو، خو په صحیح معنا د دې سبک شاعران پښتو کې صرف حمید بابا او کاظم شیدا دي.)) (۱۰: ۱۷۰ – ۱۷۱)

د ښاغلي ډاکتر حنیف په عقیده البته په پارسي کې د دغه سبک ابتدا د بابا افغانی په نامه شاعر کړې ده او په پښتو کې د دغه سبک شاعرۍ پیلامه حمید بابا کړې ده، چې د هندي سبک پیروانو پارسي ژبو شاعرانو له شعر څخه په اغېزمنتیا کې یې دغه سبک په پښتو کې هم دود کړ. ښاغلي حنیف په زغرده دا خبره کړې، چې په صحیح توګه د دغه سبک پښتانه شاعران یوازې حمید بابا او کاظم خان شیدا دي. خو په حقیقت کې په دې برخه کې د نوموړي ادعا تر یوه ځایه سمه ده، ځکه په پښتو کې د دغه سبک پیل او بیا یې وده په حمید بابا او کاظم خان شیدا پورې اړه مومي، خو په حقیقت کې د دوی د شعر له مطالعې او د هندي سبک په پیروۍ یو شمېر نورو پښتنو شاعرانو هم شعرونه ویلي او د هندي سبک پر مزاج برابره شاعري یې کړې ده.

ښاغلی نورالحبیب هم نثار د هندي سبک په اړه لیکي: ((هندي سبک د لسمې هجري پېړۍ له پیله د دولسمې هجري پېړۍ تر نیمایي پورې فارسي شاعرۍ کې عام وو. مګر، په پښتو کې له حمید بابا سره د دغې ژبې ادب ته راغی. یعنې، کله چې په فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د دغه سبک زوال پیلېږه، په پښتو کې یې پیروي پیل شوه چې تر ننه پورې هم ځینې لاروي لري. خو داسې هېڅکله نه دي شوي چې د یوې خاصې زمانې مسلط سبک دې وو.

محمد کاظم خان شیدا چې دغه سبک اوج ته ورساوه، هغه په هند کې اوسېده او هلته د دې سبک بازار تود وو. دا چې وایو د هندي سبک د عروج زمانه د دولسمې پېړۍ تر نیمایي پورې وه، وجه یې دا ده چې په ایران کې یې تر دې وخته ډېر پیروان لرل. خو په پښتو کې د هندي سبک د ایجاد عوامل هغه نه وو چې په فارسي کې وو. دلته نه د دربار خبره وه- نه پخواني سبک داسې برید باندې درېدلی وو چې نور څه دې ورباندې زیات نه شي. او نه مو د اصفهان په شان ښار درلود چې منځنۍ طبقه دې په کې پیاوړې وي او شعر دې د خواصو له کړیو څخه عام ولس ته ورولېږدوي. په پښتو کې یوازې له دې کبله هندي سبک ته مخه وشوه چې پښتنو شاعرانو هسې نه هم د فارسي شعر پیروي کوله. په پښتو کې د دې سبک د نه تسلسل وجه دا وه چې نه ورته سیاسي- اجتماعي شرایط کله د فارسي په شان برابر شول او نه ورته ادبي- هنري شرایط. دلته یوازې د شاعر شخصي انتخاب او فردي سلیقې نقش درلود.

د ژبې په لحاظ د هندي سبک تر ټولو لوی خصوصیت دا دی چې عامیانه ژبې ته په کې هم توجه وشوه. تر دې وړاندې په فارسي کې د سعدي او حافظ ژبه د شعر ژبه وه چې له عامیانه او بازاري کلمو څخه په کې استفاده ښه نه ګڼل کېده. له ښه مرغه، پښتو کې د عوامو او خواصو ژبه ډېر تفاوت نه سره لري. بلکې بېخي یې نه لري. د ژبې په لحاظ د دې سبک د شاعرانو بل مهم خصوصیت دا دی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب جوړولو ته زیاته توجه کوي. د ناویلیو مفاهیمو د بیان له پاره ناویلې ژبې ته اړتیا وي او ناویلې ژبه هم دغه د نویو کلمو او ترکیبونو ژبه ده.

د بیان په لحاظ د هندي سبک لویه ځانګړتیا دا ده چې مدعا مثل ته ډېر پام کوي او دا د دوی تر ټولو مهم صفت دی. له پخواني شعر سره یې د موضوع له پلوه توپیر دا دی چې هغه کې به عشق و عرفان، اخلاقي نصیحتونه، مدح و هجو اصلي موضوعات وو. خو دوی د ژوند د کابو ټولو اړخونو د بیان له پاره له شعره استفاده وکړه. په دې سبک کې نوی مضمون ډېر اهمیت لري. د پخوانیو سبکونو او د دې سبک په تخیل او نوښت کې توپیر دا دی چې هغوی به مکرر مضامین (مکرر تشبیهات او استعارات) رااخیستل. خو کمال به یې دې ته وایه چې په نوي انداز، نوي وزن او نوې جمله کې یې وکاروي. مګر، دوی د خیال نویوالی اصل وګاڼه. یعنې، یا به یې بالکل نوې تشبیه جوړه کړه او یا به یې زړه تشبیه کې وجه نوې کړه. د ژانر په لحاظ، هندی سبک تر ډېره حده د غزل شاعري ده. ځکه چې د دې سبک شاعر خپله اصلي خبره معمولاً د مدعا مثل په بڼه کوي او مدعا مثل معمولاً د یوه بیت شاعري ده چې تپه هم دغه ځانګړنه لري.

په پښتو او فارسي کې د هندي سبک یو لوی توپیر دا دی چې فارسي د ترکیب جوړونې له پاره ډېره برابره ده. یوازې "نکره کسره" کافي ده چې ترکیب دې ورسره جوړ شي. خو په پښتو کې دغه کار ګران دی. زیاتره د اضافت کلمه غواړي چې د ترکیب فصاحت ورسره زیانمنېږي. بل توپیر یې دا دی چې پښتنو باندې د موضوعاتو لمن د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فارسیوانو هومره تنګه نه شوه چې ګونګې او مبهمې خبرې دې وکړي. پښتو فقط د استاد پسرلي په شان د یوه محسن او پرستار پامته داره وه چې په زرونو نوي نوزي خیالونه او مضمونونه په کې بیان کړي او بې له ابهامه یې په کې بیان کړي. یو بل جالب تو پیر یې دا دی چې په فارسي کې د هندي سبک له راتلو سره ژبه کمزورې شوه. خو په پښتو کې داسې چا د دغه سبک بنیاد کېښود چې تر بل هر شاعر یې د ژبې قوت او انسجام زیات و. په دې سبک کې د ژبې د کمزورۍ یو بله وجه دا وه چې هندیانو په دوهمه ژبه کې شاعري کوله. خو زموږ استاد په خپلې مورنۍ او پلرنۍ ژبې کې شاعري کوي چې پر حمید مومند سربېره، د خوشحال بابا د ژبې په قوت او انسجام هم آراسته ده.)) (وېب: تاند)

په تېوله کې ویلی شو چې پر پښتو د دغه سبک اغېزې تقریباً د دوولسمې هجري پېړۍ له لومړیو څخه پیلېږي. دا هغه وخت دی، چې حمید بابا په پښتو کې شاعري پیلوي او د هندي سبک لار غوره کوي او په دې سره پښتو غزل یو بل نوی رنګ ځان ته غوره کوي او په نوي انداز، له نویو خوږلنیو سره حمید مومند د پښتو غزل په ډکر سر را پورته کوي.

حمید مومند ته (موشګاف) لقب هم ورکړل شوی دی. نوموړي پښتو غزل ته بل رنګ ورکړ او نوې نوې خوږلنۍ یې په کې داخلې کړې.

نوموړی لومړنی شخص دی، چې په پښتو کې یې د هندي سبک د شاعرۍ بنسټ کېښود. د هندي سبک شاعري نازکه، لطیفه او څه ناڅه پېچلې شاعري ده. پېچلې ځکه ده، چې د رمزونو، کنایو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

استعارو، تشبیهاتو او نورو بدیعي ښکلاوو په جامو کې نغښتې شاعري ده، نو ځکه له غور او سوچ پرته سړی وربانـدې ژر نـه پوهېږي.

حمید بابا هم پر پښتو غزل ډېر څه ولورول او ډېر عشقي او اخلاقي مسایل یې په نوي رنګ په خپل غزل کې ځای کړل. د خیال افرینۍ او نازکخیالۍ په برخه کې یې لوړ منزلت حاصل کړ. د حمید بابا پر غزلونو د ایران د شاعرانو اغېزه جوته ده، ځکه ایراني شاعران هم په شعر کې امردپرستي کوي او حمید بابا هم دا کار کړی، یانې د ښځینه محبوب پر ځای یې د نارینه محبوب ذکر ډېر راغلی دی. د ده په غزلونو او شعرونو کې هم د مجازي مینې، پت، عزت، پښتونولۍ، اخلاقو او ښکلا ذکر ډېر راغلی دی، خو په غزل کې نازکخیالۍ، رومانویت، مضمون افرینۍ، نوښت او انځورګرۍ ده ته په شاعرۍ کې ډېر لوړ مقام ورکړی دی.

تر حمید بابا وروسته کاظم خان شیدا هغه لوړ شاعر ګڼل کېږي، چې پر پښتو غزل او شاعرۍ یې ډېر څه لورولي دي. کاظم خان شیدا په پښتو کې د حمید بابا له خوا رامنځ ته شوي هندي سبک شاعرۍ ته ډېره زیاته وده ورکړه او دغه سبک یې په پښتو کې عام کړ او یو شمېر شاعرانو، لکه پیرمحمد کاکړ، حنان بارکزي، علي خان او نورو یې لمنه ونیوله.

د کاظم خان په غزلونو کې هم تر ډېره د مینې، اخلاقو، انسانپالنې، حسن پالنې د بیان ترڅنګ، د ژوندانه ځینې نور مسایل راغلي دي. شیدا چې په پښتو کې هندي سبک ته د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوونکي شاعر په توګه پېژندل کېږي، په شعرونو کې يې د دغه سبک ځانګړې ښې څرګندې دي.

په مجموع کې د حميد بابا او د هغه د پيروانو پر شاعرۍ د فارسي اغېزه زياته ده، لامل يې هم دا دی، چې هغه وخت چې دوی په پښتو غزل کې د هندي سبک خوړلنۍ ځايولې، نو دوی اړ و، چې د هندي سبک پر ځانګړو او شاعرۍ باندې پوه وي او په سيمه کې د هندي سبک شاعري په فارسي ژبه کې ښه دود وه، نو ځکه دوی د فارسي ژبې له شاعرانو او د هغوی له شعرونو څخه اغېزمن شوي او د هغوی اغېزې د دوی په پښتو غزلونو کې هم جوتې دي.

تر حميد بابا او د هغه تر يو شمېر پيروانو وروسته پښتو غزل له خپله برمه لوېږي او خپله وده دروي. دا هغه وخت دی، چې په سيمه کې انګرېزي ښکېلاک او زېښناک واکمنېږي او اغېزې يې نه يوازې په سيمه کې پر شعري ځواک، بلکې د ژوندانه په ټولو چاورو باندې جوتې دي. تر شلمې پېړۍ پورې دا حالت دوام مومي. غزليزه شاعري د خلکو له پامه لوېږي، يوازې ولسي شاعري او سندرې په دې موده کې ژوندۍ پاتېږي، خو غزل ته له سره څوک ارزښت هم نه ورکوي او نه هم غزل هغه برم او شوکت لري، لکه پخوا يې چې درلوده. په حقيقت کې د پښتو غزل په پرمختيايي بهير کې دا دوره د غزل د ودې لپاره ډېره زيان رسوونکې دوره ده، چې په هېڅ ډول په کې غزل نه يوازې وده نه ده کړې، بلکې د ودې مخه يې هم ډپ شوې ده.

په شلمه پېړۍ کې يو ځل بيا پښتو غزل د عروج ساه اخلي او د پښتو ادب او شاعرۍ پر اسمان داسې يو روڼ لمر راخېژي، چې پلوشې يې ټولې نړۍ ته رسېږي او د پښتو له برمه او شوکته لوېدلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

غـزل يـو ځـل بيـا د عـروج لـوړو پوړيـو تـه خېـژوي. دا عظيـم شـاعر او غزلبول، د غزل بابا اميرحمزه شينواري دی. د مزاحمتي ادب پيـل هم له همدغه وخته کېږي، ځکه د پښـتنو پر وطن د انګرېزي ښـکېلاک د ناخوالو سيوری پروت و او پښتانه هم نور دې ته اړ و، چې د ځان د بقـا او خپـل وقـار او عظمـت د خونـدي سـاتلو لپـاره د ښـکېلاک د مقـابلې لپـاره را پورتـه شـي او دا کـار د يـوه لـوی او ښـتون لامـل شـو. طـاير ځلانـد د همـدې مزاحمتـي تحريـک پـه هکلـه ليکـي: ((دغـه مزاحمتي تحريک په پښتو ادب کې يو انقلاب راوست او يو ځل بيا وربانـدې د ځـوانۍ د پسـرلي بادونـه ولګېـدل. پـه دې وخـت کـې د قوميـت جـذبې او عـالمي حـالاتو پښـتو غـزل پـه فطـري توګـه ډېـر مضبوط کړ او له فارسي غزل نه يې په بشپړه توګه په بدلـه جامـه کې ځان ښکاره کړ. پـه دغـه وخت کې چې کوم شـاعران او ليکـوال پښـتو ادب تـه را دننـه شـول، ډېـری يـې لوسـتي او تعلـيم يافتـه وو، چـې د انګرېزي، فارسي، عربي، اردو ادب مطالعـه يې ښـه پـه ژور نظر کـړې وه. د دې مطـالعې پـه رڼـا کـې چـې دغـو ښـاغلو ليکـوال پـه پښـتو ادب کې کومې تجربې وکړې، د دې بدلون نښې نښـانې د شلمې (ع) پېړۍ په پښتو ادب کې روښانه دي. خو دغـه بدلونونـه پـه خصوصـي توګـه د شلمې عيسوي پېړۍ په پښتو غـزل کـې ډېر ښـکاره او روښـانه دي. پـه پښـتو ادب کـې د دغـو بـدلونونو او انقـلاب پګـړۍ خـدای بښـلي اميرحمـزه خـان شـينواري تـه ور پـه سـر ده، چـې زه ورتـه د بـدلونونو موجد وايم.

ستا پـه اننګـو کـې د حمزه د وينـو سره دي
تـه شـوې د پښـتو غزلـه ځـوان زه دې بابـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـــړم

د حمزه بابا غږ چې د خیبر له مردم خېزې سیمې نه را اوچت شو، لکه د برېښنا پړق پر درسته پښتونخوا خپور شو او د یوه پراخه سبک بنیاد یې کېښود او درې سوه کاله وروسته یې یو ځل بیا په خپلو صلاحیتونو پښتو ادب ته (بابا) پیدا کړه.

په دې خبره کې څه شک او شبه نشته، چې حمزه شینواری د پښتو د جدید غزل امام دی، ولې چې حمزه بابا پښتو غزل په خپلو پښو ودراوه او د ژوندي پاتې کېدو او به یې ورکړې، په داسې حال کې چې پښتو غزل د تنزل کوهي ته غورځېدلی و، د هغه بیا خپل معیار ته رسول له شواخون نه خالي نه و، خو حمزه بابا دا کار په داسې هنرکارۍ سره وکړ، چې عمرونه عمرونه به ژوندی وي.)) (۱۲: ۹۷ – ۹۸)

د حمزه بابا په غزل او شاعرۍ کې ګڼ مضامین شته، چې یو یې هم پښتو او پښتونولي ده، نوموړي که تصوفي شاعري کړې، که اخلاقي، که عشقي، که نوره او نوره، د پښتو او پښتونولۍ رنګ یې په کې جوت ساتلی دی.

ما ټیټ ورته لېمه کړه زما سر نه ټیټېده
شاید چې په الفت کې هم افغان پاتې
کېـــدم

د نوموړي د شاعرۍ مضامین ډېر دي، په هره برخه کې یې شاعري کړې ده، د ده شعر یو د مینې، حسن او اخلاقو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونولۍ سمندر دی او په دې سمندر کې هر رنګ ملغلرې موندلی کېدای شي. نوموړي د غزل لمنه ډېره پراخه کړه او د غزل نژدې ټولې غوښتنې یې پر ځای کړې. په همدې هکله حنیف خلیل لیکي: ((حمزه صاحب د غزل لمن دومره پراخه کړې ده، چې اوس څوک هم په غزل دا الزام نه شي لګولی، چې د غزل قافیه تنګه ده، یا دا چې غزل فقط د ګل، او بلبل، شمعې او پروانه، د هجر و وصال، د حسن د ستاینې یا ذهني عیاشۍ پورې محدود دی او خصوصاً په پښتو شاعرانو کې حمزه صاحب یو داسې شاعر دی، چې د غزل یې پوره پوره حق ادا کړی دی. نه صرف دا بلکې موږ ډېر په فخر سره د حمزه صاحب د نورو ژبو او چتو غزلګو شاعرانو د غزلیاتو په مقابله کې کښنودی شو.

حمزه د غزل په جامه کې د حسن و عشق ترانې هم ویلې دي او سخت قسم فلسفیانه مضامین یې هم په غزل کې بیان کړي دي او په داسې انداز کې یې بیان کړي دي، چې له دې نه ښه په نثر کې هم د دې بیان اسانه نه و. د تصوف سنجیده موضوعات او د وحدت الوجود دقیقې مسئلې د غزل په جامه کې بیانول ډېر د کړون او زړه چاودون کار دی، خو دغه قسم سخت مضامین هم حمزه صاحب ډېر په مهارت او استاذۍ سره بیان کړي دي.

د غزل د شاعرۍ لپاره له ټولو نه ضروري شی، تخیل او قلبي ریاضت دی. تخیل چې څومره اوچت وي او څومره لطیف وي، هغومره د غزل معیار هم اوچت وي. د حمزه صاحب د تخیل ژورې یقیني سخن خیزې دي او د فکر وړمې یې د ادب په ګلستان کې خورې ورې دي.)) (۱۱: ۱۲ - ۱۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه بابا پښتو غزل تر ډېره بريده د تغزل او شعريت جوګه کړی هم ده او هغه څه چې د شعريت او تغزل خواږه ورنه زېږي، په غزل کې يې ځای پر ځای کړي. په همدې هکله پروفيسور راج ولي شاه خټک د حمزه بابا پر کلياتو د خپلې سريزې په يوه برخه کې وايي: ((حمزه صاحب د اعجاز تر حده دا کمال کړی دی، چې سوچه خالصه پښتو يې د تغزل جوګه کړې ده. پښتو چې يوه سخته ژبه ګڼل کېده، ټکي لغتونه به يې د تغزل د فن په باريکه ملا بار خيال کېده، حمزه ورته اول مضمون پيدا کړو، بيا يې د پښتني ښايست معيار ته جواز جوړ کړو او بيا يې دا طريقه او صليقه عيانه کړه، چې پښتون ښايست يې د پښتو ژبې له سوچه اصطلاحاتو نه په بل رنګ نشي ښکاره کېدای او دا د فني او ادبي تشخيص په ضمن کې يوه ډېره ستره فني کارنامه ده.

د حمزه صاحب غزل پښتو غزل دی، د شعر د فن پښتون صورت دی، په دې کې د تصوف د فلسفې باريکۍ هم بيان شوې دي، د جمال د مشاهدې د اظهار بيان هم دی، په دې کې د پښتني اخلاقياتو فلسفه هم ده، د پښتون د نفسياتو، د پښتونولۍ د روايتونو، رسمونو، دودونو ضابطې هم دي او د عالمي ادب په علمي او فني پنګه کې د پښتانه برخه د خپل قامي تشخص او شناخت سره هم ده.)) (۲ : ۱۰)

په دې توګه بايد ووايو، چې غزل د حمزه بابا په وخت کې ځوان شو، تاند شو، پښتون شو، ملي شو او بلاخره د پښتو غزل ټولې غوښتنې پر ځان واخيستې او حمزه د داسې يوه غزلبول انقلاب سرلاری شو، چې رنګونه او اغېزې يې تر ننه پورې په پښتو غزل کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته، ژوندي دي او ژوندي به وي. خو دا خبره باید وکړو چې حمزه بابا په پښتو کې خپله ځانته سبک درلود، یانې د هندي سبک اغېزې د ده په شعرونو کې ډېرې نه لیدل کېږي او په دې توګه موږ نو موږې د هندي سبک په پیروو شاعرانو کې نه شو راوستلی، خو د پښتو غزل په دنیا کې د یو ستر انقلاب سرلاری یې بللی شو. د غزل په دغه نوي دور کې د حمزه بابا ترڅنګ او یا تر هغه لږ را وروسته غني خان، عبدالرحیم مجذوب، اجمل خټک، ډاکتر محمد اعظم اعظم، هاشم بابر، راج ولي شاه خټک او ځینې نور د یادونې دي، چې پر پښتو غزل یې ډېر څه لورولي دي.

تر حمزه بابا را وروسته په پښتو غزل کې یو بل نوم هم ډېر د قدر او ستاینې وړ دی او هغه محمدصدیق پسرلی دی، چې د نوي او معاصر دور د غزل پلار او د غزل سرلاری شاعر ګڼل کېږي. د حمید بابا له خوا په پښتو کې رامنځ ته شوی هندي سبک، چې کاظم شیدا ورته وده ورکړې او تر شیدا وروسته دغه سبک په پښتو کې له منځه تللی و، محمدصدیق پسرلي بېرته را ژوندی کړ. که څه هم حمید بابا او کاظم شیدا په پښتو کې دغه سبک رامنځ ته او وده یې ورکړه، خو پر شعر او غزل یې د فارسي اثرات زښت زیات وو، خو محمدصدیق پسرلي دغه سبک د پښتو په رنګ په پښتو غزل کې منعکس کړ او په ډېر مهارت او فنکارۍ یې د هندي سبک ټولې خوږلنې او ښکلاوې په پښتو غزل کې ځای پر ځای کړې.

حبیب الله رفیع محمدصدق پسرلی په بره پښتونخوا کې د نوي غزل موجد بولي او لیکي: ((ما چې څو مره مطالعه کړې په بره پښتونخوا کې د نوي غزل موجه او موجد محترم پسرلی صاحب دی، ځکه ده غزل له خپلو ټولو فني او هنري ښکلاوو سره د عصر په غوښتنو سنبال او له ژوند مالامال کړ، پسرلي صاحب غزل کې ګڼې خوبۍ راغونډې کړې دي، دی د هندي سبک د پښتو او دري

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعرۍ ژوره مطالعه لري او ددې سبک تولې نازکۍ او باريکۍ يې په غزل کې ځای کړې دي. ده کليوال ژوند کړی او په طبيعي ښکلا او بيديايي ګلانو مالامال چاپېرکې اوسېدلی دی، د اولسي ژوند انځوروونکی، ښکلې اورنګينې په زړهاوو لنډۍ يې اوربېدلي او د لنډيو د واقعي انځورونو او واقعيتونو ښکلا ته تم شوی، چې د واقعيت او طبيعت ښکلاوې يې له دې لارې خپلو غزلو ته لېږلي. د خوشال بابا حماسه او له حادثو ډکه شاعري يې ژوره لوستې او د خپل پښتون طبعيت له مخې يې دې ځانګړونو هم په غزلو کې مناسب ځای نيولی او په دې توګه ګڼې ښکلاوې او د مضمون غناوې د پسرلي صاحب د غزل شکل او منځپانګه ده.)) (۱۳: ۴۲)

کله چې سړی په پښتو ادبياتو کې د هندي سبک پر اثراتو بحث کوي، نو ورته ښکاري چې په پښتو کې د دغه سبک په پيروۍ شاعري په پښتونخوا کې پيل شوه او په هند کې اوسېدلو ځينو پښتنو شاعرانو معراج ته ورسوله او په کندهار کې يې وده وکړه او اغېزو يې تر معاصرې دروې پورې دوام وموند.

عبدالحميد مومند به لا ژوندی و چې په پښتونخوا کې د هندي سبک خوښوونکي پښتنانه شاعران نور هم پيدا شول، چې ځينو د حميد او په نهايت کې د هندي سبک پيروي کړې ده. په دوولسمه او ديارلسمه پېړۍ کې د پښتونخوا ډېرو شاعرانو په دې سبک وېناوې وکړې چې مشهور کسان يې په لاندې ډول دي. (۲۸: ۲۱۲ – ۲۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ - په پښتو کې د هندي سبک مخکښ شاعران

دا چې تر دې مخکې مو په پښتو کې د هندي سبک پر پیل، پرمختګ او وجود مو تفصیلي خبرې وکړې، نو اوس به دلته هغه شاعران او شاعري یې په لنډه توګه معرفي کړو چې د هندي سبک پر مزاج برابره شاعري یې کړې یا په بله مانا د هندي سبک پیرو شاعران ګڼل کېږي.

ځرنګه چې حمید بابا په پښتو شاعرانو کې لومړی ځل په دا سې سبک پیل وکړ چې د خپلو خصوصیاتو له پلوه په هندي ادبي ښوونځي پورې اړه لري، د ده د وینا ډول د ده د زمانې او وروستیو پېړیو شاعرانو خوښ کړ او د ده دوینا په سبک یې ویل وکړه چې زموږ په ادبي تحقیقاتو کې دغه خلک د حمید د سبک پیروان بلل کېږي، او دا خلک ټول بیا د هندي ادبي ښوونځي شاګردان بلل کېږي. خو که چېرې سړی اوس د تازه مدارکو پر بنیاد د حمید د سبک پلویان ښیي نو باید دا وواییي چې کاظم شیدا د هندي ادبي ښوونځي له هغو ډېرو سرسختو پیروانو څخه دی، چې د دغه ښوونځي خصوصیات د ده په شاعرۍ کې په ډېر حاد شکل ځلېږي. حال دا چې زموږ ادبي محققین حمید د هندي ادبي ښوونځي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتدلو پیروانو کې د استاد په حیث معرفي کوي، نو په دې اساس د دې دوارو شاعرانو د هنر په څرنګوالي کې هم د لفظ او هم د مانا په لحاظ څرګند او واضیح تو پیر لیدل کېږي. البته دا خبره هم مو ږ له یاده نه باسو چې شیدا دې هم له حمیده استفاده نه وي کړې، بلکې دا کار یې په پراخه پیمانه کړی. سربېره پر دې دغه لاندې کسان د حمید د سبک په پیروانو کې شاملېږي: کامګار ختک، قلندثاني، کاظم، خانګل خلیل، بیدل، محمدي صاحبزاده، احمدي صاحب زاده، میرزا حنان، صمد، عبدالله محزون، محمد بیاض، ملامحمد اکرم او یو شمېر نور. (**۲۵ : ۵۷ – ۵۸**)

اوس به په پښتو کې د هندي سبک مشهور شاعران په لنډه توګه معرفي کړو او پیل یې هم په پښتو کې د دغه سبک له بنسټګر حمید بابا څخه کوو:

۴ –۱ عبدالحمید مومند

د نازک خیاله او موشګاف شاعر عبدالحمید بابا د شاعرۍ د اوج زمانه ۱۱۳۰ هـ بنودل شوې؛ ځکه چې دغه وخت د محمد شاه مغل د سلطنت دوره وه چې حمید بابا په خپل شعر کې هم همدا ذکر کړی دی او دې نېټې ته تقویت بښي او اخر کار دغه ستر موشګاف نازک خیاله شاعر د راورټي د وینا مطابق چې په ۱۱۴۸هـ کې یې سترګې له دې فاني نړۍ نه پټې کړې او وفات شو. خو د حمید بابا ژوند تر دغې ذکر شوې نېټې پورې د (شرعة الاسلام) د ژباړې له وجې څرګند دی ځکه چې دغه ژباړه په دغه کال کې بشپړه شوې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حمید بابا د طبع ازمایې میدان زیاتره غزل دی او د غزل په ځمکه هم خپله بادشاهي کوي. ځانته رنګ او ځانته سبک لري که څه هم چې د دوی په وړاندې د خوشحال خان خټک ا و صوفي شاعر حضرت عبدالرحمن بابا مومند رنګونه پراته وه خو حمید بابا د چا د رنګ په ځای او د چا د سبک په ځای ځانته ځانګړی مکتب او رنګ قایم کړ او د خپل ځانګړي او بېل سبک او مکتب خاوند او بنسټ ایښودونکی و.

حمید بابا د تشبیهاتو، استعارو او اشارو کنایو استعمال ډېر زیات او په کثرت سره کړی دی او په دې فن کې د استازۍ تر پولې رسیدلی دی. او په کلام کې یې خوږوالی، نزاکت او لطافت موجود دی.

د حمید بابا دا شعر داسې سره لولو:

نور عالم که په کیمیا زر کوي خاورې
ما زر خاورې کړه د مینې په کیمیا کې

نازک خیالي، استازي او موشګافي دومره چې د حمید بابا د غزل یو بیت څومره ژور او څومره درد لري څومره پیغام او څومره ژوروالی، چې وایي:

زه د شمعې په څېر اور په تندي بل کړم
تــه د صبح پــه څېر خاندې لـه غـروره

څنګه چې حمید بابا په پښتنو شاعرانو کې په لومړي ځل داسې سبک جوړ کړ، چې د خپلو ځانګړنو له مخې هندي ادبي ښوونځي پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حمید د وینا دود د ده د مهال شاعرانو او وروسته تر ده نورو شاعرانو خوښ کړ، چې په همهغه لار یې ویل پیل کړل، لرا و برا او حتا د هند په ځمکو کې ډېرو شاعرانو د ده لار نېولې ده او خپل شعري سبکونه یې د حمید د شاعرۍ په پیروي عیار کړي دي. چې د پښتو ادب څېړونکي یې د حمید د سبک پیروان یا لارویان بولي اودا ټول بیا د هندي ادبي ښوونځي شاگردان بلل کېږي.

په پښتو ادب کې د دغه سبک په پیروۍ شاعري په پښتونخوا کې پیل شوه، په هند کې او سېدونکو ځینو شاعرانو معراج ته ورسوله، په کندهار کې یې وده وکړه او اغېز یې تر او سمهالې (معاصرې) دورې پورې پاینښت وموند.

ښاغلی رفیع الله ستانکزی د حمید بابا د شاعرۍ او سبک په اړه لیکي: ((تر خوشحال خان او رحمان بابا وروسته پښتو ادب ته څښتن تعالی یو داسې شاعر ورکړ، چې مبتکره او نوښتگره قریحه یې درلوده، نه یې غوښتل چې د بل چا پیروي وکړي، بلکې په خپله یې یو نوی سبک جوړ کړ او نور خلک یې خپلې پیروۍ ته راوبلل. په خپل قوي تخیل او فکري استعداد یې د پښتو ژبې په شاعرانه نړۍ او شاعرۍ کې داسې سبک ایجاد کړ، چې په هغه کې د ادبي فنونو ښکلي صنعتونه، لوړ خیالونه، په نادرو تشبه گانو، استعارو، کنایو او شعري تلازماتو کې د ښکلو، لطیفوو جملاتو او اصطلاحاتو په واسطه راوړل شوي دي، که څه هم د حمید سبک د کلماتو او جملاتو له مخې مغلق او پېچلی دی او هم د رحمان بابا د سبک سادگي او د خوشحال خان د سبک ارتوالی نه لري، خو سره له دې اغراقه هم دا سبک دومره خوږ دی، چې لوستونکي که څه هم د رحمان بابا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان د سبکونو متخصص وي، چې د حمید اشعار ولولي، هغه ترې هېروي.

د پښتو څېړونکو او سبکپوهانو د عبدالحمید مومند سبک د پښتو هندي سبک بللی، ځکه، چې د هندي ادبي ښوونځي ټولې ځانګړنې او نښې د ده په اشعارو کې ځلیږي...

د عبدالحمید مومند د شاعرانه سبک ځانګړنې:

۱- د دې ښوونځي د پیروو شاعرانو په کلام کې ډېرښت (افراط) او کمښت (تفریط) ډېر لیدل کیږي.

۲- د حمید د سبک اشعار د یو ځانګړي آهنګ او غاړې (لحن) لرونکي دي.

۳- د ادبي صنایعو (ښکلاوو) په پاللو کې دا سبک ډېر غني او پیاوړی دی.

۴- اغراق او مبالغه د حمید بابا د سبک له ځانګړنو څخه ده.

۵- اېجاز او لنډون یې بله ځانګړنه ده، چې په لږو ښایسته الفاظو کې ډېر څه بیانوي.

۶- د ځانګړو او دقیقو تشبیهاتو او استعارو فن په دې اشعارو کې په ځانګړې توګه خپل ځان ښکاره کوي.

۷- د غه سبک د نادرو تشبیهاتو او استعارو په راوړلو سره ډېر پارسي اصطلاحات او کلمات هم په پښتو ژبه کې ګډ کړل.

۸- نویو مضامینو او تازه فکر موندلو ته په کې ډېره پاملرنه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- د فولکلوري توکيو (متلونو، ګړنو، محلي اصطلاحاتو او ....) کارونه په کې ډېره ده.

۱۰- د حميد غزليزه شاعري ډېره د مينې پر چورليځ چورلي او موضوعي تيت او پرکتيا په کې ډېره تر سترګو کيږي.

۱۱- د دې ښوونځي ډېری شاعران په لفظي نزاکت، باريکۍ او مضمون پنځونې پسې ګرځي او د شعر د دوديزو آرونو څه ډېره پروا نه ساتي.)) (وېب: روهي)

تر حميد بابا وروسته د هغه د مکتب په شاعرانو کې کامګار ختک، کاظم خان شيدا، حنان بارکزی، بېدل، خانګل خليل، محمدي صاحبزاده، احمدي صاحبزاده، ميرزا خان انصاري، صمد، عبدالله محزون، محمد بياض، ملا محمد اکرم، عبدالله، عبدالغفار بريالی او نور هم په خپل خپل ځای اهميت لري. خو کاظم خان شيدا، چې د غه سبک کې کوم مقام او پوړ ته ځان رسولی د، د هغه له اعترافه سترګې نه شو پټولای او بايد ډېر ډېر وستايل شي، همېش خليل د حميد او شيدا شاعري د ښکلو نازکو وربښمو د يوې حسينې او ښايسته پنجرې سره، فکر او مقصد يې د حسين مارغه سره ورته کړی، د ده په وينا د حميد د فکر مارغه که له هره اړخه وکتل شي روڼ مالوميږي او د شيدا د زښتې ډېرې نازکخيالۍ او ډېرې رنګين بيانۍ په دغه پنجره کې د شيدا فکري مارغه تت او د حقيقت غوندې نه ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۲ کاظم خان شیدا:

د راوړتیي له قوله کاظم خان شیدا د (۱۱۳۵-۱۱۴۰) کلونو ترمنځ د افضل خان په کور کې زېږېدلی دی.

شیدا په ځوانۍ کې د مهاجرت څپېړه پرمخ وخوړه او د هندوستان مهاجر شو او د همدې مهاجرت پر اساس یې په شعر کې سوز او گداز پیدا شو، بنا یي کاظم خان شیدا د خپل پښتني چاپیریال څخه دلرې والي او په هند کې د اوسېدلو له امله د فارسي ادب تر تاثیر لاندې- چې په هند کې درباري، دفتري او علمي ژبه وه- راغلي وي، ځکه یې په شعر کې فارسي کلمات دومره ډېر دي، چې کله یې پښتنی رنگ بدل کړی دی.

شیدا هندي سبک خپل اوج ته ورساوه او په ټولو ماناوو یې د هندي سبک ځانگړنې خپلې کړې، حتا تردې پورې، چې کله خپل پښتني قالب تر هندي سبک ځاروي.

شیدا د دېوان څښتن دی، چې په دیوان کې یې ډېری غزلې دي، نورې برخې هم شته؛ لکه: بوللې، پنځه بیزې، څلوریزې، دوبیزې، او نور شعري ډولونه هم د شیدا په دېوان کې تر سترگو کیږي.

همداشان استاد اسدالله غضنفر د کاظم شیدا په اړه وایي: ((دا خبره مې له خپل پلاره اورېدلې ده چې په پښتو کې هغه شاعر چې کابو ټول تشبیهات او تصویرونه یې نوي او خپل دي، کاظم خان شیدا دی. پلار مې د شیدا د کلام د عیبونو په اړه وایي چې یو یې په غزلونو کې تغزل کم دی او بل یې د فارسي کلمو په راوړلو کې افراط کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفیسر محمد نواز طایر په (روهي ادب) کې لیکي:(د شیدا په کلام کې د عربي او فارسي ژبو اصطلاحات بې کچه زیات دي. خصوصا فارسي استعارې، تشبیهات، تلمیحات او اشارې کنایې پکې دومره زیاتې دي چې تر څو پورې په فارسي ادب او شاعرۍ د چا پوره عبور نه وي هغه د شیدا د کلام نه خاطر خواه استفاده نه شي کولای. شېدا د پښتو ژبې غالب یا بېدل دی.)

دا سمه ده چې شیدا فارسي کلمې تر نورو زیاتې استعمالوي مگر که دغه کلمې معنا هم شي، ځینو ته به د هغه په شعر پوهېدل مشکل وي ځکه دی په دا سې نوې تشبیه، نوي مدعا مثل، نوي تناسب ،نوي حسنِ تعلیل او نوي مضمون پسې گرځي چې نه په پښتو او نه په فارسي کې پخوا بل چا راوړي وي. د شیدا د شعرونو د پېچلتیا بله وجه دا ده چې په جملو کې یې کلمې کله کله په هغه ځای کې نه وینو چې د ژبې د گرامر غوښتنه ده. مثلاً د دې بیت په دویمه مصرعه کې یې د (څوک) او (چا) ځایونه سره بدل شوي دي:

د بېکس په ماتم کله چا نعـــرې کـــړې
څوک په مرگ د شمعې ولیدل غمگین چا

په جمله کې د کلمو د ځای نامناسبې بدلېدا ته ضعفِ تالیف وایي. په فارسي ادب کې هم د هندي سبک په گڼو شاعرانو نیوکه شوې ده چې کلام یې لفظي تعقید او ضعف تالیف لري او وجه یې دا ښودل کېږي چې د دې سبک شاعر غواړي خامخا نوې خبره وکړي او کله چې نوې خبره د بیت په محدود چوکاټ کې په اسانه ځای نه شي، بیا دا امکان شته چې د کلمو طبیعي ترتیب صدمه ووینې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختیځپوه راوتېي د معلوماتو په اساس شیدا د خوشحال خټک تر وفات څو د پړش کاله وروسته دنیا ته راغی. دی د خوشحال خټک غونډې د سرای او سېدونکی دی او یو مشهور نظر دا دی چې د هغه د لمسي، افضل خان، زوی به وي. شیدا له وروره د خوابدي په وجه یا بل علت هند ته تللی او هورې په رامپور کې په ۱۱۹۴ قمري هجري کې په غالب گومان تر زړبودن لږ دمخه وفات شوی دی.

ډاکتر حنیف خلیل چې د شیدا د دیوان په څلورم چاپ یې په ۲۰۰۵ کال کې سریزه کښلې ده، لیکي: (... زه دلته د کاظم خان شیدا دور ته د ښځي نژدې د هندوستان د تذکره نگار مولوي قدرت الله شوق رامپوري هغه الفاظ رانقل کوم چې هغه په خپله تذکره تکلمة الشعرا کې د شیدا د وفات نه لږه موده وروسته لیکلي دي او پکې یې د شیدا د شخصیت لنډه شان خاکه وړاندې کړې ده. دا الفاظ په دې وجه هم اهمیت لري چې ممکنه ده رامپوري مرحوم کاظم خان شیدا په خپله لیدلی کتلی وي. هغه لیکي: (خان عالی شان کاظم خان شیدا رییس قوم افاغنه خټک یعنې انسان متمثل به صورت ملک، زاهد، متورع، عابد، متشرع، بسیارعالی حوصله وخوش سلیقه، نازک دماغ، صاحب تمکنت، نهایت بردبار، کوه تحمل و وقار، موصوف به جمیع صفات انسانی، مجمع هنر و قابلیت و سخندانی، صاحب فضل و کمال، شاعر خوش مقال نازک خیال، معنی یاب تازه نزاکت هند، متلاشی مضامین دلپسند و بلند، تا حال در قوم افاغنه روه چنین شخص خوش فکر و خوش گو پیدا نه شده و نه خواهد شد.)

که څه هم د فارسي په اکثرو پخوانو تذکرو کې د کلام د ظاهري ښکلا په خاطر له معنا سره بې انصافي کېږي او د کلیشه شویو عبارتونو، مبالغو او مبهمو اصطلاحاتو بیروبار پکې وي، خو د کاظم خان شیدا په باره کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي شوق رامپوري قضاوت ځکه بې بنیاده نه ښکاري چې دواړه د یوه عصر کسان وو او لا مهمه دا چې د کاظم خان شیدا خپل دیوان هم د دغسې قضاوت پخلی کوي. د رامپوري په تبصره کې لولو چې شیدا د هندي سبک شاعر دی، په نویو شعري مضامینو پسې ګرځي، په ادبیاتو ښه پوهېږي، نازک خویه دی او د غرور او تمکین څښتن دی.

کاظم خان شیدا چې بل ته سر نه ټیټوي او د آدابو ډېر پروادار ښکاري، د هاغسې خبرو کولو ته چندان مایل نه دی چې موږ یې تغزل ګڼو. د ده په شعر کې د معشوق په مقابل کې انفعالي حالت نشته. د خټکو دغه خانزاده د خپل خیال او خپلې خودداری له لوړه برجه د معشوقې ننداره کوي او دې ته تیار نه ښکاري چې له برجه راکوز شي، په معشوقې پسې روان شي، زاری ورته وکړي او هغه ورته د حقارت په نظر وګوري.

خو له دغه حالت سره سره، د شیدا په دیوان کې د معشوقې د حسن داسې نوي او روښان انځورونه موندلای شو چې ګومان کوم د خوشحال له دیوانه پرته د پښتو په بل هیڅ کلاسیک دیوان کې ساری نه لري. دا د شیدا بیتونه دي:

راشه ګوره د کاکل سیه مستی ته
یو قدم په لاره تلی نه شي بې دوشه
پس له شامه ګوره رنګ د شعله رویو
په شپه ګرم وي د شمعې بازارونه
چې هېمش لکه مجنون په صحرا ګرځي
بوی د چا د زلفو درغی شماله
د دانې په عوض ګل لري په دام کې
په رخسار یې توري زلفې بلبل ګېري

(c) ketabton.com: The Digital Library

توري ستر ګې دې شوې ترې په خندا کې
که هندوې د هند لامبي په ګنګا کې

زموږ ګڼ کلاسيک شاعران هند ته تللي او هورې او سېدلي دي خو له خوشحال ختټکه پرته بل يو هم د شيدا په اندازه هندي حسن ته ځير شوی نه دی.

شيدا په خپلو ګڼو بيتونو کې د هند سبزانې يادوي. هندۍ چې د روه (پښتونخوا) تر جينکو تورې دي، سبزې بلل کېږي. په پخوانې تصور کې رنګونه يا تت دي يا روښان. زېړ، سور او سپين روښان رنګونه دي او زرغون د تور غوندې په تتو رنګونو کې حساب دی. سور او زېړ چې د يوې کورنۍ رنګونه دي، زموږ په تصور کې د يو بل په ځای راځي. موږ طلا ، چې زېړه ده، سره زر بولو او په ځنګل پوښلی غر ممکن تور غر وبولو. د زلمکو په شونډو راټوکېدلي وېښته (خط) هم تور بلل کېږي او هم شنه. شيدا وايي:

په سبزه کې يې د خط و لب جلوه ده
که موجونه دي د ميو په مينا کې

مينا د شيشې بوتل ته وايي چې شين رنګ يې مشهور دی او په همدې وجه د اسمان ګونبزې ته ګنبدِ مينايي او شنه رنګ ته مينا فام ويل شوي دي. شيدا چې د هندي نجونو تور بخون مخ انځوروي، سبزه يې بولي او سرې شونډې او تور خط د اسې ورښکاري لکه د زرغونه بوتل سره شراب.

شيدا په يوه بل بيت کې وايي چې هندۍ نازکې دومره سبزې دي چې که يې مينا وبولې، خوا بدوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نازکان د هندوستان سبز رنگونه
مکدر شي د مينا په انتساب

هغه نجلۍ چې هم يو څه توره وي او هم يې ښېره جذابه وي، سکاڼه بلل کېږي. شيدا ته د هند سکاڼې د سپوږمۍ په زېړه رڼا کې د ريحان د شنو پاڼو غوندې ښکاري:

د هند په ملک کې عجبه سکاڼې دي
ناز و ادا لري کله ناجاڼې دي
چې يې نظر کړې و طرفه حسن ته
شپه د مهتاب کې د ريحان پاڼې دي

ريحان چې ببرى او کشمالى هم ورته وايو ، معمولا چوڼايي(بنفش) رنگ لري او پاڼې يې توربخونې ښکاري. په پښتو کې د (توره ببريه) وصفي عبارت مشهور دى. په ديوانونو کې ريحان له ځينو نورو جهتونو هم ياد شوى دى: ريحان په مات کودي کې کرل کېږي(ځکه ريښې يې ژورې نه دي او رابوټېدلو ته يې لږه خاوره بس ده.) ، پاڼې يې خوشبويه دي او گويا د مار ورنه بد راځي. شمشوبى، نعنا او ويلنى د ريحان د کورنۍ خوشبويه نباتات دي. پښتو متل دى، وايي: مار له شمشوبي بد منل د غار په خوله کې يې شين شو.

... شيدا د غرونو له وطنه په نوې ځوانۍ کې وتلى او پاتې عمر يې په پردېسۍ کې تير کړى دى. دى په ۱۱۸۱ قمري هجري کې (۱۷۶۷ ميلادي) د خپل ديوان په سريزه کې ليکي چې (په عنفوان د شباب مې استراحت د حضر په محنت د سفر مبدل شه او الى آن مې په شام د غربت صبح د وطن مالوفه طالع نه دى.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

میجر راوټي چې د شیدا د دیوان د ترتیب تر کال کابو یوه پیړۍ وروسته یې د پښتو شعر د منتخباتو کتاب (سلیکشن فرام دي پویټري آف دي افغانز) تالیف کړی دی ، د ده په باره کې لیکي چې د خپل ورور د سخت چلند په وجه یې وطن او پوله پټی هغه ته پرېښودل؛ څو کاله په کشمیر کې و ، هورې یې ډېر علم حاصل کړ، بیا سرهند او ورپسې د هند د شمال افغان ریاست (رامپور) ته لاړ. د راوټي په قول شیدا ژوند په مسافرۍ او بوازیتوب کې تېر کړ، واده یې ونه کړ. راوټي دا هم لیکي چې مشر ورور هغه ته چې لا کمکی و ، د تره لور په نوم کړې وه خو دی له هغې سره واده کولو ته تیار نه و. که دا خبره همدا سې وي نو شاید دا وجه به هم وه چې شیدا هیڅوخت وطن ته راستون نه شو او دا خاطره یې دومره ترخه وه چې بیا یې هیڅوخت واده ته زړه ښه نه کړ.

د راوټي په نظر د شیدا شعرونه د میرزا خان انصاري د شعرونو غوندې ډېر عرفاني رنګ لري. خو زما په نظر شیدا د ځمکې په مخ د نویو خبرو په موندلو پسې دومره سرګردان دی چې آسمان ته یې لږ پام شوي دي. شیدا د پښتو په هغو دیواني شاعرانو کې حسابولای شو چې عرفاني مضامینو ته یې زیاته توجه نه ده کړې. شیدا چې د کومو فارسي شاعرانو ډېره ستاینه کوي او استادان ورته ښکاري، لکه، صایب، غني او شوکت، هغوی هم د عرفان شاعران نه بلل کېږي. په دې برخه کې چې استاد زلمي هېوادمل په خپل یوه کتاب (په هند کې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه) کې څه لیکلي دي ، لا دقیق ښکاري: (د عرفان چاشني هم د شیدا په دیوان کې پیدا کېږي. که څوک وغواړي له دې جهته دا دیوان ارزیابي کړي نو به یې هاند و هڅه بې ګټې لاړه نه شي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شعر او فلسفې يو توپير دا دی چې له فيلسوفه د فکر د سستم غوښتنه کېږي او شاعران له قيد وبنده بې پروا وي. د فلسفي متفاوتې خبرې بايد د يو بل بشپړوونکي او تاييدوونکې وي خو په شاعر دغه پابندي نشته. د هندي سبک شاعران چې همېشه د نويو خبرو لېوال دي، ممکن لا زياتې متناقضې خبرې وکړي، ولې شيدا له دې سره سره چې همېشه د نويو خبرو د موندلو کوښښ کوي، د پښتو تر اکثرو نورو شاعرانو راټول او منسجم اخلاقي او فکري نظام لري چې اډانه يې په متانت ولاړه ده. همدې انسجام پروفيسر نواز طاير هڅولی دی چې وليکي: (شيدا شاعر هم و او فلسفي هم.) شيدا د عزت د ژوند د لرلو لپاره په سلگونو سپارښتنې کړې دي. زما په ذهن کې د خټکو دغه مسافر خانزاده د خړو خاورو د غېږې روانو، روڼو اوبو ته ورته دی. دا تشبيه د ده خپله ده، دی وايي:

د اوبو په شان روان په هسې لار شه

چې دا سپينه لمن وساتې له گرده))

شيدا په کال(۱۱۹۴) ه ق کې په رامپور کې مړ دی او په هم هغه ځای کې خښ شوی دی.

۴-۳ علي خان

((دنړۍ د هر ادب دا بد قسمتي ده چې د ادب لويې نامې يا د هغوی د ژوند په هکله د تاريخ پاڼې اکثر چوپ پاتې شوې دي.خو دغه خلکو د خپل فن په ذريعه ځان ژوندی ساتلی.لکه د نړۍ په رنگ د پښتو ادب سره هم دا المیه ده چې د ادب لويې نامې يا خو زموږ نه ورکې دي او که تر موږه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رارسېدلې دي، نو بس د هغوی د شعرونو تر حده ـ د اشنغر په ادبي خاوره زېږېدلی علي خان بابا هم په دغه ورکو شاعرانو کې یو دی د چا په هکله چې پښتنو څېړنکارانو د هغه د دیوان په بنسټ خپلې خپلې نظریې بیان کړې دي.

د علي خان بابا نوم او تخلص: د علي خان بابا سره یوه مسئله دا هم ده چې د هغه له استوګنې سره سره د هغه په نوم کې هم اختلاف دی ـ استاذ حبیبي او استاذ صدیق الله رښتین یې د خوشحال بابا کړوسی، د افضل خان زوی او د کاظم خان شېدا ورور ګڼي. د کاظم خان شیدا د دغه ورور نوم حسن علي خان و.

سید تقویم الحق کاکاخېل یې نوم احمد علي خان یادوي. له تقویم الحق کاکا خېل سره سره عبد الکافي او قاضي عبد الحلیم اثر یې هم علي احمد خان ګڼي. خو د هغه نوم عقاب خټک علي خان ثابت کړی دی.

معـما مې ده اووه سوه د اسـم

لا یو کم دی که دوه واره ورله لام لاړ

له دې شعر نه د علي خان د نوم حروف ابجد ۷۶۱ راځي که علي احمد وي نو بیا به ۱۲۳ مجموعه جوړېده. ځکه موږ ویلی شو چې د علي خان نوم او تخلص د هغه د شعر په بنسټ علي خان دی.

د استوګنې په هکله یې ښاغلی حبیب الله رفیع وايي: "علي خان د اشـنغر په سمسوره او ادب خېزه وادۍ کې پېدا شوی دی ـ او د جینديې د بهاند او څپاند سیند په غاړه د یو ښکلي کلي استوګن و ".

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې هکله سيد تقويم الحق کاکاخېل وايي: "د علي خان اصلي نوم علي احمد خان و. د جيندي خوړ په غاړه په يوې وړې غندې بانډه کې پېدا شوی او د دغې خوړ په صفا اوبو لوی شوی دی. جيندي د اشنغر په علاقه بهېږي او د تنګي چارسدې خوا وشا واړه واړه کلي پرې اباد دي. د دغې وجې د علي خان ژبه او لهجه خالصه اشنغرۍ ده".

د استوګنې په هکله خو اکثر محققين يوه خوله دي چې علي خان بابا په اشنغر کښې اوسېدلو ځکه چې د هغه په شعرونو کې د اشنغر ذکر ډېر راغلی دی.

مسئله ټوله د علي خان بابا په قوميت کې ده چې محققين پکې اختلاف لري. حبيبي صېب او رښتين صېب يې خټک ګڼي. اجمل خټک بابا هم د دوي تائيد کړی دی او هغه هم علي خان خټک ګڼي. دوی دا هم وايي چې علي خان د سعد الله خان د لاسه جلاوطن شوی و. سعد الله خان د افضل خان خټک زوی او د کاظم خان شېدا ورور دی. سعد الله خان د خپل پلار نه پس د اکوړې حاکم شوی و او د خپل حکومت د مضبوطوالي لپاره يې پخپلو ورونو زور زياتي کول، چې له کبله يې کاظم خان شېدا وطن پرېښودلی و. دا رنګه دوی علي خان د سعد الله خان او کاظم خان شېدا ورور او د افضل خان خټک زوی ګڼي.

د دوی د نظريې مرسته او مخالفت دواړه شوي دي. په مرسته کې يې ښاغلی سرفراز خان عقاب خټک صېب هم شامل دی چا چې د علي خان په ديوان کې څه الفاظ را وايستل او د هغې په بنسټ يې علي خان ته خټک وواېو. هغه وايي: "که يو سړی خو وسېږي په اشنغر کې، کوم چې د محمدزيو مرکز دی خو پخپل ديوان کې د خټکو لهجه ليکي نو ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهادت دد ي بغېره بل څه نتيجه نه شي کېدله چې هغه سړی خټک وو.(قند مردان اکتوبر ۱۹۷۱-ص -۴۲)

خو د عقاب خټک راغونډ شوي زيات تر لفظونه هغه و کوم چې د ټولې پښتونخوا شريک لفظونه وو ځکه په دغه مقاله په يو وخت قلندر صېب ، عبدالکافي اديب صېب ، عبدالرحيم مجذوب صېب او ښاغلي همېش خليل صېب اعتراضات کړي دي.

کله چې موږ ته د علي خان بابا د ژوند په هکله څه خارجي سندونه او قطعي دليلونه په لاس نه راځي نو بايد چې موږ د هغه کلام ته ځير شو کومه چې د تحقيق او تنقيد د اصولو مطابق خبره هم ده.

علي خان بابا پخپل کلام کښې اشنغر ته خپل وطن وايي.او داسې کله هم نه شي کېدلی چې يو بنده په اصل کې خو وي د يو ځای خو بل ځای ته خپل وطن وايي:

چې يار نه وينم دلې په اشنغر کې

پټ هووم به له وطنه پسې سر مخ

يا د جيندي ذکر هم کوي لکه چې وايي:

نه پوهېږم زه د چا په زړه څه له غولاوه شم

ښنلې مې ساده صافې او به دي د جيندي

لنډه دا چې که موږ د علي خان بابا داستوګنې او يا قوميت په هکله څه هم ليکو ، نو بايد چې د هغه د ديوان شعرونه ، لهجې ته ځير شو کومه چې خالصه اشنغری ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی همېش خلیل وایي چې اشنــغر کښې ممن زي اباد دي کوم چې ځان ته محمدزي وايي خو په اصل کې دا محمدزي نه بلکې ممن زي دي.نو مورږ په کلکه دعوا سره دا ویلی شو چې علـــي خان بابا د اشنـــــغر په سیمه زیږېدلی او د جیندي په صفا اوبو لوی شوی دی.او پـه قـام ممـن زی دی.

د علي خان بابا د استوګنې او قومیت په شان د هغـه د عهد تعین هم د اختلافو ښکار دی.د علي خان بابا پـخپـل کـلام کـې هم د ده د دور څه نښې نښانې پـه نظر نـه راځي.صرف پـه یـوه قطعـه کـې یـې ۱۳ ذي الحجـه ۱۱۸۰ هجري تاریخ شته او دا ترې ثابتېږي چې تر ۱۱۸۰ هجري پورې علي خان بابا ژوندی و.اوس هم دغه قطعه څوک د علي خان بابا پېدا ایښت ګڼي او څوک یې د دغه قطعې د لیکلو تاریخ.

ختـې د عــاشق چـــې لا اخښلـــې ملایکو
غم یې لکه بوس هسې ورګډ کړو په خمیر کې
سن د هـــجري غـــر وه سر د کاڼي ترې کمتر وو
ورځ د دیـــارلسمه ذوالحجه وه په تحـریر کې

عبدالکافي ادیب صېب وایي چې د خادم محمد اکبر مرحوم د لټون مطابق د علي خان د زیږېدون کال ۱۳ ذي الحجه ۱۱۸۰ هجري دی او د ثبوت په توګه یې هم دغه قطعه وړاندې کړې ده.

"غر " په ابجدو کې د ۱۲۰۰ برابر دی او چې د کاڼي سر یعنې "ک " ترې کم تر شي نو ۱۱۸۰ ترې جوړېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید تقویم الحق کاکا خېل وایي چې دا دعلي خان د وړومبي دور غزل دی ځکه چې د هغه د آخري دور د غزلو په مقطع کې مذهبي اشاره ضرور وه. تقویم الحق کاکاخېل ۱۱۸۰ هجري د دې غزل د لیک تاریخ ګڼي.

اروابناد قلندر مومند د ۱۲۰۰ سره ۲۰ جمع کوي او ۱۲۲۰ یعنې د صاحبزاده محمـدي د مرګ کال ترې جوړوي. خو څنګه چې دیارلسم هجري تاریخ د سند سره نه دی ثابت کړی شوی، بل دا چې دا غزل د اول نه تر اخیره پورې په روماني رنګ کې رنګ دی ځکه د مرثیې د امکان نه ډېر لرې ښکاري.

هر څه چې دي هر محقق پرې د خپل علم او تحقیق په بنسټ خپل نظر وړاندې کړی دی. موږ د ټولو قدر کوو، خو د علي خان بابا د دور په هکله دومره ویلی شو چې علي خان بابا تر ۱۱۸۰ هجري ژوندی و.

علـــــي خان بابا د خپل دور د پښتو رومانوي او رنګین شاعر په حیث خپل ځان او خپل زور پخپل دیوان کې ښودلی دی او د حمید بابا او کاظم خان شیدا نه پس د پښتو ادب د هندي سبک دریم استاذ دی.)) (وېب: عمرانیات)

۴ – ۴ کامګار خان خټک:

کامګار خان خټک د نامدار خان زوی د اشرف خان لمسی دی، د زېږېدو جوته نېټه یې نه ده څرګنده، خو دومره معلومېږي، چې په (۱۱۲۵) کال کې مړ دی. په پښتو او فارسي ژبه یې شعرونه ویلي دي، یو نازکخیاله شاعر دی، د هندي سبک د نورو شاعرانو په څېر یې خپل ټول ادبي ژوند د خط او خال ستایلو ته ځانګړی کړی دی، د شعر دیوان لري، چې د شعر نمونه یې په دې ډول ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خاطره مې عشق يوړ تدبير ورو ورو
ديوانه شوم سزاوار د ځنځير ورو ورو
صورتگر چې ستا صورت په سترگو وليد
له خجلته يې کړ ځيرې تصوير ورو ورو

۴-۵ خانگل خليل:

د پښتونخوا په سيمو کې او سېدلی شاعر دی چې ژوند يې تر ۱۱۵۰ پورې يقيني ښکاري. د خانگل خليل ديوان ورک دی، خو څه شعرونه يې په يوه ځانگړې مجموعه کې چې (دخانگل خليل څو شعرونه) نومې، په ۱۳۶۰ ه ش کال په کابل کې پښتو ټولنې چاپ کړي دي.

دی د هندي سبک پيرو شاعر دی، په شعر کې يې مضمون افريني او د هندي سبک ښکلاوې ليدل کېږي. دا يې يوه ښکلې رباعي:

بلبل هر چا ته دا خبرونه کا
وخت د بهار شو غوټۍ گلونه کا
پسرلی د هغو چې يار ترخنگ لري
هېواد بېل شوی لا ارمانونه کا

(۲۸ : ۲۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – ۶ محمد بیاض گدون:

د عبدالحمید مومند پیرو دی. په پښتو کې تري یو رنگین دیوان پاتې دی، چې په پېښور کې چاپ شوی هم دی. د ده د دیوان له مطالعې ښکاري چې دی د ځمکنو د میاعمر (رح) مرید هم و او په خپل دیوان کې یې د حمید د غزلونو او نورو اشعارو په پیروۍ شعرونه ویلي دي. بیاض په اصل کې د پښتونخوا د (زیده) نومي کلي اوسېدونکی و، بیا پېښور ته راغی او له دې ځایه دکن ته لاړ او د ژوند تر پایه په دکن کې اوسېدلی دی. د ژوند زمانه یې د دوولسمې پېړۍ او اخر تاکل کېږي.

ده هم لکه بیدل هشنغري غوندې د حمید مشهور ترکیب بند استقبال کړی دی او د دغه ترکیب بند په پیروۍ یې یو ترکیب بند جوړ کړی دی، چې یو بند یې دلته رااخلو:

نن به شپه زما د یار په کوم مقام وي
لکه میاشت به راښکاره په کوم یو بام وي
تماشگر به یې ومخ ته خاص و عام وي
خوب خندا له ستومانۍ به پرې حرام وي
ولې نه چوې زما زړه له ډېره غمه
چې لا بیل گرځې له خپله همدمه

(۲۸: ۲۲۲)

۴ – ۷ قلندر مومند:

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلنـــدر مومنـــد (زېږېدنـــه:۱د ســـپټمبر ، ۱۹۳۰ز. - مړينـــه: ۴ د فبروري، ۲۰۰۳ ز.) د پښتونخوا يو شاعر، کره کتونکی، ليکوال، اديب او خبريال و. نوموړي په سيندکښني کې هم نوم درلود او د درياب په نامه د يوه پښتو سيند ليکلو امتياز هم ور په برخه دی. نوموړی په سياسي چارو کې هم ښکېل ؤ او د پاکستان د کمونېست گوند غړی هم و. دا چې نوموړی څه نا څه يو هر اړخيزه شخصيت ؤ خو د نوموړي د ژوند په وروستيو وختونو کې کله چې قلندر مومند د پټې خزانې د جعلي ثبوتولو په موخه يو کتاب، پټه خزانه في الميزان وليکه نو په دې توگه يې د پښتو په ادب کې يوه نانددريزه بحث ته لمن ووهله.

د قلندر مومند اصلي نوم صاحبزاده حبيب الرحمن قلندر مومند و او د پېښور د صاحبزاده مومند په کلي کې نړۍ ته راغلی و.

قلندر مومند د پېښور گڼو رسنيو سره دندې ترسره کړي. نوموړی په ۱۹۲۲ز. کال کې د اردو ورځپاڼې انجام د خبري څانگې ايډيټر پاتې شوی. همدا راز يې د بانگ حرم، خيبر مېل او د پښتو اوونيزې رهبر سره خبريالي کارونه سر ته رسولي. قلندر مومند د اردو ورځپاڼو آج او د مشرق ورځپاڼې لپاره مسلسل کالمونه ليکلي او د پېښور د پرېس کلب بنسټ ايښودونکی هم پاتې شوی.

د قلندر د هندي سبک پيرو دی، يو کوچنی ښکلی ديوان لري.

قلندر د پښتو او فارسي ژبې شاعرانو پر خلاف يو معلوم محبوب لري، چې د قلندر محبوب ميرا دی، دی په ميرا باندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عاشق دی او دا هغه سوو ځونکې او ریښتینې مینه ده، چې د ده له مرګ وروسته یې داستان د فولکلور لمنې ته لویږي.

د قلندر د سوځنده شعري نړۍ د یو شعر څو بیتونه:

چې رایاد یې سپین غاښونه سره لبان کړم
دُر د اوښکو یې نثار تر ګریبان کړم
توري زلفې چې یې وربځې کړم په زړه کې
توی د اوښکو له چشمانو پرې باران کړم

۴ – ۸ پیر محمد کاکړ:

ښاغلی قاسم ابدال د پیر محمد کاکړ په هکله لیکي: ((د پیر محمد کاکړ دیوان دوهم چاپ د صحاف نشراتي مؤسسې -کوټې له خوا په کال (۱۳۸۲) لمریز کې چاپ شوی دی، پر دغه دیوان لیکل شوې سریزې د استاد حبیب الله رفیع او استاد بینوا صاحب دي. رفیع صاحب پیر محمد کاکړ څنګه را پیژني؟ رفیع صاحب لیکلي دي: پیر محمد کاکړ په ختنه پښتون او د کاکړو له لوی ټبر څخه و، خو پیر محمد کاکړ په خپلو اشعارو کې د ځان سره د کاکړ کلمه نه ده راوړې خو شمس الدین کاکړ د پیر محمد کاکړ پیرو او لاروی و، چې خپل بشپړ دیوان لري د پیر محمد کاکړ د نامه سره د کاکړ کلمه راوړي او وایي:

پیر محمد کاکړ په شعر کې نامدارو
یو وړ قبر لره ده ارمان د شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دې وروسته د پښتو ټولو محققينو ، تذکره ليکوونکو او ادب څېړونکو د پير محمد له نامه سره د کاکړ کلمه کښلې او راوړې ده. استاد بېنوا صاحب په خپله سريزه کې ليکلي دي: پير محمد کاکړ د پښتو ادب نوميالی شاعر په قوم کاکړ او اصلي ځای يې ږوب و ، چې مخصوص د کاکړانو پښتنو د استوګنې سيمه ده. د پيرمحمد زيږېده په همدې علاقه کې چې د پلار او نيکه ټاټوبی يې بلل کېږي واقع شوی دی مګر د زيږېدو نېټه يې په يقيني توګه څرګنده نه ده، د اټکل او تخمين له رويه د ده زيږېدنه بايد د (۱۱۲۰ هـ،ق) کال په حدودو کې وې ځکه چې دی د احمد شاه بابا معاصر و او د احمد شاه بابا په وختونو کې يې شعر وايه او په خپله د احمد شاه بابا د زوی شهزاده سليمان استاد او معلم و. څنګه چې له يوې خوا احمد شاه بابا په(۱۱۶۱هـ،ق) کال پر تخت کښېناستلی دی او له بلې خوا د پير محمد کاکړ د اشعارو په استناد په دې وخت کې پير محمد کاکړ سپين ږيری و ، نو د ده د زيږېدو لپاره به پورتنۍ نېټه ناوړه او له حقيقته ډېره ليرې نه وي.))(وېب: لروبر)

مرحوم استاد پوهاند عبدالحی حبيبي د پيرمحمد کاکړ د سبک او مکتب ځانګړنې داسې بيانوي:

۱- د عشق خورا نري احساسات پکې شته ، د دې سبک د شاعر کار له زړه سره دی،لکه د رحمان بابا لسان الغيب نه دی چې له عالم قدس څخه وغږېږي او نه وچ کلک ناسوتي دی؛بلکې د هغو تودو احساساتو څخه الهام اخلي چې آرټ او صنعت زېږوي.

۲- په دې سبک کې تشبيهات او استعارات طبعي رنګ لري، د ظاهري ښکليتوب او مادي جمال بيان کوي او په دې ښېګڼه کې د خوشال خان سبک ته ورته دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- الفاظ او عبارات يې پريولي او روان دي، ژبه يې جذابه ده.

۴- د معاني او احساساتو په تجسم او تصوير کې د ژبې خاص بلاغت استعمالوي، مطلب سپېځلی او روښانه راوړي، تعقيد او ابهام نه خوښوي.

۵- د اخلاقو تلقين او مواعظه يې لاهوتي نه ده، حتی المقدور د اجتماع او انساني معاشرت له خنډه نه وځي. د پير محمد کاکړ سبک په دغو مميزاتو او خواصو د خوشال او رحمان بابا د سبکونو ترمنځ يو فاصل خط دی او دا سبک د آرت له پلوه غوره او ډېر ښه دی. (۲۳ : ۵۳)

د پير محمد سبک په سادګۍ، سلاست او متانت کې د خوشال او رحمان بابا مکتب ته ورته دی او په مضمون افرينۍ او نزاکت کې او اديبانه تلازماتو او استعاراتو کې د حميد او شيدا د مکتب ښېګڼې لري، ځکه نو د ده ويناوې خورا خوږې او له خونده ډکې دي او د ده ادبي مکتب د پښتو ادب يو غوره سبک منځ ته را ايستلی دی چې پخوا تر ده نه و.

دی سره له دې چې خپل کلام د شعر و شاعرۍ په ټولو بديعي مزاياوو او محسناتو ښايسته کوي؛ مګر سره له دې د روانۍ، سلاست او سادګۍ ملونې هم له لاسه نه ورکوي او دا يو اځي د ده خاصه ده. (۲۳ : ۲۷۷)

د پښتو په کلاسيکو شاعرانو کې د لوړ مقام ښتن دی، دا چې د چا زوی او د کوم ځای دی موږ په تياره کې پرېږدي او تر اوسه پورې هيڅ معلومات د دې خوږ ژبي شاعر په اړه نه لرو.

د پير محمد کاکړ له اشعارو څخه جوتيږي، چې د حميد د سبک لاروی دی او د مضمون له مخې يې د حميد په تعقيب او پيروۍ د خط ډېره ستاينه کوي او ډېر ځای يې د حميد پر مضمون شعر ويلی دی. لکه دا شعر:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویمې ماته ستا دغاښو تعریف څه دی
وې ژلۍ دي په لاله کې چې ویلیږي
او دا یې هم د شعر څو بیتونه د نمونې په ډول:

باریک خط پر کښلي مخ سو د جانان ګډ
لور په لور شوه په عسلو مُرچګان ګډ
پاس پرشوندو یې خال نه دی چې نمایږي
شین مګس دی په چشمه کې د حیوان ګډ

۴ – ۹ محمدي صاحبزاده:

محمدي صاحبزاده د څمکنو د میا عمر زوی دی، په پښتو کې د ښکلي دیوان څښتن دی او د المستغاث په نامه منظوم پښتو کتاب لري، د برهان الاصول او مقاصد الفقه په نامه دوه عربي کتابونه یې هم لیدل شوي او محمدي صاحبزاده په کال (۱۲۲۰) ه ق کې مړ شوی.

محمدي صاحبزاده خپله ټوله پاملرنه د غزل خواته اړولې ده او د پښتو ژبې د ادب د دغې اشنا برخې په سینګارولو کې یې خپل ادا کړی دی، خپل ټول شعرونه یې د جانان د جمال په ستاینلو او غماز په غندلو کې ویلي دي. د شعر بېلګه یې داده:

چې بې تاګرځم په سیل د نوبهار کې
سره لمبه وینم د اور په لاله زار کې
محمدي د یار د مخ آیینې ته ګوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې سرو اوبو ویشتلی یم په نار کې

استاد اسدالله غضنفر د محمدي په اړه په خپله یوه مقاله کې لیکلي: ((د محمدي صاحبزاده په وفات څه باندې دوه سوه کاله تېرېږي خو دیوان یې ډېر وروسته په ۱۹۸۵ کې چاپ شو. د ده د دیوان د ترتیب او تصحیح کار اروابناد قلندر مومند تر سره کړی دی. نامتو محقق زلمی هېواد مل لیکي چې محمدي صاحبزاده په دیوان سربېره د یو بل پښتو منظوم اثر او دوو عربي کتابونو مولف دی. د استاد هېوادمل په نظر محمدي صاحبزاده د هندي سبک شاعر دی.

موږ په دې لیکنه کې د پېښور د سیمې د دې شاعر په دیوان کې د هندي سبک د ځانګړنو ننداره کوو.

د هندي سبک شاعران مدعا مثل ته ډېر پام کوي. مُدعا مَثَل دې ته وایي چې شاعر په لوستونکي باندې د خپلې خبرې د منلو او د خپلې ادعا د ثابتولو لپاره یو مثال راوړي. محمدي صاحبزاده د خپلې دې ادعا د ثابتولو لپاره چې باهمته بنیادم په عین بیوزلۍ کې بډای دی، د څاڅکو او سین مثال ورکوي. څاڅکي د سین په نسبت ډېر بېوسه دي خو دا د باران څاڅکي دي چې د خپل سخي او همتناک طبیعت په برکت له سین سره مرسته کوي او اوبه ورښښي. د صاحبزاده په قول:

همت ناک سړی که خوار وي دولتمن وي

څاڅکي ګوره نه کوي له دریا طمعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې بيت کې همت ناک سړی له څاڅکو ، په سين کې د څاڅکو تو يېدل له سخاوت او بې همته لالچي بنيادم له سين سره تشبيه کېږي خو دا تشبيه ګانې پټې دي. د مُدعا مثل بنياد که څه هم په تشبيه ولاړ دی مګر د تشبيه توري مثلاً : لکه، غوندې، په شان، په دود ... پکې نه وي او بله دا چې هر مدعا مثل په اصل کې له دوو يا دريو تشبيه ګانو جوړ شوی وي. د محمدي صاحبزاده په ديوان کې د مدعا مثل له تخنيک او صنعته نسبتا ډېره استفاده شوې ده. محمدي صاحبزاده تر مدعا مثل هم د حُسن تعليل صنعت ته زيات پام کړی دی. دی وايي:

په لوګي کې مې د زلفو سا خپه وه
ځکه نه راته يوه ګړۍ بېګا خوب

دلته د ساډوبي لپاره شاعرانه او غيرواقعي دليل راوړل شوی دی.د غسې غيرواقعي خو ښکلي دلايل چې حسن تعليل يې بولي، د محمدي صاحبزاده په ديوان کې ډېر پيدا کولای شو. د ځينو ادبپوهانو په قول د هندي سبک شاعران حسن تعليل ته هم ډېر پام کوي. د محمدي صاحبزاده په ديوان کې د حسن تعليل څو نور مثالونه:

ستا د سترګو ښو نېغ نېغ دی وهلی
د بادام جامه اوس ځکه سوزني ده
ماتوي پرې د کجکو زلفو مينه
لېوني چې ډېر وهي په ځولانه لاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښا پېرۍ ځکه مخ پټ په پلو گرځي
چې څېره يې ده تر تا پورې بدرنگه

په ټول پخواني شعر په تېره بيا هندي سبک کې د تناسب تخنيک ته ډېره توجه شوې ده. په دې صنعت کې د بيت ځينې کلمې د يوه کُل جز وي. مثلا محمدي صاحبزاده وايي:

انتظار مې ملا کړه تر نوې مياشت کړه
اې زما ماهِ تمامه راشه راشه

دلته ماهِ تمام يعنې څورلسۍ او نوې مياشت، دواړه، د سپوږمۍ د کل اجزاَ دي. شاعر معشوقه ځکه څورلسۍ بللې چې له نوې مياشت سره تناسب رامنځ ته شي. د محمدي صاحبزاده په دېوان کې د تناسب صنعت زيات وينو. يو بل مثال:

د آهو په دود ترهېږم چې څوک وينم
سوي غم د بېلتانه کړ مجنون هسې

دلته مجنون، غم، بېلتون، آهو او ترهېدل له يو بل سره تناسب لري. دوی ټول د ليلا و مجنون د کيسې په تار له يو بل سره پېيل شوي او د يوه کُل اجزا دي.

د هندي سبک په باب ويل شوي چې نويو تصويرونو ته پکې زيات پام کېږي او د زړو تشبيهاتو ، استعارو او انځورونو تکرارول پکې عيب باله شي. له دې اړخه هم که د محمدي صاحبزاده دېوان

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغيره، د هندي سبک اغېز به پکې ووينو. دی تر اکثرو ديواني شاعرانو نوي تصويرونه نسبتا زيات لري.

هينداره يو هغه شی دی چې د پخوانو او اوسنو شاعرانو توجه يې ډېره جلب کړې ده. په دې باره کې د نوي څه ويلو چانس ډېر کم دی خو محمدي صاحب زاده آيينه له سرو او بو سره تشبيه کړې ده چې دا نهايت نوی تصوير دی. دی وايي:

محمدي د يار د مخ آيينې ته گوره

دې سرو اوبو ويشتلی يم په نار کې

د نويو تصويرونو د موندلو لپاره شاعر په چاپېريال کې سترگې غړوي او نوي مواد پيدا کوي. محمدي د دې خبرې د کولو لپاره چې د مينې کاروبار د ده د اوښکو په برکت روان شوی دی، د تيرا او پېښور مثال ورکوي. باران په تيرا اوري خو برکت يې پېښور ته رسېږي او په اوبو يې دا وروستی ځای اباد دی. محمدي صاحبزاده وايي:

محمدي ژړا مې کار د مينې ساز کړ

ابادي د پېښور په دې تيرا شي

سرگړی د پښتني چاپېريال بوټی دی چې دروند اور لري، تنور ښه تودوي او د جوماتونو د فرش لپاره هم ورنه استفاده کېږي. محمدي د خپل ماحول همدې بوټي ته کتلي او ويلي يې دي:

د سرگړي په څېر ځکه سره لمبه شوم

د ساقي د لاس پياله کې و شربت اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

... د تصویرونو او تشبیهاتو د تازه کولو یوه ډېره کامیابه لاره دا ده چې شاعر په زاړه او سولېدلي انځور کې نوي ارتباطات پیدا کړي. د محمدي صاحبزاده په دېوان کې د دغسې هڅې کامیابې بېلګې ډېرې موندلای شو. مثلا پخوانو شاعرانو خپل کلام له لعلو او دُرو سره تشبیه کړی دی. دا زَړَه خبره ده خو محمدي صاحبزاده د هغې د تازه کولو لپاره تشبیه په مدعا مثل بدله کړې، نوي ارتباطات یې پکې موندلي دي:

ښکلي نه درنوي غوږ په لعل و درو

محمدي نه ږدي څوک ستا په انشا غوږ

د کورکمن په شان زېړېدل په لنډیو او نورو شعرونو کې ډېر لولو. دا یو مکرر او سولېدلی انځور دی خو محمدي صاحبزاده له همدې تصویر او تشبیه سره یوه بله خبره یو ځای کړې او خورا نوي څه یې ویلي دي:

دا د چا کتهوې رنګ راباندې ښه شه

چې غمونو زېړ په شان د کورکمن کړم

... د هندي سبک شاعري نه یوازې په نویو تصویرونو بلکې په دې هم مشهوره ده چې شاعران یې په نویو فکرونو پسې ګرځي. د محمدي صاحبزاده په دېوان کې داسې خبرې موندلی شو چې د شعر د دنیا د منل شویو خبرو خلاف دي. مثلا په شعرونو کې له معشوقې څخه د فدا کېدو خبره همېشه شوې ده خو محمدي صاحبزاده بل څه وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له ښکليو سره نه د رومې په لارې

څه حاصل که ځان يې خاورې د تلې کړې

په پښتو ادب کې د هندي سبک تر ګردو لوی پلوی کاظم خان شيدا بلل کېږي. کاظم خان شيدا چې تر محمدي صاحبزاده څلورويشت کاله پخوا وفات شوی ، په خپل ژوند يې په هند کې ديوان ترتيب کړی او له هغه ځايه يې محمدي صاحبزاده ته را استولی و. هندي سبک ته د محمدي صاحبزاده په راغب کېدو کې غالبا د شيدا لاس هم شته. په دې باره کې لا پوره څېړنه نه ده شوې چې محمدي صاحبزاده له شيدا څومره متاثر دی خو د تاثير په اخيستلو کې يې شک نشته. مثلا د شيدا دا بيت چې وايي:

چې اواز يې د تېښې به کهسار نشته

د شيرينې په طلب لاړې فرهاده

محمدي صاحبزاده را رنګه رااخيستی دی:

چې په غره کې اواز ستا د ترښځ نشته

په شيرينې پسې ورک لاړې فرهاده

اروانښاد پروفيسر قلندر مومند د محمدي صاحبزاده د ديوان په سريزه کې ليکلي دي چې د هغه په شعر باندې د خوشال خټک ، رحمان بابا ، قادر خټک او حميد مومند اغيز ليدل کېږي.

دا چې د محمدي صاحبزاده شاعري په کومو شاعرانو باندې اغيز کړی، يو بل ناڅېړل شوی بحث دی. موږ په لويو شاعرانو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

علي خان يادولای شو چې د محمدي اثر وربانـدې پـروت دی. ده محمدي ته د خپل پير او مرشد په سترگه کتل.)) (وېب: تاند)

۴ – ۱۰ شمس الدين کاکړ

شمس الدين کاکړ لکه څنگه چې ځان د لعل په څېر په ايرو کې پټ گڼي، همداسې د لعل په شان نړۍ ته پټ راغلی دی، ځکه چې د پـلار، زېږنځـی او مړينـې پـه اړه يـې هـېڅ معلومـات نـه لـرو، البتـه عبد الباري جهاني د مشکو کاروان پـه ادبي تـذکره کې ليکـي دي، چې: ((د نولسمې پيړۍ په لومړۍ نيمايي کې يې د کندهار د کلچ آباد په کلي کې ژوند کاوه)). لکه چې په خپله وايي:

لکه لعل په ايرو کې دی بې قدره

هسې پروت دی شمس الدين په کلچ آباد

شمس الدين د حميد ماشوخېلي ډېره ښه پيروي کړې ده او حتا پـه ځينو ځايونو کې يې نه يوازې د هغه د غزلونو پـه اقتضاء غزلې ويلي دي؛ بلکې مضمون يې هم کټ مټ راخيستی دی. د کلام بېلگه يې پـه لاندې ډول ده:

مايو جام کړ د ساقي له لاسه نوش

لاړ له سره زما دواړه عقل وهوش

ديار غم به يې فنا لکه حباب کړي

شمس الدين که له گفتاره سي خاموش

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ –۱۱ میرزا حنان بارکزی

میرزا "حنان" بارکزی د کندهار ښار جنوبي لور ته د "مرت کلا" په کلي کې زیږېدلی دی. په مرت کلا کې د حنان د زیږېدو په باب متواتر روایت شته خو د ده په دیوان کې مې د دې روایت ملاتړ و نه موند. د میرزا حنان د ژوند او کورنۍ په باب موږ ډېر معلومات نه لرو. تر کومې اندازې چې زه خبر یم په دې باره کې د پښتو ادبیاتو تاریخ "دریم ټوک" پښتو ادب تاریخ، پښتانه شعراء "دوهم ټوک"، افغانستان نومي کتاب د کندهار مشاهیر، اریانا دایرةالمعارف، د سره غره گلونه او د ده د چاپي دیوان په سریزه کې لږ و ډېر مواد موندلای شو چې تقریباً ټول یو شانته خبرې لري او لیکوالو له پښتانه شعراء څخه زیاته استفاده کړې ده. د ده په خپل، دیوان کې هم زه ډېر لږ پر داسې ځایونو پېښ شوی یم چې د ژوند زیات اړخونه دې یې پرې روښانه شي. یوازې مې دا څو مورده په سترگه شوي دي، هغه دا چې:

د پلار نوم یې محمد حسن و چې په " ۲۱۱۸ ه ق" کال مړ دی. حنان وایي:

زما پلار محمد حسن د دین پنجه

له هوښیاره مې د مرن پوښتنه وکړه

خدای دې ور کړي په جنت کې سراچه

راتې و ویل تاریخ شو مرغی چه

د برهان په نامه یې یو ورور درلود چې د حنان په ژوند و فات شوی دی، دی وایي:

د برهان مرن مې پر زړه اور بلاوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وفات تاریخ یې دا هاتفي و وې

په پوښتنه مې همه ځای لټاوه

له دا نیم برهانه مخ و گرزاوه

د کندهار او سېدنکی و. د ده خپله وینا دا ده:

په خپه به گلرخان د قندهار وي

چې په مرن ولاړ شي "حنان" رنگه بلبله

له حنانه قرار څه غواړې ناصحه

چې رسوا کړ دا ستا عشق په قندهار کي

له نامه سره یې "میرزا" هم کیښ. لکه په دا لاندې بیتو کې:

دا له غمه د کوم مخ "میرزا حنانه"

له ژړلو چې مې نه در بړې سترگي

د احمد شاهي کندهار د ښکاپر دروازې څخه د موټر او بگیو یوه لار مخ پر جنوب وتلې ده چې د کرز او ذاکر له کلیو څخه تېره او پای یې یوه کوچنې غره ته دربېږي. د دې غره په شمالي لمن کې یوه هدیره شته چې پوخ دېوال پر تاو دی. د حاجي جمال خان بارکزي مقبره په همدې هدیره کې ده چې گومبته پر ولاړه ده. دا غر د حاجي جمال نیکه په نامه یادېږي. د غره لوېدیځ لور ته د یوه یا دوو کیلومترو په واټن یو کلی ودان دی چې مرت کلا نومېږي.

د مرت کلا په شا وخوا کلیو کې بارکزي میشته دي. دا کلي د ترنک رود پر شمالي او جنوبي غاړو پراته دي. په ځوانۍ یې شعر ویل شروع کړي دي. له دې لاندې بیته همدغه راز مطلب اخستل کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا له غمه نه يم څه يم چې دا هسې

لا د دېرشو کالو نه يم موی مې سپين شو

"ديوان – ۸۱۸ مخ"

عمر يې تر سپين ږيرتا به پورې رسېدلی و. دی وايي:

چې په سپينه ږيره نه اوړې د ښکلو

آفرين دې شه "حنانه" پر همت

"ديوان – ۱۹ مخ"

چې پيرۍ مې ږيره سپينه کړه خم قد

راته ښايي اوس عصا د سرو قد

"ديوان – ۱۱ مخ"

د ميرزا حنان د زېږېدو نېټه نه د ده پخپله وينا کې ښودل شوې ده، نه د ښاغلو څېړونکو په څېړنو کې.

د سردار مهردلخان مشرقي د مرثيې په استناد په)ادبي تذکرو – تاريخونو او نور دې ته ورته آثارو کې يې ژوند تر "۲۱۲۲ ه ق" پورې يقيني بلل شوی دی(. دا سې روايت هم شته چې ديوان يې په همدې کال ترتيب کړی دی. د ده د خپلې وينا سره سم دغه وخت سپين ږيری دی. که يې مو ږ د سپينږيرتوب عمر شپېته کلنی فرض کړو. نو به يې د زېږېدو نېټه د "۲۱۲۱ ه ق" شاوخوا يا په بله وينا د شاه زمان سدوزي، د پاچهۍ اوايل وي.

د ميرزا حنان بارکزي د ديوان له لوستلو څخه له ورايه ښکاري چې ده د پښتو ژبې د کلاسيکو شاعرانو او متقدمينو ديوانونه او آثار کتلي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مروج علوم يې هم پر ځنګ ور سره لوستي وو. خپل نکته سند فکر يې د پښتو ژبې د نازکخياله شاعر عبدالحميد مومند " ۲۲۱۸ ق ژوندی" له خياله سره ورته موندلی او د هغه ادبي لار او سبک يې غوره کړی او پيروي يې کړې ده. زموږ د ادب تاريخ څېړونکي او ادبپوهان په دې باب په يوه خوله دي چې ميرزا حنان د حميد د ادبي سبک ډېر ښه پيرو دی.

اروا ښاد استاد عبدالروف بېنوا ليکي: د حنان شاعرانه تخيل ډېر لوړ او د نوو مضامينو ميندونکی او بداعت خوښوونکی دی. دی هم لکه حميد نوي تلازمات او نوي استعارې او ښکلي تشبيهات څرګندوي... ده هغه ادبي سبک ته ترقي ورکړې ده چې حميد مهمند يې مؤسس دی... دی تر معنوي خوا ادبي ښېګړو ته اهميت ورکوي... په دې لاره کې لوړې درجې ته هم رسېږي او د پښتو شاعرانو د لومړۍ ډلې او استادانو د ګدۍ په پای کې کښېني او د حميد بابا ګړندی او نامتو شاګرد ګڼل کېږي.

... د حميد د سبک د پيروۍ تصديق موږ د حنان په خپله وينا کې هم په کراتو مراتو موندلای شو. دی وايي:

پيروي مې د "حميد" موشګاف وکړه
ما "حنان" د شعرلاس کړ د "رحمان" مات

"ديوان-۱۱ مخ"

د حميد د شعر بحر ته "حنانه"
يو څو څاڅکي دي لوېدلي ستا ابيات

"ديوان-۱۱ مخ"

د حميد د خوش نظمۍ په زراعت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا "حنان" يې دئ د شعر خوش ه چين

"ديوان – ۹۳ مخ"

حنان په رښتيا سره د خپل عالي تخيل په واسطه د حميد سبک پر مخ بېولی دی، خو کله کله بيا د

حميد پر پله مستقيم گام هم ږدي.)) (۲۷ : ۱۸–۲۴)

حنان بارکزی چې کابو يوه نيمه پيړۍ پخوا په کندهار کې ژوند کړی دی. د ميرزا حنان بارکزي ټول شعرونه د وصال او هجران- خط او خال – حبيب او رقيب- موضوع جوړوي او دا تنگه موضوع يې په ډېر هنرمندانه ډول په ښکلو الفاظو کې ځای کړې ده، چې دی د دې موضوع د بيانولو لپاره ډېر رنگين او ښايسته کلمات او الفاظ لري. حنان ځان د حميد پيرو بولي، کله کله خو د الفاظو او کلماتو په استعمال او کارونه کې د هغه دومره پيروي کوي، چې شکل او متن يې په بشپړه توگه کاپي کوي، هغه ترجيح بند کې يې، چې د حميد په پيروۍ ليکلی دی، دا پيروي او کاپي په ښه ترا توگه جوتيږي. د شعر بېلگه يې:

د خوبانو خط و خال دی کان د مشکو

څه که کاندي هر سړی ارمان د مشکو

د حنان سينه نو خطو تور سکاره کړه

که سينه ده د حميد دو کان د مشکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – ۱۲ بېدل هشنغري

د بېدل هشنغري د حمید بل پیرو شاعر دی چې د شعر دیوان یې په ۱۹۵۸ ع کال په پېښور کې چاپ شوی دی، د تېمور شاه دراني (۱۱۸۶-۱۲۰۷) په زمانه کې یې د شعر هنگامه توده وه. (۲۸ : ۱۲۰)

بېدل یو دردمند شاعر دی، چې په خپلو اشعارو کې یې د سوز او گداز په ملتیا پښتو ادب ته نوی روح پوک وهلی دی او که د نازکخیالۍ په فن کې ورته د استعارو، تشبهاتو او بدیعي صنایعو استاد ووایو مبالغه به نه وي، د افکارو له مخې د بیدل شاعري عشقیه، او بزمي ده، خو کله کله مذهبي او اخلاقي او اجتماعي رنگ اخلي. داسې معلومېږي چې بیدل، حمید بابا، کاظم شیدا، علیخان او کامگار خان د یوه مکتب او فکر شاعران دي او ښایي همدغه وجه وي چې د دغو وارو شاعرانو په طرز، تجربو او سبک کې له خیال پرورۍ سره سره مبالغه او اغراق هم موجود وي او د ادبي تلازماتو له استعمال سره د تشبیهاتو او استعارو لړۍ یې هم د شاعرۍ حسن او ښایست یو په دوه کړی دی. د حمید بابا، شیدا او کامگار غوندې د بیدل په کلام کې هم د فصاحت او بلاغت ښکلا او ښایست شته او د تخیل لوړوالی هم دومره په کې ځلیږي، لکه د هغوی. (۲۵ : ۵۸ – ۵۹)

بېدل د شعر دیوان لري او د حمید بابا د سبک پیرو شاعر دی، چې د حمید د ترکیب بند پیروي یې کړې ده؛ لکه چې وایي:

نن به شپه زما دیار په کوم منزل وي
جلوه گر به په کوم ځای په کوم بُرجل وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبــر نـــه ورســـره بـــه ســـاد کـــه غـــل وي
همراهـان بـه يـې شـيرين او کـه حنظـل وي
د رقيـب غمـاز پـدول بـه پـرې بـل بـل وي
پـه سپين مخ به يې د غم اوښکې ول ول وي
پـه بې قدرو کې به ناست لـه شرمه غـل وي
لکـه څـوک پـه کفرسـتان کـې يرغمـل وي
چـې مـې زړه لــه دې ماتمــه کبـاب نـه دی
لــــه تــــولې د عاشــــقانو حســــاب نــــه دی

۴ – ۱۳ عبدالغفار بريالی

پـه کال نولس سوه نه اويا کې د مني په شپو ورځو کې د کندهار پـه هوايي ميدان کې د حاجيانو الوتکه پر مځکه کښيناستله او د خلقي رژيم پوليسو څو تنه حاجيان، مخکې لـه هغـه چې د خپلو خپلوان دی مخ وګوري، د معمول سره سم د عـادي پوښتنو او تحقيقـاتو پـه پلمـه ورسـره بوتلـل. پـه دغـو حاجيـانو کـې چې پوليسـو ورسـره بوتلـل، مولوی عبدالغفار بريالی هم شـامل و، چې بيـايې چا مخ کې لـه مرګـه مـخ او وروسـته لـه مرګـه قبـر ونـه ليـد. مولـوی عبـدالغفار بريـالی د کندهار د کلاسيک طرز د شعر د وروستي ځلانده ستوري پـه حيث د تل لپاره د آسمان څخه پرېوت.

عبدالغفار بريـالی د کندهار اوسېدونکی او د عمر وروسـتي لـس دولـس کالـه يې د هلمنـد ولايت د ګرشـک پـه ولسـوالی کـې د دينـې علومـو پـه تـدريس تېـر کـړل. پـه پښـتو، فـارسي، عربـي او اردو ژبـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهېده. ده خپلې لومړنۍ زده کړې له بېلا بېلو مذهبي علماوو څخه کړې او د لوړو مذهبي زده کړو لپاره د هند د دیوبند مدرسې ته ولاړه او له هغه ځایه په ممتازه درجه فارغ شو. عبد الغفار بریالي کابو خپل ټول شعرونه په کلاسیک سبک لیکلي دي او د شعرونو مضمون یې ډېری خط او خال، وصال او هجران، جانان او رقیب جوړوي، خو د همدغو محدودو مضامینو د آفادې لپاره یې په زرهاوو الفاظ او ترکیبات درلودل، که د مرګي څپېړې نه وی وهلی نو هرو مرو به یې د یو کاکړ شاعر په توګه د پیرمحمد کاکړ او شمس الدین کاکړ ادبي تشه ډکه کړې وای.

مولوي عبد الغفار بریالي د پښتو ژبې د نازکخیال او موشګاف شاعر عبد الحمید ماشوخېل په پیروي د حسن د ستایلو پر میدان زلفو او خط ته تر هر څه ډېر متوجه شوی دی او په دې برخه کې یې د کندهار تر ټولو معاصرو شاعرانو هم د کیفیت له مخې او هم ډېر بیتونه ویلي دي.

د شعر بېلګه یې په لاندې ډول ده:

تورې زلفې دې اوږدې د مخ پر لوري
که هندو پښې غځولي دي قرآن ته
کج ګېسو دې پېچا پېچ سره ټولیږي
که فرعون سجده وکړله ځان ته
زاغ د خط دې کړې منګولې په مخه خښې
که شیطان و لاس یې واچوه ایمان ته
بېهوده تړمه عشق په تار د صبر
زمری کله نیسي پزه و پېزوان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریالیـــه خــال کــه گوښــه د کــړو وروځــو
دا کتـــاب ضــرورت نــه لــري ښـــان تــه

همداشان د ښاغلي بریالي په هکله ښاغلی قاسم ابدال لیکي: ((د مولوي عبدالغفار بریالي صاحب کتاب چې اهاړ نومیږي د دویم ځل لپاره په کال (۱۳۸۲لمریز) کې د مکتبه قاسمیه کاسي روډ کوټې له خوا چاپ شو د کتاب سریزه ښاغلي محمد ناصر نصرت نیازي لیکلې ده. نوموړي د مولوي عبدالغفار بریالي صاحب په هکله لیکلي دي ښاغلی عبدالغفار بریالی ځلمی شاعر دی چې څه وخت مخکې یې د زخمي تخلص ځانته غوره کړی او اوس د بریالیتوب ډگرته را وتلی دی دا شاعر (۱۸) کلن او په قوم کاکړ دی چې د کندهار د سرپوزی په گیلان نومي کلي کې پیدا شوی او د پلار یو زوی دی. د ده د روزنې او پالنې زیاتره برخه په ښار کې شوې ده. پلار یې تکړه عالم او مولوي اختر محمد صاحب نومیږي چې اوس هم ژوندی دی او د پنجوایي ولسوالۍ په یو مسجد کې امام دی، بریالی صاحب له کوچنیوالي تخمین څلور نیمو کلو را هیسې په خصوصي توگه په خپل درس شروع کړې او د لوست د ډیرې برخې زدکړه یې په خپل کور کې له خپل پلار څخه کړې ده ښاغلی بریالی فصیح اللسان د ښې قریحې او خوږې طبع خاوند او پوه ځلمی دی. په پښتو، فارسي او عربي علومو کې هم ښه مهارت لري چي تر ممکني اندازې درس هم ورکولای شي. ښاغلی بریالی له ډیره وخته په شعر ویلو لاس پورې کړی او د (۱۳۳۲لمریز) کال څخه یې د طلوع افغان په قلمي ملگرتیا کې برخه اخیستې او خپل لومړني ادبي اشعار یې د طلوع افغان پر صفحاتو د عبدالغفار زخمي په نامه خپاره کړي دي د دې شاعر د اشعارو زیاته برخه عشقي، اجتماعي او موږ ته د ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعرانه سوز د ده د نشر سوو شعرونو څخه ښه څرگند او د دې عصر د پير محمد کاکړ پيرو يې بللای شو.))

۴ – ۱۴ محمدصديق پسرلی

محمدصديق پسرلی پـه معاصـرو پښـتنو شـاعرانو کـې د هندي سبک سرلاری او مخکښ شاعر گڼل کېږي. که څه هم يو شمېر نور شاعران هم په پښتو کې د هندي سبک پليوني دي، خو د محمدصديق پسرلي ټوله شاعري پـر همدې سبک ولاړه او نوموړی د دغه سبک بشپړ استازی شاعر دی.

د هندي سبک شاعري شاعري پـه حقيقت کې د لوړ ذوق او لـوړ تخيـل پـر بنسـټ ولاړه شـاعري ده او ښـايي ځينـې خلـک د دغه سبک شاعرۍ ته له دې امله دومره ارزښت ورنـه کړي، چې يـو هېـدل پـرې يـو څه گران دي، لوړ فکر او لـوړ درک تـه اړتيـا لري. نو په دې توگه زه دا ويلی شم، چې د محمدصديق پسـرلي شاعري له هره پلوه د هندي سبک پر مزاج برابره لوړه تخيلي او تفکـري شـاعري ده او پوهېـدل هـم وربانـدې لـوړ تخيلـي او تفکري ځواک او ادراک ته اړتيا لـري او هغـه څـوک چې د هنـدي سـبک د شـاعرۍ لـه مـزاج او درک سـره اشـنا نـه وي، نـو دا ډول شاعري ورته گونگه، مرموزه او پېچلې ښکاري. خو پـه حقيقت کې همدغه پېچلتيا او د لفظونو، ماناوو، خيـالونو او فکرونـو نغښتلتيا د هندي سبک د شاعرۍ ښکلا ييز ارزښت او هنريت جوړوي. هغـه څـوک چې د هنـدي سـبک د شـاعرۍ پـر مزاج پـوه شي او د دغـه سبک شاعرۍ ژورو تـه ورسېږي، نـو بـه د شـعر پـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلي ماهیت، اصالت، هنریت، خوږلنی او بلاخره د شعر پر روح پوه شي.

د دې لپاره چې په ښه توگه مو د ښاغلي پسرلي د شاعرانه سبک جاج اخیستی وي، نو لومړی به د سبک په اړه لنډه رڼا واچوو او بیا به د هندي سبک په اړه لنډې خبرې وکړو، ځانگړنې به یې په گوته کړو او بلاخره به همدا ځانگړنې د ښاغلي پسرلي په شاعرۍ کې روښانه کړو، چې تر کومه بریده یې په خپلو شعرونو کې پاللې او انځور کړې دي. (۳: ۴۱)

محمدصدیق پسرلی تر حمید بابا او کاظم خان شیدا وروسته د هندي سبک د شاعرۍ په برخه کې دریم نوم دی. ځکه حمید بابا په پښتو کې د هندي سبک شاعرۍ تهداب او بنسټ کېښود، کاظم شیدا پر دغه بنسټ ودانۍ جوړه او دغه سبک یې بشپړ کړ او محمدصدیق پسرلي بیرته له مړاوي کېدو وژغوره. استاد پسرلی هم همدې ټکي ته ځنگزنه اشاره کوي او وايي:

چې د شیدا په پله دې پل ایښی پسرلیه ځکه
اوس دې غزل په پښتونخوا کې له ځوابه وځي

پورتنی بیت په دوو ماناوو تعبیرولی شو، یوه دا چې استاد د شیدا پر پله پل ایښی او د هغه لار یې پاللې ده او بله دا چې تر شیدا وروسته چا د هندي سبک شاعري سمه ونه پالله او ورو ورو پیکه شوه، خو استاد بیرته دورمره رنگینه او وزمینه کړه، چې غزل ته یې په پښتونخوا کې ثاني نه گوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی عبدالله اغېز (د حسن نغمه گر) تر نامه لاندې ليکنه کې د استاد پسرلي په اړه ليکي: ((ارواښاد استاد پسرلی په نيو کلاسيک غزل کې د څو مره والي او څرنگوالي له پلوه د يوه ځانگړي او منفرد مقام لويه هستي گڼلای شي، په همدې اساس يې ځينې کره وال او ليکوال په معاصره دوره کې د هندي سبک ستر سالار او پيرو گڼي، ځکه د ده شعرونه د هندي سبک له ټولو نادرو، تشبهاتو، استعارو، باريکيو، نازکيو او له گڼو ځانگړنو نوڅخه برخمن او مالا مال برېښي، چې لوړ خيالونه، ژور فکرونه او نازکخيالي په کې غورځنگونه وهي. د استاد شعر له اوسني هنري او شعري ارزښتونو سره د کلاسيکو ارزښتونو او هنرونو ورته والي او يو رنگوالي ټينگه زنځيري کړي، او د نوو تشبيهاتو، استعارو، کنايو او مجاز د نوښت شاعري بللای شي.

د استاد پسرلي په شاعرۍ کې د جمالياتو اړخونه په ډېر لوړ او ژور انداز سره له رنگينيو او خوږلنيو ډکه برېښي، د ده په غزلښ کې يو جوت توکی د هغه جمالياتي تصور او اړخ دی، هغه د حسن و جمال استازی دی، هغه د حسن دا سې پاچا دی، چې ژوند په کې لټوي.

مخکې له دې چې د استاد په شاعرۍ کې د حسن خوږو نغمو، وږمو او نندارو ته ځير شو او پر هغې لنډه شننه وکړو، نو د حسن و جمال، ښايست او ښکلا کلی به وڅيړو، د هر څه نه مخکې به د الله تعالی جل جلاله سپيڅلي کلام ته سر ورښکاره کړو، په السجده سورت کې د حسن او ښکلا ذکر دا سې شوی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ژباړه : الله تعالی هر څه ښکلي پیدا کړي دي.) همدارنګه په یوه حدیث شریف کې یې هم یادونه شوې ده: (ژباړه : الله تعالی ښکلی دی او ښکلا خوښوي.) ، که څه هم حسن و جمال عربي کلمې دي او ښایست او ښکلا پښتو کلمې دي، ښکلا ، حسن، ښایست او جمال په اړه ډېرو پوهانو بېلا بېل نظرونه څرګند کړي او په بېلابېلو بڼو یې تعریف کړي هم دي. حسن و جمال هغه ستاینې او ځانګړنې دي چې په یوه شي کې څرګند شي (یا حس او درک شي) او هغه شی د کتوونکي او اورېدونکي او د حس کوونکي پر مزاج برابر وخیژي او خوښ یې شي. ارسطو وایي: (ښکلا او ښایست په نظم او پرتم کې ده.) کارټ بیا وایي: (ښکلا هغه څه ده، چې په سترګو ښه ولګېږي.) یعنې حسن و جمال هر څوک د خپل حسني ذوق او حس په معیار تللی شي، په هر حال حسن و جمال د کایناتو په وجود او هستیو کې ذره ذره نغښتی او دغه حسن چې الله تعالی د کایناتو په هره ذره کې په خپل انداز لړیا ډېر ور اچولی او بیا یې د دغه حسن و جمال د مشاهدې، سپړنې او تجربې لپاره اشرف المخلوقات ته زړونه، ذهنونه، فکرونه، خیالونه او عقلونه ور ډالی کړي دي، خو مخلوقاتو تر ننه پورې د مینې انداز او د حسن تناسب لپاره کوم ځانګړی او ټول منلی معیار او مقام نه دی ټاکلی، هر څوک یې د خپلې زاویې نه په کره کاټي تلي او ورګوري، استاد پسرلي هم د خپلې زاویې، مشاهدې او تجربې له مخې ورکتلی او د حسن خوږې نغمې یې د سترګو په تارونو د زړه په زیر او بم غږولي دي، نو ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسن بیني سترګې غواړي، یعنې هغه حسن غواړي، چې په سترګو ښه ولګي، ذهن یې ومني او زړه یې جذب کړي او پرې تسکین ومومي.

زړه له امیدونو لکه ډکه پیمانه غواړم

سترګې حسن بینې او د مینې خزانه غواړم

که موږ وګورو او ځیر شو، نو ښکلا او حسن ګڼې برخې لري، مطلقه ښکلا، طبیعي او فطري ښکلا، مصنوعي ښکلا، هنري ښکلا، د نغمو او وږمو ښکلا، ایډیالي او فکري ښکلا، معنوي او انساني ښکلا، اخلاقي او شخصیتي ښکلا ده. د استاد پسرلي په شاعرۍ کې طبیعي او فطري ښکلا سربېره د محبوب او محبوبې د حسن نغمې، کرشمې او اداګانې په بېلو بېلو بڼو کې څرګند برېږي، دلته یې د طبیعي او مصنوعي حسن یوه ګډه بېلګه وړاندې کوو:

نه پایي تر ډېرو په زړه کې مصنوعي حسن

لوړ قصرونه وران کړي سېلونه خو غر پاتې شي

د استاد پسرلي په شاعرۍ کې یو جوت توکی جمالیاتي تصور او اړخ دی، هغه د حسن و جمال استاد دی، هغه په خپله شاعرۍ کې د حسن احساس، جذبې او خوږې نغمې په ډېر فني مهارت سره په انځوریزه بڼه وړاندې کړي دي، یوازې دا هم نه ده چې د حسن اظهار یې د شاعرۍ توکی دی؛ بلکې د حسن یو څرګند تصور او نظریه هم لري، په همدې اساس د حسن په اړه داسې خبرې کوي، چې د هغه نظر او تصور ته ځانګړي رنګونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خوندونه وربښي، د نوموړي په شاعرۍ کې د نورو توکو، ترکیبونو او کلمو ترڅنګ د حسن کلمه دومره راغلې، ښايي بل چا به په دې ډول او دومره نه وي یاد کړې، ځکه ده په ژور او هنري او شاعرانه لفظونو کې پاللې او د ده له ذات، دین او مذهب سره یوه بېله او ټینګه اړیکه لري.

فرمان د ناز ورم او ناز د حسن

دغه مې دین و، دا مې مذهب و

د حیاناک مخ خولو کې اوښت

ناکرار زړه مې د حسن کب و

په کوم حسن کې چې د مینې جذبه او احساس نه وي، هغه زوال مومي، په حسن کې بدلون راځي او هم ورسره زوال مومي، خو مینه لازواله وي، یعنې حسن له مینې نه شي بېلېدلی او مینه د انسان په داخلیت او فطرت کې نغښتې ده، په اړه يې پسرلي صیب یو څرګند تصور لري او یوه ښکلې نظریه ترې جوتېږي.

د حسن سوز تر مینې لږ نه وي باور به وکړي

که پروانه پوه شي د شمعې د ګداز په ژبه))

(وېب: بېنوا)

له نېکه مرغه پښتو ادب او پښتو شاعري چې کله هم له نړیوال پرمختیايي بهیره وروسته پاتې، نو الله پاک پرې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیبه دا اسې یو څه لورولي دي، چې نه یوازې وروسته نه دي پاته شوي، بلکې تر تمې زیاته وده او پرمختیا یې هم کړې ده.

د هندي سبک شاعري چې په پښتو معاصر ادب کې له برمه لوېدلې شاعري وه، محمدصدیق پسرلي بېرته راژوندی کړه، وده یې ورته ورکړه او د خپل عروج پوړیو ته یې ورسوله او انشاالله زه پر دې گروهمن یم، چې تر دې وروسته به د دغه سبک شاعري نوره له برمه پاته نه شي او استاد پسرلي پر پله به زموږ یو شمېر نور شاعران هم پل کېږدي او دغه سبک به په ښه توگه وپالي.

استاد پسرلی په پښتو کې د هندي سبک بشپړ استازی دی او د هندي سبک خوږلنې او نازکۍ یې ټولې په پښتو شاعرۍ کې منعکسې کړې او راوړې دي او د هندي سبک پر مزاج برابره شاعري یې کړې ده. (۳ : ۴۹)

په همدې هکله نورالحبیب نثار لیکي: ((استاد پسرلي ته د هندي سبک بشپړ استازی ځکه وایو، چې یو یې په پښتو کې تر دې دمه تر ټولو شاعرانو مدعامثل، حسن تعلیل، حس امیزي، تشخص او پیراډاکس ته توجه ډېره کړې ده او بل یې په پارسي کې د دې سبک د مشهورو شاعرانو صایب، کلیم بیدل او نورو اثار لوستي او حتا د هغوی ځینې مضامین یې د خپلو شعرونو په ضمن کې را ژباړلي دي. درېیم یې څه ناڅه واقعه گویې هم کړې دي، چې د دې سبک ځینو شاعرانو به ورته توجه کوله او څلورم یې د تیورۍ په لحاظ ځینې هغه خبرې کړې دي، چې د دې سبک شاعران یې مهمې گڼي، مثلاً دوی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مضمون غلا ډېره بده ګڼي او پر نوښت تاکید کوي. استاد پسرلی هم په دغه برخه کې نهایت حساس دی:

شعرونه مې پسرلیه دي بس خپلې تجربې/ د سین له زیړو شګو نه هنداري جوړوم.

... له حمزه بابا سره جوخت استاد محمدصدیق پسرلي د هندي سبک په فني لوازماتو او هنري محاسنو سمبال غزل ولیکل. البته په یادې مودې کې یوازې استاد دغه سبک وپاله چې په دا وروستیو شاوخوا شلو کلونو کې یې اوس ګڼ لاروي پیدا کړي دي. اغلب ګومان دا دی نور به نو دغه سبک پښتو ادب کې د یوه مسلط او مسلسل سبک په توګه دوام وکړي، ځکه خو ادعا لرو، چې د ده غزل دا وخت د دغه سبک تر ټولو استازی غزل دی او دی دا وخت د دغه سبک تر ټولو استاد شاعر دی. حقه خبره دا ده چې استاد پسرلي تر شیدا را وروسته د پښتو هندي سبک څو سوه کلن ټکنیتوب او سکوت د خپل غزلبڼ له چاپ سره دړې وړې کړ.))(۲۴ : ۴۴)

ښاغلي صدیق الله بدر په خپله لیکنه کې په دې هکله د ښاغلي لېوال نظر داسې راوړی دی: ((د استاد پسرلي شاعري زما په نظر د هندي سبک د شاعرۍ یوه بارزه او نوې ادامه ده. هغه خصوصیتونه، ظرفیتونه، ځانګړنې او د ژبې د صنعتونو کارونه، چې په هندي شاعرۍ کې شته او هغه د افغانستان په معاصره شاعرۍ کې وځېږو، زما په نظر یوازې او یوازې د استاد پسرلي په شاعرۍ کې تر ډېره بریده ښکاره ده.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشبیه، استعاره، مدعامثل، تلمیح، حسن تعلیل، حس امیزي، مراعات النظیر، عارفانه تجاهل او ځیني نور هغه ادبي صنعتونه دي، چې د هندي سبک شاعري وربانـدې غښتلې شوې ده او دا ټول د استاد پسرلي په شاعرۍ کې په ډېره زیاته پیمانه او په ډېر نوي انداز کارول شوي او خپله غزلیزه شاعري یې وربانديې رنګینه او ښکلې کړې ده.

د دې ترڅنګ د فکر او خیال له پلوه هم د ښاغلي پسرلي شاعري لوړه او په ټول پوره شاعري ده. ځکه د هندي سبک شاعرۍ کې مانیز اړخ ډېر غښتلی وي او شاعران مانا ته ډېره پاملرنه کوي. هغوی له طبیعت څخه د مضمون جوړونې په هڅه کوي او د طبیعت پر ژوره مشاهده بوخت وي او په مضمون افرینۍ کې یې پر لوړ تفکر او لوړ تخیل سربېره ګومان او یقین هم برابر لاس لري. په همدې هکله ښاغلی نثار زیاتوي: ((د استاد د شاعرۍ د مضامینو په پنځونه کې د ده تر لوړ تخیل او تفکر ور ها خوا د ده ګومان او یقین هم برابر لاس لرلی دی. د یوه شي یا یوې پېښې له لیدا سره له واره د هغه پر حقیقت بارو نه کوي، شک یې باندې راځي، چې ممکن هغه څه نه وي، چې ده ته ښکاري، ګومان یې ورته یو څه وایي او یقین یې ورته بل څه. داسې وخت کې بیا زموږ رایه او نظر غواړي او ماجرا راسره د پوښتنې په توګه شریکوي. پوښتنه د زده کړې تر ټولو اهم ټکنیک دی، بنده په پوښتنه مکې ته رسېږي. که غواړو چې د یوه شي تل ته دې کوز شو، په باره کې یې پوښتنه کوو او که غواړو چې چا ته دې د تلاش مخه ورکړو، نو د شیانو باره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د نظر څرګندونې مجال به ورکوو او د ذهن کړکۍ به يې ورته شاوخوا پرانيستې پرېږدو. له داسې کولو سره هغه د رايې او انتخاب له حقه کار اخلي - يا يې مني - يا يې ردوي او خپله خبره کوي. استاد خپلو غزلونو کې له همدې روښه کار اخيستی. د خپل ګومان او يقين دواړو خبرې يې را ته کړې دي او موږ ته يې زموږ د عنديې د څرګندولو مخه راکړې ده.)) (۲۴ : ۴۶ - ۴۷)

استاد پسرلی په داسې يوه فورم کې خپله شاعري ازمويلې ده، چې د فکر افاده په کې ډېره ستونزمنه ده، خو ورسره تر نورو فورمونو خوږلني او نازکي ډېره لري او دا کار يوازې لوی او د کمال شاعران کولی شي.

بيا هم په دې هکله ښاغلی بدر ليکي: ((تر ډېره حده غزل د فکري مسايلو د مطرح کولو لپاره يو تنګ قالب دی او ډېر ماهر شاعران او استاد شاعران کولای شي، چې پيچلي فکري مسايل په غزل کې مطرح کړي، استاد پسرلی يو له همدغو شاعرانو څخه دی، څرنګه چې موږ فلسفي او فکري مسايل په غزل کې طرحه کړو، هغه يو څه پيچلي کېږي، ځکه چې قالب لنډ دی، تمثيل ډېر نه شي کېدای، تصوير ډېر نه شي کېدای، دا يوازې کلمات دي، چې سړی بايد هغه پيچلي فلسفي افکار په کې بيان کړي.)) (هماغه اثر)

ابهام چې د هندي سبک شاعرۍ يوه خاصه ده، معمولاً د دغه سبک د پيروانو شاعرانو په شعرونو کې د ابهام رنګ جوت وي. د ښاغلي پسرلي په شعرونو کې د ابهام څرک هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیدل کېږي. خو دا ابهام په دومره کچه نه دی، لکه د ځینو هندي سبک پیرو شاعرانو په شعرونو کې چې لیدل کېږي او آن پر مانا یې د پوهېدو امکان هم ډېر ژور او یا بېخي وربانديې څوک پوهېږي نه. په همدې هکله مصطفی سالک وایي: ((د استاد پسرلي د شعرونو یوه ځانګړتیا دا ده، چې ځینې شعرونه یې لکه د هندي مکتب د شاعرانو ابهام لري، خو د ابهام له کلمې سره باید محتاط چلند وکړو. یو هغه ابهام دی، چې هنري جواز لري او پوهېدو ته یې لاره شته. بل هغه ابهام دی، چې د مانا د پوهېدو لپاره یې لاره نشته. د استاد پسرلي ابهام لومړی ډول دی.)) (۱۷: ۲۸)

استاد پسرلی که څه هم په پښتو شاعرۍ کې د هندي سبک بشپړ استازی ګڼل کېږي، خو د هندي سبک پیرو شاعرانو سره یو شمېر توپیرونه هم لري. دغه توپیرونه په شعر کې د مضامینو، ژبې، ابهام او نورو توکنیزو اړخونو په برخه کې جوت دي.

((استاد پسرلی د هندي مکتب له شاعرانو سره یو شمېر توپیرونه هم لري. د هندي مکتب شاعرانو یو له بله ډېر مضامین اخیستي دي. له همدې کبله هغه مهال د سرقت او توارد خبرې هم تودې شوې وې. تذکره لیکونکي کاږي ادبي سرقت دومره ډېر و، چې روغ دیوانونه پټېدل... خو د استاد پسرلي مضامین د ده خپل دي. له استاد پسرلي سره ناستې پاستې دې ته وهڅولم، چې د هندي مکتب ځینې شاعران هم ولولم، خو داسې مضمون مې ونه موند، چې استاد پسرلي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هندي سبک کوم بل شاعر دې ورته له ګډ ښکلا ييز ليدلوري پام کړی وی.

که استاد د چا مضمون را اخيستی، په پوره امانتدارۍ سره يې شاعر او بيت په ګوته کړی دی... استاد پسرلی د هندي مکتب له شاعرانو سره يو بل توپير هم لري. د هندي سبک شاعران د ژوندانه په اړه ډېرې ژورې خبرې لري، خو مخامخ د ژوند له ناخوالو سره نه دي ښکېل شوي، خو استاد پسرلی وايي:

چې قانون لري قانون ته سر د لويو وړو ټيټ وي
که مومن وي که ترسا وي تل دې خوښ وي تل دې ښاد وي
چې وطن ګڼي د ټولو غم يې هم ګالي په ټولو
د هر چا وي په کې خوښه د هر چا په کې مراد وي

اوس ښايي دا بيتونه لوستونکو ته د لمر په څېر روښانه حقيقت ښکاره شي او په ويلو کې يې د کوم خطر احساس ونه کړي، خو استاد دا ډګر هغه مهال تود ساتلی و، چې په دې خبرو سره خلکو سرونه بايلل.)) (۱۷: ۷۴)

د دې ټولو ترڅنګ ښاغلي پسرلي له تخنيکي اړخه هم په پښتو شعر او غزل کې ډېر نوښتونه کړي، د بېلګې په توګه په پښتو کې د بحرونو په برخه کې يې نوي بحرونه رامنځ ته کړي او پر همدې نويو بحرونو يې غزلونه ويلي دي. ښاغلی نثار ليکي: ((استاد پسرلي په ګڼو بحرونو او اهنګونو کې شاعري

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې او په دې برخه کې يې هم د پام وړ اضافه کړې ده. ده په نويو بحرونو او وزونونو پسې مښود کړی او له ښه مرغه موندلي يې دي. ده په ډېرو اوږدو بحرونو او وزنونو کې د غزل ليکلو تجربې کړې دي، مثلاً د ۲۲ او ۲۴ څپو غزل يې ليکلي دي، چې تر ده وړاندې يې بېلګې نه لرو.

استاد پسرلي کله کله د خپل غزل هرکلی هم کړی. په يوه قافيه او يوه رديف يې بيا بيا غزل ليکلي دي. دی د غزل بيتونو کې کې د جفت يا تاق خبره د کوم اصل په توګه نه مني. ده داسې غزل هم ليکلي، چې له مطلع او مقطع پرته فقط يو بيت لري او داسې غزل يې هم ليکلي، چې مطلع يا مقطع او يا دواړه نه لري.)) (۲۴: ۴۷)

ښاغلی پسرلی د غزل په برخه کې په زړو او سولېدلو روايتونو پسې نه ځي، په خپله د غزل په پنځولو کې هم له معنوي او هم له تخنيکي اړخه ځان ته پوره واک ورکړی، خو د غزل واقعي تلازمات او معيارونه يې هېڅکله هم له پامه نه دي غورځولي. د ښاغلي نثار په عقيده استاد پسرلی په پښتو کې هغه مخکښ شاعر دی، چې په نويو بحرونو کې يې شاعري کړې، د نويو بحرونو مښود يې کړی او لاسته ورغلي دي. د بېلګې په توګه يې دا غزلونه د نويو بحرونو او وزنونو په توګه راوړلی شو:

چې بې له حسنه نه ساتي بل څه مينه مې راشي په خپل حسين زړه
ماته دې مه شه د ناز هنداره، د تا د مينې په جلوو ورين زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غم ښادي دواړه د ژوند ښايست وي ګوره ګلشن دې څه ښکلی کړی؟
د پرخو اوښکو د بلبل چيغو د ګل موسکا او د چمن شين زړه
لکه ګرد باد چې ورسره اخلي د لارې خلي د لارې دوړې
داسې سپېره شي داسې تياره شي له خپله لاسه د سخن چين زړه
خلک ورساتي په سکر پيڅې چې سپين لباس يې ور تور نه شي
عجبه دا وي زه يم تور کړی هر وخت، هر چا ته هر ځای دې سپين زړه
مينې صياد کړم د سويو څړيکو د المونو د حسرتونو
چې چېرته غم وي، چې چېرته درد وي غوټه پرې وکړي لکه شاهين زړه
لکه ځوان شپون چې د ژوند رازونه د زړه دردونه له نيه اوري
چې دوه په دوه شو زه ورته وايم، دی را ته وايي حال لکه بين زړه
خوښي يې ستاسو ښادي يې ستاسو، زه يې د سولو په لذت پوه کړم
په خپله خوښه نه ورکوم اوس په دوه جهانه دا يو حزين زړه
(۵: ۲۳۵)

تر او سه پورې له محمد صديق پسرلي پرته ښايي په پښتو کې بل شاعر په دومره اوږدو بحرونو او څپو کې غزلونه نه دي ويلي. لاندې غزل هم څلورويشت څپيز دی، چې تر پايه پورې يو ځانګړی او موزون موسيقت تعقيبوي:

ستا د ناز په محفل کې کې سوې نګاه له لېمو تر بڼو له حيا نه راتله
د نياز په لېمو، شرم خاورې شيندي، که نه دومره خو ما ته ژړا نه راتله
تښتېدلې نوا مې له خولې زړه ته بيا، لکه ښکلې ماشومه شرمېږي له چا
د مجبور زړه د عجز و زارۍ په سلا، په تشويق په ترغيب په سلا نه راتله
نااشنا و محفل، نااشنا يې صحنې، نااشنا يې غمزې، نااشنا يې عشوې
چې به وکتل ما ته په کوم نظر دې، هغه شانته نګاه به يې بيا نه راتله

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرصتونه له لاسه د باد غوندې تلل، خو پرون او سبا يې له ياده ځنډل
هم په شمارو ويل، هم کتل سپمېدل، تا بـه وې چې لـه سره سبا نـه راتلـه
نګـاه نـه وه يـاره، جريـان و د نـور، لـه تـورو لېمـو يـې فـوران و د نـور
بـاران و د نـور او توپـان و د نـور، پـه دومـره وسعت بـه برېښـنا نـه راتلـه
د دريا پـه سرور د سپوږمۍ پـه تمکين، د وږوم پـه دوستور د زمـان پـه
ايـــــــــــين
بېستون ته د عشق، راغلـه، لاړه شيرين، ملکـه وه د حسـن او پـه غـلا نـه
راتلـــــــــــه
پسرليه افسـوس چـې شـر وې فرصت، د خيـال پـه عـالم کـې، د ښـکليو
يوســــــــــت
هـم جـام و د جـم، هـم جـم سـلطنت، پـه خـوب او خيـال کـې همـا نـه راتلـه
(۵ : ۲۱۹
)

پـه دې تـوګـه ښـاغلي پسرلي پـه پښتـو کـې د هنـدي سبک د شـاعرۍ بشـپړ اسـتازی ګڼـل کېـږي او د دغـه سبک ټـول هنـري خصوصـيات پـه پښـتو غـزل کـې ځـای کـړل. همداشـان د دې ترڅنګ يې په پښتو غزل کې نوي نوي نوښتونه هم وکړل، نـوي ترکيبونـه يـې رامـنځ تـه کـړل، نـوي مضـامين، نـوي خيالونـه او فکرونه، نوې کلمې، نوي انځورونه يې پـه غـزل کـې وپنځـول او په دې سره يې ځان د پښتو غزل سالار کړ.

د اسـتاد پخپلـه د غزلونـو د پيـل او هنـدي سبک تـه د ميلان په اړه وايي چې دغه سبک تـه صايب او بېدل هڅولی او د دوی تر مطالعې وروسته يې پـه دغـه سبک کـې شـاعري کـړې ده. خـو تر يوه بريده د همدې شاعرانو لـه ځينـو شعرونو اغېـزمن هـم دی او ان ځينې ځايونه يې د هغـوی فکرونـه او خيالونـه هم پـه خپلـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غزلونو کې د ماخذ په یادولو سره راوړي دي. له دې ښکاري چې استاد د دغو او ځینو نورو شاعرانو لکه حمید مومند، کاظم شیدا، سعدي شیرازي او نورو شاعرانو شاعري په پوره مانا سره لوستلې ده.

استاد چې کوم ادبي صنعتونه په خپلو غزلونو او شاعرۍ کې ځای کړي، ټول یې په طبیعي ډول راوړي، یانې په مصنوعي ډول یې نه دي راوړي. یا په بله وینا ادبي صنعتونه یې کارولي نه دي، بلکې ترې کارول شوي دي. دی د صنعت راوړلو ته متوجه شوی نه دی، خو صنعت ترې ویل شوی دی. ځکه هغه صنایع چې په مصنعوي ډول په شعر کې راوړل شي، شعر ته زیان رسوي او د شعر تخیل او تفکر پر نزاکت منفي اغېزه اچوي، خو د استاد په شاعرۍ کې دا ټول نزاکتونه په طبیعي او فطري ډول راوړل شوي دي.

د هندي سبک د پیرو شاعرانو ترمنځ د ادبي غلاوو په اړه هم روایتونه او خبرې شته، خو استاد په دې برخه کې هم په پوره امانتدارۍ عمل کړی دی. ده که د بل هر شاعر له فکر او خیال څخه گټنه کړې، نو د هغه شاعر نوم یې یاد کړی او ان هغه بیت یې هم په نښه کړی دی. همداشان سلف پلیجریزم یا له ځانه غلا کول هم په شعر کې یو ډول بې رنگي رامنځ ته کوي. زموږ ځینې شاعران دا خاصیت لري او ډېر ځله له ځانه غلا کوي او ډېر ځایونه یو فکر او یو خیال تکرار راوړي، خو د استاد پسرلي په خپلو غزلونو کې له سلف پلیجریزم څخه ځان ساتلی او تل یې هڅه کړې، چې نوي فکرونه، نوي مضامین او نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خیالونه، ترکیبونه، انځورونه او کلمې په خپلو غزلونو کې ځای کړي.

د استاد په غزلونو کې بل څه چې یادونه یې اړینه ده دا دي، چې نوموړی پر ماضي تکیه نه کوي، راتلونکي ته ډېر هیله من دی، پر مینه او ژوند باور لري او مینه د ژوند د خوړلنی وسیله او د ژوند لپاره یې ګڼي. د ژوند ټوله ښکلا په مینه کېویني او له همدې امله یې په غزلونو کې د مینې رنګ ډېر جوت او څرګند دی.

یو بل مهم څه چې د استاد پسرلي په شاعرۍ کې د یادونې دي، هغه د هر غزل او شعر دقیقه نېټه بیانول دي. له لرغونې دورې څخه تر اوسمهاله دورې پورې دا ډول منظم کار تر اوسه چا نه دی کړی. د دې کار ستره ګټه دا ده، چې له یوې خوا د شاعر د شاعرۍ زمانه په ډاګه کېږي او له بلې خوا هغه تاریخي، ټولنیزې او سیاسي پېښې چې په دغه وخت کې ترسره کېږي، د هغو ښه جاج اخیستل کېدای شي. د دې ترڅنګ د شاعر د شعر روح په اسانۍ سره درک کېږي. ځکه موږ د یو شمېر پخوانیو شاعرانو داسې شعرونه لولو، چې د ابهام او د نېټې د ذکر له مخې ترې د یوه حالت یا پېښې کره درک نه شو کولی، یوازې د شاعر د ژوندانه د مهال په چوکاټ کې یې د اټکل له مخې درک کوو، چې دا کار موږ تر ډېره د پېښې یا مسئلې حقیقت ته نشي نژدې کولی. خو د استاد پسرلي هر غزل او هر شعر داسې کره نېټه لري، چې کال، میاشت او ورځ یې هم ورسره لیکلی شي او که په راتلونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وختونو او پېړیو کې د ده پر شاعرۍ بحث کېږي او د ده د شاعرۍ د مهال پر هر اړخیزو حالاتو خبره کېږي، نو د نېټې د دقیقوالي له مخې یې حقایق او حالات په ښه توګه سپړل کېدای شي او څېړونکي له ربړو سره نه مخ کېږي.

بل څه چې د استاد په غزلیزه شاعرۍ کې د اهمیت وړ دي، هغه د ردیفونو مسئله ده. استاد هڅه کړې، چې ردیفونه یې لنډ او د شعر له محتوا سره مناسب او متناسب وي. که په غزل کې ردیف لنډ او مناسب او متناسب نه وي، نو له شاعر سره د شعري محتوا په انځور او وړاندې کولو کې مرسته نه شي کولی او ان ډېر ځله یو یو فکر او یو خیال د ناسم او نامناسب ردیف له مخې له شاعره پاتېږي او د ردیف او قافیې په قید کې راځي. خو د استاد په غزلونو کې دا ستونزه نه لیدل کېږي. ردیفونه یې لنډ او مناسب دي او په راتلونکیو کلونو یا هم پېړیو کې څوک د ده پر شاعرۍ بحث کوي او له مخې یې د حالاتو او شرایطو جاج اخلي، نو څېړونکي له ربړو او ستونزو سره نه مخ کېږي.

د استاد په شاعرۍ کې د ریالېزم او حقیقي ژوندانه د تمثیل او انځور رنګ هم جوت دی، خو دا رنګ په هنري او ښکلاییزه جامه او زېوراتو باندې پسوولل شوی دی. نوموړي که په خپلو غزلونو کې هر څه راوړي، د انساني ژوندانه او انساني ټولنې د سمو او ناسمو کړو وړو انځورګري ده، خو ترڅنګ د ټولنې د سمون او ټولنیزو اخلاقو د پیاوړتیا درس هم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداشان د استاد په شاعرۍ کې پر فکر باندې د احساساتو غلبه نه لیدل کېږي او شعر یې وازې د احساساتو هنداره نه ده، بلکې نوموړي که د داسې حالاتو او شرایطو تر اغېزې لاندې راغلی، چې له احساساتو سره اړه لري، بیا یې هم څه په سره سینه او په ډېر هنري انداز سره وړاندې کړي. احساساتي شاعري تر ډېره د وخت شاعري وي او له وخت او شرایطو سره غاړه غړې وي، خو کله چې شرایط بدل شي، بیا ژوند نه لري، خو د استاد شاعري تلپاتې او کلاسیکه شاعري ده، چې تر ابده به همداسې کلاسیکه او تلپاتې هم وي. (**۳ : ۵۲ - ۵۷**)

د نوموړي شاعري ډېرې ځانګړې او خوږلنې لري. دلته به په ترتیب سره مورږ د هندي سبک شاعرۍ مهمې ځانګړنې د نوموړي په شاعرۍ کې ولټوو او دا به جوته کړو، چې نوموړي په ربښتونې توګه د دغه سبک پیرو او په پښتو کې یې دغه سبک بېرته را ژوندی کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - په پښتو کې د هندي سبک لنډ ادبي جاج

په پښتو کې د هندي سبک د ادبي جريان ځانګړنې

په پښتو کې د دغه سبک د ادبي جريان ځانګړنې ډېرې دي، خو مهمې يې د زلمي هېوادمل په وينا په لاندې ډول دي:

پر پښتو ادبياتو د هندي سبک اثرات د دوولسمې هجري پېړۍ له اوايلو پيل شوي او د ځوارلسمې پېړۍ تر پايه يې حتا په معاصره ادبي دوره کې هم دوام موندلی دی.

په پښتو ادبياتو کې د دې سبک موسس عبدالحميد مومند او بشپړوونکی يې کاظم خان شيدا دی. دوی دواړه د دې سبک په مشرانو کې حسابېږي او کله چې موږ په پښتو ادبياتو کې د هندي سبک تابع ادبيات مطالعه کوو، نو د عطف او توجه ټکی په کې همدا دوه تنه دي. نورو شاعرانو چې په دې سبک وينا کړې ده، زياتره د عبدالحميد مومند د سبک پيروان دي، يوه نيم شايد د شيدا پيروي هم کړې وي. دا ټول شاعران بيا موږ د هندي سبک په تابع او پيرو شاعرانو کې حسابولی او درولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته باید دا خبره هم هېره نه کړو چې په پښتو کې د هندي سبک ټول پیرو شاعران د حمید او شیدا پیروان نه دي. ځینې داسې شاعران هم لرو چې پرته د حمید او شیدا له مطالعې د هندي سبک پیرو وو. د نورو ژبو ادبیات یې لوستي او په خپله پښتو شاعرۍ کې یې د دغه سبک اساسات مراعات کړي دي. (۲۸ : ۱۲۷)

د ښاغلي هېوادمل د همدې خبرې په استنا موږ ویلی شو، چې په پښتو کې د هندي سبک یو شمېر شاعران ممکن د حمید تر اغېزې لاندې نه وي او مستقیماً د هندي سبک د نورو ژبو او یا خپله د هندي سبک له خصوصیاتو اغېزمن شوي وي.

که موږ په معاصره دوره کې هم وګورو نو په دغه دوره کې د هندي سبک د معمارګر او لوی شاعر استاد محمدصدیق پسرلي نوم یادولی شو. نوموړی هم په پښتو معاصر ادب کې د هندي سبک سرلاری او معمارګر شاعر یادولی شو. د نوموړي په شاعرۍ کې د هندي سبک ټول خواص په ښه ترا لیدلی شو او نوموړی تر ډېره د دري ژبې د هغو شاعرانو تر اغېزې لاندې راغلی، چې هغوی د هندي سبک پر مزاج او روحیه برابره شاعري کړې ده.

که څه هم د حمید او شیدا تر پلویانو وروسته په پښتو کې د هندي سبک شاعري پیکه او یا هم بېخي په نشت حساب وه، خو په معاصره دوره کې استاد محمدصدیق پسرلي ببرته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه سبک په جسد کې نوې ساه پو کړه او پر دغه سبک برابره شاعري يې وکړه.

په معاصره دوره کې د استاد پسرلي ترڅنګ ځينې نور شاعران هم شته، چې شاعري يې تر ډېره بريده د هندي سبک له اغېزو برخمنه ده، چې له دې جملې موږ د سيد جيلاني جلان شاعري يادولی شو. د جلان په شاعرۍ کې د دغه سبک نښې نښانې ځرګندې دي.

په دې سره ويلی شو، چې د هندي سبک شاعري تر حميد او شيدا وروسته د استاد پسرلي په واسطه بيرته بيا په پښتو ادب کې رنګينې وزرې وغوړولې او ممکن د وخت په تېرېدو سره ډېر شاعران د استاد پسرلي او په ټوله کې د هندي سبک د شاعرۍ پر ليکه ګامونه کېږدي.

اوس به په پښتو کې د هندي سبک د شاعرۍ پر خصوصياتو لنډه رڼا واچوو، چې ښاغلي هېوادمل په څو مواردو کې راوړي دي:

" ۱- د دې سبک پيرو شاعران غزل ويونکي شاعران دي، ځينو په کې ډېر ښکلي په هنري ګانه سمبال شوي مثنويات هم ويلي دي، لکه حميد مومند، شيدا، غلام جان پاچا، ميرزا حنان او ځينې نور.

ځينو په کې مخمسونه، مسدسونه، ترکيب بند، ترجيع بند، قطعه، رباعي او نورو شعري انواعو ته هم توجه کړې ده چې په رباعياتو کې يې د شيدا او قلند رباعيات او د قلندر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټوټې د زیاتې مننې او یادونې وړ دي. ځکه کوم ساز او سوز چې په دغو رباعیاتو او قطعو کې نغښتی، هغو ته یې د لوړو ادبي اثارو ارزښت ورپه برخه کړی دی.

۲- د دې اشعارو موضوع زیاتره د مینې او عشق بیان ته وقف شوې ده. اما د دې ترڅنګه اخلاقي ویناوې، ځینې اجتماعي ټکي، تاریخي رویدادونه، د سیاسي، علمي، فرهنګي او روحاني شخصیتونو مړینې او د مړینو تاریخي قطعې هم په کې لیدل کېږي. د دې ډلې د ځینو شاعرانو پر کلام د عرفاني طریقو اثرات هم وینو، لکه د شیدا، غلام جان پاچا، میرزا حنان او نورو پر اثارو.

۳- حکایتي موضوعي ژانر هم په دې جریان کې متبارز ښکاري. د حمید د نیرنګ عشق او شاه ګدا داستاني اثار، د میرزا حنان د شهزاده سلیم جواهري قصه او د شیدا ځینې حکایتي مثنویات په دې جریان کې ایجاد شوي او یا ترجمه شوي داستاني او حکایتي اثار دي.

۴- د ساقي نامې نمونه د پښتو ادبیاتو په لومړۍ دوره کې موږ د زرغون خان نورزي په اثارو کې وکتله.

تر دې پخې او په تول تللې ساقي نامې وروسته په پښتو ادبیاتو کې د هندي سبک په پیروۍ ویل شویو اثارو کې ځان ښکاروي. د حمید مومند په مثنویاتو کې موږ ځینې دغسې اشعار پیدا کوو چې د ساقي نامې تر ردیف لاندې راتلای شي او د غلام جان پاچا په دیوان کې هم د ساقي نامې مثنوي شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - د دې سبک د پیرو شاعرانو د اثارو عمده ځانګړنه د دوی د شعر هنري خوا ده. د دې سبک تابع پښتنو شاعرانو زیاترو ښکلي، د هنر او شعري ښکلاوو په ګانه پسولل شوي اشعار ویلي دي. د دې سبک د پیرو شاعرانو په دیوانونو او متفرقو اثارو کې شاید ډېر لږ اثار داسې وي، چې شعریت دې لږ وي.

ځینې ادبپوهان د دې سبک پر پیروانو باندې څه انتقادونه هم لري، چې د دغو انتقادونو په ارتباط هم باید یو څو خبرې وکړو:

الف. ځینې کسان وایي، چې دوی د عشق د بیان او د محبوب د زلفو، رخسار او سرو شونډو د ستاینو په پېچ و خم کې دومره غرق شوي دي، چې د ژوند موضوعاتو ته یې کوږ توجه نه ده کړې. د دغسې استادانو د لوړو انتقادونو په ځواب کې باید وویل شي چې اول خو د هندي سبک د پیرو پښتنو شاعرانو په شعرونو کې د دوی په اصطلاح ژوند ته د مربوطو موضوعاتو بیان ته هم پاملرنه شوې ده. یو مخ دوی د عشق موضوعات نه دي بیان کړي، خو په دې ځای کې د توجه وړ خبره دا ده، چې د دې سبک هغو شاعرانو چې یو نیم ځای د دغسې نقادانو په اصطلاح د ژوند موضوعات راوړي، په همدغو مواردو کې د دوی د شعر د شعریت معیار ټیټ شوی او ښکلا یې له لاسه ورکړې ده. دوی د ښکلي شعر د بیان لپاره د عشق او مینې، مې او معشوق بیانونه وړاندې کړې دي. همدغو موضوعاتو د دوی اشعارو ته ابدي ژوند وربښلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا اشعار که په هره دوره او هر وخت کې ولوستل شي ښکلي دي او د يوه شعر خوښوونکي ادبي تنده ماتولی شي.

ب، ځينو کسان پر شيدا او د دې سبک پر ځينو نورو پيروانو شاعرانو دا انتقاد کوي چې دوی د نورو ژبو کلمات په پښتو شعر کې ډېر استعمال کړي دي. دغسې کسانو ته بايد په احترام عرض شي، چې شيدا يو ښکلا خوښوونکی هنرمند دی. ده د خپل شعر او نثر د ښکلې اډانې د جوړولو لپاره ډېر ښکلي الفاظ مرلي دي. دا الفاظ که د هرې ژبې وو، ده اخيستي او خپل شعر يې پرې ښکلی کړی دی. د هندي سبک د پيرو شاعرانو په ښکلو شعرونو کې د نورو ژبو لغات او کلمات هم بد نه ايسي، بلکې ښکلا ور بښي.

۶ - په دې جريان کې له شيدا او نوري پرته د نورو شاعرانو نثري اثار نه دي ليدل شوي. د شيدا نثر هم د هندي سبک تابع نثرونو خصوصيات لري، مگر د نوري نثر ډېر روان او خوږ دی.

۷ - په دغه جريان کې واقع پښتانه شاعران زياتره د فارسي ژبو شاعرانو لکه، طالب املي، کليم کاشاني، مولانا غنيمت کنجاهي، صايب تبريزي، قاسم، غني کشميري، ناصر علي سرهندي، بېدل، فيضي دکني او نورو له کلام سره اشنا دي. د پارسي او پښتو ادبياتو روابط دغه وخت په يوه لوړه سطحه کې موجود شوي وو، له پارسي نه د پښتو اثارو د ترجمې جريان هم په ښه موقف کې واقع و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ – د دې جريان پيرو شاعران سره له دې چې د هندي سبک پيروان وو ، د دې سبک پارسي اثار يې لوستل. د دې ترڅنګه يې پښتو ادب کې هم مطالعه درلوده. د هندي سبک د پيرو پښتنو شاعرانو له اثارو سربېره د نورو پښتنو شاعرانو لکه خوشال بابا ، رحمان بابا ، عبدالقادر او نورو اثار يې هم لوستل، نو ځکه د دې جريان او د دغه سبک پيرو شاعرانو د نورو پښتنو شاعرانو د ځينو غزلونو پر ځمکه هم غزلې ويلې دي، مګر په عام ډول يې شاعري د هندي سبک تابع ده. "(۲۸: ۱۲۶ – ۱۲۸)

په ټوله کې دا هغه اغېزې وې چې د هندي سبک د شاعرۍ له امله پر پښتو شاعرۍ لوېدلي او پښتو شاعري يې هم له خپلو ښکلاوو او مزاياوو ډکه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د دغه سبک د پیدا ښت، پیل او پښتو ته د راتګ پر څرنګوالي يې موږ پوره پوره بحث وک او د دې څېړنې په پایله کې موږ دې پایلې ته رسېدلی شو، چې پښتو ژبه او ادب هم د هندي سبک شاعرۍ له اغېزو او ښکلاوو خالي نه دي.

د هندي سبک شاعري له ابهامه ډکه شاعري ده، خو هغه خوند چې په ابهام کې شته، په بل څه کې کم لیدل کېږي. یا په بله وینا د هندي سبک شاعري تر ډېره په حجاب کې ویل شوې شاعري ده، چې عام وګړي يې ژر معنا نه شي درک کولی. خو په ټوله کې دغه شاعري چې په ښکلیو تشبیهاتو، استعارو، مدعامثلو، تلمیح ګانو، کنایو، او نورو تخیلي ښکلاوو پسوللل شوې شاعري ده، چې په سیمه کې ډېر ویونکي شاعران او مینه وال لري.

موږ هم هم لومړی د هندي سبک د رامنځ ته کېدو او بیا د دغه سبک د ارزښتونو، اهمیت او خواصو په اړه پوره بحث وکاوه او بیا مو پر پښتو ادب د دغه سبک د اغېزو او په پښتو کې د دې سبک د شاعرانو پر ژوندانه او شعرونو رڼا واچوله او دا مو په ګوته کړه چې هندي سبک پر پښتو ادب او شاعرۍ ډېرې مثبتې اغېزې شیندلې دي او پښتو شاعري يې ډېره رنګینه او خوږه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم باید ووایو چې په دغه جریان کې واقع پښتانه شاعران زیاتره د فارسي ژبو شاعرانو لکه، طالب املي، کلیم کاشاني، مولانا غنیمت کنجاهي، صایب تبرېزي، قاسم، غني کشمیري، ناصر علي سرهندي، بېدل، فیضي دکني او نورو له کلام سره اشنا دي. د پارسي او پښتو ادبیاتو روابط دغه وخت په یوه لوړه سطحه کې موجود شوي وو، له پارسي نه د پښتو اثارو د ترجمې جریان هم په ښه موقف کې واقع و.

او همداشان د دې جریان پیرو شاعران سره له دې چې د هندي سبک پیروان وو، د دې سبک پارسي اثار یې لوستل. د دې ترڅنګه یې پښتو ادب کې هم مطالعه درلوده. د هندي سبک د پیرو پښتنو شاعرانو له اثارو سربېره د نورو پښتنو شاعرانو لکه خوشال بابا، رحمان بابا، عبدالقادر او نورو اثار یې هم لوستل، نو ځکه د دې جریان او د دغه سبک پیرو شاعرانو د نورو پښتنو شاعرانو د ځینو غزلونو پر ځمکه هم غزلې ویلې دي، مګر په عام ډول یې شاعري د هندي سبک تابع ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناقشه

د هرې څېړنې او پلټنې دا اصول وي، چې سړی به ورکې له ګڼو ربړو او ستونزو سره مخ کېږي. هغه څېړنه او تحقیق چې بې له ستونزو او مشکلاتو ترسره شي، مانا يې دا ده، چې هغه څېړنه يوازې سرسري او ډېره دقیقه نه ده، ځکه څېړونکی د پټو مسايلو د روښانولو لپاره هغسې هلې ځلې نه دي کړې، لکه څنګه چې بايده او ضرور وي.

هغه پايله چې له ډېرو ستونزو، کړاوونو او پلټنو وروسته په لاس راځي، په حقيقت کې ټولو ته د منلو وړ او خوږه وي او تر ډېره پر واقعيتونو او حقايقو هم بنا وي، ځکه د څېړنې او پلټنې په پايله کې واقعيتونه او حقايق روښانه کېږي، چې پر مټ يې د موضوع په اړه دلايل او د موضوع رښتونولی ته خورا ارزښت ورکوي او د پټو سترګو څېړنه نه يوازې دا چې د خلکو لپاره د منلو وړ نه وي، ډېری وختونه ستونزې او حتا لويې ناخوالې هم زيږولی شي.

زه هم په خپل وار د دغې څېړنې د ليکلو په ترڅ کې له ګڼو ستونزو سره مخ وه. تر ټولو مهمه دا چې د يوې ښځينه لپاره ډېره ستونزمنه ده، چې د تحقيقي موضوع د څېړلو لپاره پر کتابتونونو وګرځي او د څېړنې وړ او اړين مواد له هغو ځايونو پوره کړي، خو بيا هم ما د خپل توان مطابق هڅه وکړه چې د يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر دولتي او خصوصي کتابونو دروازې ور وټکوو او د خپلې موضوع اړوند توکي او کتابونه ورکې ولټوو.

د دې ترڅنګ زما د تېزېس موضوع هم داسې يوه موضوع ده، چې تر اوسه ورباندې پښتنو څېړنکو او ليکوالو دومره څه نه دي ليکلي چې د لوستوالو ټولو پوښتنو ته ځواب ووايي او د هغوی د ذوق تنده ورباندې خړوبه کړي. ما که څه هم په دې اړه ډېرې تجسس وکاوه، خو هغومره مواد مې پيدا نه کړل، چې زما د څېړنې کار را ته اسانه کړي خو بيا هم وايي بنده تر خپلې وسې پر دی او ما هم خپله بندګي هڅه ټوله وکاروله او مواد مې چمتو کړل.

همداشان د تحقيق په ترڅ کې هم له يو شمېر داسې ماخذونو سره مخ شوم، چې د اعتبار له اړخه راته ډېر معتبر نه ښکارېدل. د دې کار لپاره مې هم تر ډېره هڅه وکړه له هغو معتبرو ماخذونه کار واخلم چې له پوره اعتبار څخه برخمن دي او د ماخذونو د معتبروالي لپاره هم هلې ځلې پکار دي.

يوه بله ستونزه چې د خپلې څېړنې په ترڅ کې ورسره مخ شوم، هغه په پښتو کې د هندي سبک د پيدا ښت ستونزه وه.

دا چې د ادب په برخه کې بدلون، کرښلاره او اسلوب هم د پام وړ موضوع ده او تل په يوه حالت نه پاتېږي، بلکې بدلون را بدلون مومي، نو سبک هم د دغو بدلونونو او اوښتونونو يوه ننښه ګڼل کېږي. هندي سبک چې وروسته يې بيا د يوه لوی ادبي مکتب بڼه غوره کړه، هم له دغو اوښتونونو او ننښو څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. داسې ویل کېږي، چې دغه سبک د یوولسمې پېړۍ په لومړیو او د دوولسمې پېړۍ په منځنیو کې د هند، منځنۍ اسیا او ایران په سیمو کې ډېر معمول او دود و.

د لسمې هجري پېړۍ په جریان کې د پارسي ژبې ځینې شاعران د پارسي شاعرۍ له زړو عنعنو څخه ووتل او په خپل شعر کې یې نوې لاره غوره کړه. د یوولسمې هجري پېړۍ په اواخرو او د دوولسمې پېړۍ په اوایلو کې دغه نوې شعري لاره خپل اوج ته ورسېده. په هند کې اوسېدونکو ځینو پارسي ژبو شاعرانو هم دغې نوې شعري لارې ته مخه وکړه، نو ځکه دغه ادبي لارې د هندي سبک په نامه شهرت پیدا کړ.

دا چې دغه سبک د حمید موند په واسطه پښتو شاعرۍ ته داخل شو، او کاظم خان شیدا ورته وده او ترقي ورکړه، نو په دې برخه کې هم ځینې ضد او نقیض بیانونه شته، ډېری څېړونکی په پښتو کې د دغه سبک پیل له حمید بابا څخه کوي، خو یوه څېړونکي بیا دغه سبک ان تر روښاني نهضته هم رسولی دی.

په (پښتو کلاسیکي غزل کې د هندي سبک روایت او ارتقا) نومي اثر کې چې ښاغلي بنارس خان خټک لیکلی راځي چې دغه سبک تر حمید بابا وړاندې هم په پښتو کې موجود و.

بنارس خان خټک یو متناقض نظر ورکړی او په پښتو کې د هندي سبک اثرات حتا په روښاني ادبي مکتب کې هم په ګوته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او پـه سر کې د ښاغلي بايزيد انصاري پـه اړه ليکي: "... دی هغـه ړومبی شاعر دی چې پښـتو کې يې تصوفي شاعرانه اسلوب تـه ترقـي ورکـړه او ور سـره يـې وروسـتيو راتلونکيـو روښـاني شـاعرانو تـه لاره هـم هـواره کـړه. ده پـه شـاعرۍ کـې د هندي سبک د شاعرانو په شان پېچيده گۍ، اخفا، علامتـي او استعاراتي تشکيل تـه وده ورکـړه. پـه معنوي توگـه د ژور فکـر تـوکي هـم د ده پــه شــاعرۍ کــې د هنــدي ســبک اثــر جوتـوي..."(۹۴:۷) همداشـان نومـوړي د ميرزاخـان انصـاري، واصل روښاني، خوشال خټک، قادرخان خټک، رحمان بابا او يو شمېر نور شاعران هم د هندي سبک د شاعرانو پـه کتار کـې درولـي، حـال دا چـې پـه ادبيـاتو او ادبـي سبکونو کـې د (مشت نمونهٔ خروار) باندې حساب و کتاب نه کېږي. کېدای شي د ټولو شاعرانو په شعرونو کې د هندي سبک ځينې علايم موجود وي، ځکه هندي سبک هم لـه نورو سبکونو سره دومره متفاوت نه دی، چې شريک خصوصيات سره ونه لري، نو پـه دې توگـه د هر شـاعر پـه سبک کـې د هر سبک نمونې او نښـې موندلی شو، چې په هغو سره يو شاعر د هغـه سبک پيـرو نـه شـو گڼلی، ترهغو چې ټولـه شـاعري يـې د هماغـه سبک پـر بنيـاد او خصوصياتو ولاړه نه وي.

که چېرې موږ يو ازې د څو نمونو پـه ليدو سره بسنه وکـړو او هغـه هـم چې د سبکونو تـرمنځ مشـترک خصوصـيات ولـري، نـو بيا تر ټولو ستر حقدار ښاغلی اميرحمزه شينواری دی، چې پـه شاعرۍ کې يې د هندي سبک ځينې خصوصيات ليدل کېږي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په بشپړه توګه د هندي سبک ټول خصوصيات د نوموړي په شاعرۍ کې نشته، نو له همدې امله موږ د سبک د خصوصياتو او تو پيرونو پر بنسټ نوموړی د هندي سبک د شاعرانو په کتار کې نه شو درولی او دا به يو ډول کورکورانه قضاوت او پرېکړه وي، چې موږ د يوه شاعر په شاعرۍ کې د بل سبک د څو مشترکو خصوصياتو په ليدو سره نوموړی هغه سبک ته منسوب او په هغه سبک کې يې ودروو. ځکه موږ تر هغو يو شاعر يوه سبک ته منسوب نه شو ګڼلی، چې د هغه سبک بشپړ خصوصيات يې شاعرۍ کې جوت نه وي او بله دا چې د هندي سبک د پيدا ايښت مسئلې ته په پام سره موږ د روښاني غورځنګ شاعران په دغه سبک کې نه شو راوستلی.

نو په لنډه توګه د ښاغلي بنارس خان خټک نظر په دې ډول نقد کوم، چې د هندي سبک شاعري خپل ځانګړي خصوصيات لري، کېدای شي د ټولو شاعرانو په شعرونو کې يې نمونې وليدل شي، خو د څو نمونو په ليدو سره موږ يو شاعر په دغه سبک کې نه شو درولی. نو په دې توګه د نوموړي نظر ته په درناوي ويلی شو، چې هندي سبک د خپل پيدا ايښت د نېټې پر بنسټ په مطلق ډول او له ټولو خصوصياتو سره د حميد بابا په شاعرۍ کې جوت له او له همده څخه د هندي سبک د شاعرۍ پيل په پښتو ژبه کې پېژنو او بس.

البته په پای کې دا خبره هم بايد وکړم چې په دې موضوع کې دومره کار نه دی شوی، چې د څېړنې لپاره د يوه پله او يا يوه پوره لاربنود کار وکړي، که څه هم ښاغلي مجيب الرحمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

اميري د محمدصديق پسرلي شاعري د هندي سبک په رڼا کې څېړلې، خو د هغه څېړنه يوازې تر پسرلي صاحب او د هندي سبک تر خصوصياتو پورې محدوده ده، چې له نېکه مرغه له يادې څېړنې څخه ما هم پوره گټه اخيستې او د څېړنې دغه دشوار کار يې را ته تر يوه محدوده بريده اسانه کړی دی. خو په ټوله کې پر ياده موضوع دومره کار نه دی شوی، چې د څېړونکو لپاره يې بشپړه لار هواره کړې وي. په دې هيله چې زما دغه نيمگړې څېړنه د دې جوگه شي، چې په دې برخه کې د راتلونکو څېړونکو لپاره د يوه پله يا يوه لارښود حيثت ولري. په همدې هيله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایـیـزه (نتیجه گیري)

په لنډه او د پایلیزي په توګه یوازې دومره ویل اړین ګڼم، چې په پښتو کې د هندي سبک د شاعرۍ پیل د حمید مومند له شاعرۍ څخه کېږي. نوموړی په پښتو کې د هندي سبک د بنسټوال لقب لري او بیا دغه سبک ته تر ډېره دده پیروانو او په ځانګړې توګه کاظم شیدا ډېره وده ورکړه او حتا دغه سبک یې د خپل عروج لوړو پوړیو ته ورساوه. تر ده وروسته یو شمېر نورو شاعرانو هم د دغه سبک پیروي وکړه، چې وروسته وروسته بیا دا سبک په پښتو شاعرۍ کې یو څه پیکه شو او تر ډېره وخته د دغه سبک په روحیه برابره شاعري ډېره تر سترګو نه شوه او حتا دغه سبک په پښتو کې له یوه موقت زوال سره مخ شو، چې بیا په شلمه پېړۍ کې ببرته د ښاغلي محمدصدیق پسرلي په شاعرۍ کې په پوره مانا او وزن سره را جوت شو او اوس یو شمېر شاعرانو نوی پر دغه سبک پل اېښی، چې غوره نمونه یې ځوان او تاند شاعر سید جیلاني جلان یادولی شو، چې د هندي سبک پر خصوصیاتو برابره شاعري کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

د هرې څېړنیزې او اکاډیمیکې موضوع تر څېړنې وروسته کله کله وړاندیزونو ته هم اړتیا لیدل کېږي. دا ډول وړاندیزونه اکثره د موضوع د غنايي او د موضوع اهمیت ته په کتو سره د نورو څېړنکو او اکاډمیکو مرکزونو لپاره کېږي. موږ هم د همدې موضوع په تړاو ځینې وړاندیزونه په لاندې توګه وړاندې کوو:

۱- پوهنتون او د پوهنتون د نشراتو برخه د یوه ستر اکاډیمیک مرکز حیثیت لري. زموږ هیله د پوهنتون له چارواکیو دا ده، چې د پوهنتون د نشراتو پر برخه دې ډېر کار وکړي، هغه تېزېسونه او د استادانو اکاډمیکې مقالې او علمي اثار چې چې ټولنه ورته شدیده اړتیا لري، د امکان تر بریده د چاپ په ګاڼه مزین کړي.

۲- د پښتو شاعرۍ له څېړونکو څخه مې هیله دا ده، چې دغه موضوع تر خپلې وسې پورې نوره هم وڅېړي، ځکه دا موضوع له خورا اهمیته برخمنه موضوع ده او په دې برخه کې لکه څومره چې بایده دي، هغومره کار نه دی شوی او په کار ده، چې په دې برخه کې په راتلونکي کې نور کار هم وشي او په پښتو کې دغه تشه هم ډکه شي.

۳ - د ژبو او ادب پوهنځیو له استادانو او چارواکو څخه مې غوښتنه ده چې د هندي سبک د شاعرۍ د خصوصیاتو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې د دغه سبک پر شاعرۍ باندې د بحث لپاره په خپلو درسي توکو کې دغې موضوع ته هم ځای ورکړي، ترڅو د ادب مینه وال او د ادب شاګردان د دغه سبک پر شاعرۍ هم پوه شي.

۴ - علومو اکاډمۍ، پوهنتونونو او علمي اکاډیمکو مرکزونو ته مې وړاندیز دا دی، چې په پښتو د هندي سبک د اغېزو او په پښتو کې د دغه سبک پر ووده او رونق باندې سیمینارونه جوړ کړي، ترڅو په دې برخه کې د لوستونکو او مینه والو پوښتنو ته تر یوه حده ځواب وویل شي.

۵ – پنځم او وروستی وړاندیز مې هم د کابل پوهنتون مشرتابه ته دی او هغه دا چې د کابل پوهنتون مشرتابه باید د پوهنتون د علمي او اکاډمیکو اثارو د چاپ لپاره خپلې ټولې هلې ځلې په کار واچوي، که چېرې د نشراتو ریاست دا وړتیا ونه لري، چې ټول علمي اثار چاپ او خپاره کړي، نو له نورو خصوصي خپرنیزو مرکزونو سره دې اړیکې ونیسي او د ډونرانو په مرسته دې د هغوی له لارې دا ډول علمي او څېړنیز اثار خپاره کړي، ځکه د اثارو خپرول د ولس د علمي کچې په لوړولو کې لوی رول لوبوي او که اثار ټول همداسې ناچاپ خوندي پاتې شي، نو د څېړونکو او لیکوالو خولې بهول او تحقیقي کار او زیار په صفر ضربېږي. په همدې هیله.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱ - اپریدي، قیصر. ۲۰۰۴ کال. لیک او تخیلق. کراچۍ: جرس ادبي جرګه. خیسور چاپخونه.

۲ - ازمون، لال پاچا. ۱۳۸۹ل. منظوم انځورونه. کابل: دانش خپرندویه ټولنه.

۳ - امیري، مجیب الرحمن. ۱۳۹۱ل. په پښتو معاصر غزل کې د محمدصدیق پسرلي دریځ، د ماسټرۍ تېزېس، ناچاپ.

۴ - پسرلی، محمدصدیق. ۱۹۹۴ز. ماته شپېلۍ، کابل: ناهید خپرندویه ټولنه.

۵ - پسرلی، محمدصدیق. ۱۳۹۰ل. غزلبڼ. کابل: افغان مسلکي مطبعه، خپرندوی، د وردګ ولایت مقام.

۶ - پسرلی، محمدصدیق. ۱۳۹۱ل. د ځان په اړه د محمدصدیق پسرلي څرګندونې، د غزل بڼ شاعر (د مقالو ټولګه)، د ادم خان سیرت په زیار. کابل: د دانش خپرندویې ټولنې تخنیکي څانګه، خپرندوی، د وردګ ولایت مقام.

۷ - خټک، بنارس خان. ۲۰۱۵ ز. پښتو کلاسیکي غزل کې د هندي سبک روایت او ارتقاء. اسلام اباد: علامه اقبال یونیورسټي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ - خلیل، پروفیسور حنیف. تنقیدي ادب. پېښور: نهمه پرچه(اخري کال)، یونیورستي چاپخونه.

۹ - خلیل حنیف. رانه فکرونه. ۲۰۰۶ ز. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۱۰ - خلیل، ډاکترحنیف. ۲۰۱۱ ز. د پښتو کلاسیکي شاعري. پېښور: دویمه پرچه، دویم چاپ، یونیورسټي چاپخونه.

۱۱ - خلیل، ډاکتر حنیف. ۲۰۱۱ ز. نوې شاعري. پېښور: شپږمه پرچه، یونیورستي چاپخونه.

۱۲ - ځلاند، طایر. ۱۳۹۱ ل. د پښتو غزل تنقیدي جاج. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۱۳- رفیع، حبیب الله. ۱۳۹۱ ل، د پسرلي صاحب غزلبې، د غزل بې شاعر (د مقالو ټولګه)، د ادم خان سیرت په زیار. کابل: د دانش خپرندویې ټولنې تخنیکي څانګه، خپرندوی، د وردګ ولایت مقام.

۱۴ - روهي، څېړندوی محمدصدیق. ۱۳۸۲ل. ادبي څېړنې. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۱۵ - زرین کوب، داکتر عبدالحسین، ۱۳۶۱ ل. نقد ادبی، لومړی ټوک، دربیم چاپ. ایران: سپهر خپرندویه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶ - سالک، مصطفی. ۱۳۹۰ل. بې خزانه غزلېږ. د غزلېږ شاعر (د مقالو ټولګه). کابل: د ادام خان سيرت پېرزيار. خپرندوی د ميدان وردګ ولايت مقام.

۱۷ - سالک مصطفی. ۱۳۷۹ل. منشور کره کتنه. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.

۱۸ - ((شمسيا، سيروس؛ سبک شناسی در شعر. دويم چاپ. تهران: فردوس انتشارات.

۱۹ - شمسيا، سيروس.۱۳۷۲ل. کليات سبک‌شناسی. تهران: فردوس انتشارات.

۲۰ - ښکلی، پوهيالی اجمل. ۱۳۹۰ل. سبکپوهه. کابل: د دانش خپرندويې ټولنې تخنيکي څانګه.

۲۱ - صفا، داکتر ذبيح الله، ۱۳۶۲ل. تاريخ ادبيات در ايران، پنځم ټوک، لومړۍ برخه، دريم چاپ. تهران: رامين چاپخونه.

۲۲ - غبار، ميرغلام محمد، ۱۳۵۹ل. افغانستان در مسير تاريخ، لومړی ټوک، دويم چاپ. ايران: قم.

۲۳ - کاکړ، پيرمحمد، (۱۳۸۹ل.ل)د پيرمحمد کاکړ ديوان، د استاد بېنوا په مقابله او د استاد حبيب الله رفيع په سريزه. کويټه: صحاف نشراتي موسسه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴ - نشـار، نورالحبیب. ۱۳۹۱ل. د ښـا پېریو سـرود. سـپېده مجله. کابل: دریېیم دور، دویمه ګڼه، پرلپسې نولسمه ګڼه، ثور، ۱۳۹۱ لمریز.

۲۵ - واجد عبدالواجد، هندي ادبي ښوونځی.... کابل مجله. کابل: ۹-۱۰ ګڼه، ۱۳۸۱ کال. دولتي مطبعه.

۲۶ - هاشمي، سید محی الدین. ۱۳۸۱ل. ادب پوهنه. پېښور: د اریک د ګرځنده کتابتونونو اداره.

۲۷ - هوتک معصوم، ۱۳۸۸ل. سریزه، سمون او لغتنامه، د میرزا حنان بارکزي دیوان، څلورم چاپ. کویټه: صحاف نشراتي موسسه.

۲۸ - هېوادمل، سرمحقق زلمی. ۱۳۷۹ل. د پښتو ادبیاتو تاریخ (لرغوني او منځنۍ دورې). پېښور: دویم چاپ. دانش خپرندویه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک ... مخ
د لارښود استاد نظر ... الف
د سر خبرې ... ج
لنډيز ... هـ
سريزه ... ۱
د موضوع هدف او ارزښت ... ۳
د موضوع مخينه ... ۵
د څېړنې مېتود ... ۷
سبک(Styel) ... ۸
۱–۱ سبک څه ته وايي؟ ... ۸
۱–۲ د سبک د بدلون ځيني عوامل: ... ۱۳
۲ - هندي سبک ... ۱۷
۲–۱ د هندي سبک د پيدا ينبت زميني او لاملونه ... ۱۷
۲–۲ د هندي سبک صعودي او نزولي سير ... ۲۹
۲–۳ د هندي سبک مهمې ځانګړنې څه دي؟ ... ۴۳
۲–۴ ژبه: ... ۴۵
۲–۵ فکر: ... ۴۵
۲ – ۶ ادبيات: ... ۴۶
۲ - ۷ مدعا مثل ... ۴۸
۲–۸ تخيل او تفکر ... ۵۲
۲–۹ خيال آفريني او مضمون افريني ... ۵۷
۲–۱۰ انځور جوړونه ... ۵۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - پښتو شاعري او هندي سبک ۶۹
۳-۱ په پښتو کې د هندي سبک پیل او د پښتو شاعرۍ لنډ جاج ۶۹
۴ - په پښتو کې د هندي سبک ۸۳
مخکښ شاعران.. ۸۳
۴-۱ عبدالحمید مومند ۸۴
۴-۲ کاظم خان شیدا: ۸۹
۴-۳ علي خان ۹۲
۴-۴ کامگار خان ختک:...۱۰۱
۴-۵ خانگل خلیل: ۱۰۲
۴-۶ محمد بیاض گدون: ۱۰۳
۴-۸ پیرمحمد کاکړ: ۱۰۵
۴-۹ محمدي صاحبزاده: ۱۰۸
۴-۱۰ شمس الدین کاکړ.. ۱۱۵
۴-۱۱ میرزا حنان بارکزی ۱۱۲
۴-۱۲ بېدل هشنغري ۱۲۱
۴-۱۳ عبدالغفار بریالی ۱۲۲
۴-۱۴ محمدصدیق پسرلی ۱۲۵
۵ - په پښتو کې د هندي سبک لنډ ادبي جاج.......................................۱۴۴
په پښتو کې د هندي سبک د ادبي جریان ځانګړنې.................................۱۴۴
پایله.. ۱۵۱
مناقشه ۱۵۳
پاییزه(نتیجه گیري) ۱۵۹
وړاندیزونه..۱۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (حاجي خان محمد) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحريک وياړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

يو ځل بيا د دې اثر له ليکوالې او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د ليکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مينه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۶۷

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library